

BALASSA IMRE

DÉRYNÉ

EGY RÉGI SZÍNÉSZNŐ ÉLETE

ELSŐ KÖTET

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMIINTÉZET R-T.
KIADÁSA

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadraalkalmazás
és filmesítés jogát is.

*Copyright by Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt.,
Budapest, 1910.*

Felelős kiadó: Hampó József igazgató.
Budapesti Hírlap nyomdája. — Felelős: Nedeczky László igazgató.

I.

Mikor a Kötő-utcából kifordult az Al-Dunásor felé, a szél szemébe vágta a havat. Senkise járt e késői órán a didergő sikátorban, csak ő és a fehérszakállú fürgeteg. Nehéz hósubájukban nyögtek a tetők és fáradtan roskadoztak fehér prémjük alatt a párkányok. A Grabovszky-kúria erkélyét erőlködéstől eltorzult arccal cipelte két kőóriás. A magányos férfi megállt az ódon ház előtt. Mécsvilág nem szivárgott ki az éjszakába. Behunyták pilláikat az ablakok, mogorván magukra húzták a hó-dunyhát a házak és aludtak. Aludtak, de nem voltak álmaik.

E világtalan ablakok mögött pisztoly dörrent a múlt éjszaka. Alig három hónapja, hogy a Grabovszky-háznak ugyanabban a szobájában méregpohár hullott koppanva a földre. Mióta oly sokan olvassák honi tájainkon a frankfurti tanácsos fiának, bizonyos Goethe nevezetűnek érzékeny románját, a «Werthert», öngyilkosok tanyája lett az erkélyes ház a Kötő-utca sarkán.

Összebb húzta a köpönyeget a vállán és tovább bandukolt a süppedő hóban, a Hal-tér felé. A régi kút nehéz láncá úgy csillámlott-villámlott, mintha pajkos vízitündérek fonták volna, gyémánt kristályokból. A puha fehér szőnyeg lomha árnyékot hőmpölytetett feléje. Nagy fekete batár volt, amely nesz nélküli gördült tova a mély hóban. Álomképnek látszott inkább, mint valóságnak.

A vándor hirtelen behúzódott egy kapubálvány mögé. A hintó abban a pillanatban állt meg, éppen előtte. Nyikorogva nyílt az ajtaja és a kanóclámpa gyér világában gyermekesen kicsi női lény jelent meg, mosolyogva, színesen, röpdöső mozdulatokkal, mint egy télbe tévedt pillangó. Szeszélyesen kócos, makrancosan zilált vörös haja valósággal lángot fogott a hunyorgó mécsesből. Nagyocskára nőtt szájából ezüst kacajú trillák szökdécseltek ki, pajkosan végigtáncoltak a havas tetőkön, aztán kacéran megcirógatták a házak mogorva ábrázatát:

— Siessen, siessen, Teresa mama... megfagy a lábam...

Most már illendő volt lenézni a hóba is, ahol olyan nagyon fázott az a meghatóan picinyke piskótaláb, a rózsaszín-szegélyes fekete atlaszicipellőben,, melyet pántlika fűzött hozzá a lilium-bokához.

A hintóból egy asszonyság kászolódott lefelé. Sudárnövésű ifjú ember segítette ki a hóba. Az ifjú felleghajtó köpenyege alól vakítóan világított a strimpfli, bársony térdnadrágján szalagok fityegtek és fehér mellénye kivigásában tejszínhab-légiességgel jelent meg a «schapódlí». Míg előkelő mozdulattal, s amint illik, puha körívben emelte le háromfelől pofoncsapott kalapját, kellő módon érvényesült csigába bodorított sötét haja is, amely a legfinomabb bécsi pomádé illatát lehelte. Mind e kellemet nyájas arc koronázta meg, olyannyira finomvonású, szép és ifjonti«, hogy nem is lehetett máshoz hasonlítani, mint a tejszínhabba esett eperhez

— Kár volna e bájkellemű piskótákért, ó isteni Rózácska, — suttofta a valóban «bájjengzetes» férfihang és Rózácska, a bájkellemű piskóták tulajdonosa, halk szívdobogással emlékezett arra, hogy e suttoftó bájjene annak a «viola di bordone»-nak a bugásához hasonlatos, amelyet Pacha úr, a karmester,, olyan gyönyörűségesen szokott megszólaltatni estve, a théátrum-

ban, az «Arany idő, avagy Inkle és Járíkó» második felvonásának nagy duettje alatt.

Mikor az ifjú hajlékony dereka a gyakorlott táncos mozdulatával lendült előre, bókolni a dámák előtt, föllázadt évszázados rabsága ellen a kapubálvány: rekedt morgás hallatszott az erkélyt tartó kőszobor felől:

— Nyomorult pátikor! ..

Szerencsére, a szél zúgásában senki sem hallotta a kőszobor fogának csikorgását és Rózácska művésznő, miután bővülő mosollyal viszonzta a szívtépő patikussegéd bókját, búcsúzól még egy csöngetyű-kacajt dobott vissza a havas utcába, azután mérgesen-féltekenyen dörrent egyet az álmából fölriasztott kapu, akkorát, mint Alvinczy szakállas ágyúja a győri csatában, a kulcs morogva csikordult a rozsdás zárban, a «Kígyó» patika szépreményű segédje pedig elsuhan a fekete határban. De abban a szent pillanatban lerázta magáról a kapubálványt az éjszaka vándora. Kilépett az utcára és ökölbesorított kézzel nézett a fekete hintó után. Még akkor is utána nézett, mikor az már réges-rég eltűnt a piarista atyák klastroma mögött. Aztán nehéz sóhaj emelte meg a mellét, fordult egyet és égő szeme az első emeleti ablakokra tapadt. A gyertyafény most lobbant föl a sarokszobában... Mily vörösen izzó az ablak! Milyen forró szenvedély hevíti, óh, még az üveget is, amely őt látja, őt, Rózácskát, abban az izgalmas éji pillanatban, mikor vetközni kezd... Álmos, puha mozdulatokkal, macskalustasággal fejtőzik ki a kapcsokból, selymekből, szalagokból... A gyertyafény végigcsokolja megindítóan esett szüzi vállát... Nyaka odaadó hatyúbájjal hanyatlik bele a puha párnába. Odadobja magát, összeolvad az ágygal, beletemetkezik. Vékony hínár-karja még át is öleli a teste tüzetől fölforralt pelyhet. A hosszú-hosszú sötét pillák függőnye lustán, almosán hull rá a szem homályosodó tükrére. Rózácska

már szendereg, kis keble ütemesen emelkedik és süllyed. Pihegve nyílik széjjel eperszínű ajka és kifelé szivárog rajta a sóvárgó lehellet. De óh, e sóhaj, e sóvárgás nem őt illeti: nem őt, aki itt fagyoskodik az éjben és a hóban!

Megint összeszorult a keze, mint a görcsös vándorbot feje. A Rózácska kissé nagyra nőtt piros szájáról a patikáros mohó ajka jutott az eszébe, amint szemérmetlen, tolakodó suttogással búgja a hintó ajtajában:

— Rózácska ... ah, isteni Rózácska ...

Kalapját szemébe vágta és dühösen száguldott el a Duna felé. A szél versenyt szaladt vele. Hol a hátába került és üzte, kergette, hol meg elébe dobbant egy ásító sikátorból és sikongva, kacagva vágott az arcába. A lejtős parton egy percre megállt. Hallgatta a zajló jég szavát: olyan volt az, mintha bőszi fúriák csikorgatnák a fogukat. A part felé törtettek a jégtáblák, egymást kergetve, egymás fölé torlódva, káromkodva, dulakodva. Föltolakodtak a szárazföldre, összemarakodtak, aztán egyszerre megdermedtek, széles zürzavarban, olyan összevisszaságban, mint a tengerfenék kísértetserege: a korall-erdő. Kövér pelyhekben hullott a hó. Már az ő vállát is megrakta! párnával. Nekiiramodó kapubálványhoz hasonlított, amely ledobta magáról a köerkélyt és odahagyta évszázados örhelyét... A pesti Szent Háromság tere, a régi városháza magas tornya felől fölhangzott a kiáltás: «Éjfél ütött már az óra... Dicsértessék Egek Ura ... Tüzzre-vízre vigyázzatok ... Hogy bajt s' kárt ne lássatok...» A kántáló náthás orrhangra fölébredt a hold, széjjelnyomta tenyerével a bodros felhőpárnákat és lefelé pislogott a pesti Ál-Duna-sorra, ahol egy komorkedélyű ifjú törtetett tova a hóban. Ahogy a fiatal ember elérte a piaristák klastromának falából kinyúló vasárványt, melyen repceolaj-lámpát himbált a szél, egy pillanatra megvilágosodott az arca. Sárgás-

barna bőre szorosan tapadt rá a szögletes csontokra, dacos szája fölött alig pelyhedzett még a sötét bajusz és a sűrű gesztenyeszínű haj dacosan tört fölfelé a homlok televényéből. Tragikus, meredek homloka volt az ifjúnak, aki most futott tovább, tovább,, hordozva keblének bős viharját. Nem is képzelte, hogy Rózácska művésznő, akinek a vetkőzését szerelmes ifjúi képzeletében úgy kiszínezte, még e pillanatban is tökéletesen felöltözve görnyed a himzörámája fölé és dermedt ujjakkal stikkeli a szép piros szíveket, arra a kék selyemruhára, amelyet holnapután fog hordozni a színpadon, mint Galotti Emilia. Szeme majd leragad, olyan álmos. Alig lát, de azért ráhajlik a ráhátra, éppen olyan suta tartással, mint kislány-korában, mikor még Rothkrepf maminál, a belvárosi plébánia karmesterének tisztos nejénél volt kosztbailkvártélyban és egy katonatiszt özvegyénél, a «svábnénál» tanult hímezni, özvegyeségre jutott édesanyja akkoriban még azt hitte, hogy a himzés mestersége fogja kenyérrel tartani Rozikat. Annyira rászokott a görbe tartásra, hogy még most, színésznő-korában sem hagyja el azt. A rendező, a szigorú Benke atyus, ennek okáért gyakorta hátba is vágja.

A régi posta és a Steinbach-ház közelében világosság óvakodott az utcára, üveges ajtó csörgött és az «Arany kéz» kocsmából most lépett ki széles mozdulattal egy esetlen, nagyorrú fiatalember. Belebotlott az éjszakai vándorba, hátrahőkölt és nagyot kiáltott:

— Józsi! ... Talán a szuhai Istennyila hordoz errefelé ilyen késő éjszaka? Foga van az időnek, dül a fürgeteg !... Gyere be ... megiszunk odabent egy meszelyt !

— Nem megyek ! Sétálok ...

Rekedtes, szárazon zörgő hang volt, amely azt mondta: «Nem megyek...» Szava keményen koppant és hirtelen hallgatóit el. «Nem!» És a pelyhedző bajuszka alatt olyan keményen csukódott össze a száj,

mintha nem is akarna többé megszólalni ezen az éjszakán. A gyorsbeszédű és nagyorrú fiatalember, aki az imént perdült ki az «Aranykéz» ajtaján, nem invitálta többé. Nyilván tudta, milyen makacs, milyen hajlíthatatlan. Inkább ő is vele tartott, bosszúsan, hogy nem kap feleletet a kérdéseire. Így kőboroltak keresztül-kasul a város hideglehellelű síkatorain, amelyek egymás után osontak le a Duna irányába, összevissza épült, kidőlt-bedőlt házikóikkal, girbe-görbe tetőikkel. Egy darabig némán ballagtak: a szófukar Katona József, egy kecskeméti takácmester jurátuefia, aki mostanában mint «delectans actor» kisebb rollékat játszik a magyar színjátszó társaságnál és a kényszerű némaságra ítélt bőbeszédű színész, az ezermester Déry István. De bizony Déry nem bírta sokáig a hallgatást. Rákezdte:

— Mikor ma estve a klarinétot fújtam, majd hogy a torkomba nem száradt a nyál. Komám, azt a trillát, amit Rózácska eleresztett... Te, nem tudná ezt utána csinálni még az a híres bécsi Cataláni se! Ördögös vörös mókus!

A másik arcon megmozdult egy izom. Éppen csak annyira, mint a hegedűhúr, mikor a vonó megérintij. De a hegedűhúr hangot is ad. Ez a száj pedig némái maradt. A másik annál gyorsabb szóval folytatta:

— Mikor azt énekli a «Cserny György »-ben, azt a rác nótát, hogy aszongya: «Devojsicza, devojsicza...» Komám, eszemet vesztettem én amiatt a béka miatt!

A Katona József meredek homlokára rátelepedett egy mély barázda. Indulattól remegő, rekedtes hangja csak ennyit kérdezett:

— Mátkás vagy véle?

— Nem... Még nem ! De már megmondtam neki, hogy feleségül kérem ... ő huzakodott, de most már ...

Katona a Déry csuklója után kapott. Úgy meg-

szorította, mintha nem is akarná elengedni addig, míg össze nem zúzta . . .

— Megígérkezett ?

— Nem. Mondtam már, hogy nem! De ne szorítsd úgy a csuklóm, te! Úgy fogod, mintha máris egyik haragos hőszedet játszanád valamely jövőben megírandó tragédiában !

— Hát — akkor ?...

És eleresztette a Déry István kezét.

— Fáy úr nagyon a lelkére beszél. Kedves emberem az öreg: szabad kovártélyom és asztalom van náluk az «Arany szitában». Meg a szépséges Zsuzsca kisasszony is pártol... Murányiné asszony ugyancsak kommandál néki.

— De ő... Rózácska? — türelmetlenkedett Katona.

— Ő bizony, megmondom őszintén, komám, alaposan pofonfelejtett, mikor a mosótekenő mellett megtaláltam csókolni a füle cimpáját. Azt mondta, csak úgy szikrázott az a szép szeme: «Menjen, maga nagyorrú, szeles, csúf. Utálok!...» Az édesanyja, az özvegy jászberényi patikusné is ellenkezik. Inkább adná a lányát valami piszkosujjú patikáriushoz. Az apja is az volt!

Patikárius? Ez belényilallott a Katona József oldalába. Rózácskát ezen az éjszakán is a «Kígyó» patika ifjú segítje kísérte haza, ringó fekete hintón. Az a pomádészagú, Debrecenből: Bacsó Bálint. Őt a féltékenység fúria ja kergeti egész éjszaka és ez az ember itt az oldalán, ez a Déry Pista előtte, éppen előtte önti ki a szívét... Keserűen föl kacagott volna, ha nem fél, hogy ez a kacagás elárulja titkát. Neki vallja meg Rózácska iránt való nagy szerelmét, neki! És ő végighallgatja. Végig kell hallgatnia. És nem szabad elárulni semmit, de semmit. Mert a büszke, zárkózott, szenvedő és szerelmes szív elviseli

azt, hogy boldogtalan legyen. De nem tudná elviselni azt, hogy kinevessék.

— Megmondom, komám, őszintén, — folytatta bizalmaskodva Déry — ő érette mentem én ispánnak Vida úrhoz, Törtelre! ő érette hagytam ott, most három hónapja a theátrumot. Mert az édesanyja azt mondta, hogy addig szót se szóljak a szándékomról, amíg bizonyos kenyérbe nem jutottam. Mert a komédiásnépet lenézi, mint minden polgárasszony. Mint mindenki a két magyar hazában. Lenézi és — gyűlöli a színészeket. Mert elvették tőle a lányát! De most visszajöttem, itt vagyok. Nagyon megéheztem a theátrumra, komám! Meg — Rozikára... De ha a jászberényi patikusné úgy akarja, megint visszamegyek ispánnak Törtelre. Vissza én! De Rozikát nem adom másnak.

A Rondella ormótlan fekete tömege állta az útjokat. A fagyoslehelletű bástyatorony, a Duna partján. Ez a maradék kőhodály, amelyben most a német színészek játszottak. Déry István közelebb hajolt Katona Józsefhez.

— Aztán el ne árulj ám, komám! Mert jaj nekem, ha Rozika megtudja, hogy eljárt a szám... De hát minek is mondom ezt! Nem vagy beszédes ember. Úgy kell kiásni belőled a szót! Meg aztán: te úgyse kerülgeted Rozikat. Nem szólsz hozzá egy szót se. Neked bizodalmasan elmondhattam, Józsi!

Katona nem felelt. Egy töpörödött viskó udvarán most kiáltott elsőt a kakas.

II.

Másnap este, szép, hideg, csillagfényes este, Széppataki Róza művésznő besurrant az Ország-út ama' sárgára pingált, ormótlan házába, amely ott terpeszkedett a granatéros-kaszárnya hátulsó falával átellenben és ezidőtájt a Hacker-ház nevezetet viselte. A havas udvaron oly fürgén szaladt át, mint a cica, aztán eltűnt egy nyikorgó kis rozoga ajtó mögött. Mielőtt azonban a deszkalépcsőre tette volna hótól megdermedt pici lábacsáját, fölhevült arccal elébe ugrott a bolondos Déry:

— Egy tapodtat se, Rózácska!... Nem engedem addig az öltözőbe, amíg vámot nem fizet: egy cuppanós csókot!

Rózácska derült kedélyű volt és szerette a tréfát. Csak éppen a Déry István tréfáját nem szívelte. Bosszúsan ráncolta össze patyolatfehér homlokát és rámordult a szeleburdi színészre, éppen úgy, mint a haragos kis macska:

— Menjen az utamból, Déry ... mert... mert kikaparom a szemét!

Déry valósággal meggörnyedt szégyenében és elkullogott a Rózácska útjából, mint egy leforrázott ven kandúr. A művésznő pedig szaporán szaladt, nem fölfelé a lépcsőn, hanem inkább lefelé, a színi deszkák ala, a dohos pincébe, ahol a megcsodált és némely rajongó jurátusoktól «isteninek» nevezett művésznő öltözni szokott. A Hacker-szálában megszólaltak már

a fulladozó hegedűk és krákoztak a rekedt fuvolák. A zenészek ugyanis hangoltak. Egy vörösorrú, púpos ember hosszú botra erősített kanóccal nógatta a befagyott faggyúgyertyákat, hogy gyúljanak lángra. A bilétszedő asszonyság alázatosan hajlongott egy fiatal uraság előtt, aki most tette lagérozott topánba bújtatott lábát a nyöszörgő deszkalépcsőre:

— Kezét csókolom, téns' úr, erre tessék, a numero 3-ba.

A theátrummá kinevezett Hacker-szálában gyakori vendég volt a fiatal uraság, aki most elfoglalta helyét a numero 3-as «lózséban». öntudatosan hordozta körül a homályos teremben szép Apolló-fejét, amely valóságos fodrász-remekmű volt.

— Aztán ma este ám nem Czagányiné ifiasszony énekel, ahogyan a színi cédula mutatja, gn'herr, — súgta bizalmaskodva a bilétszedő némben — a rolélját Széppataki leányasszony éneklí a «Pikkó hercegben», mert... tetszik tudni: Czagányiné ifiasszony nem tudta megtanulni idejére ...

A páholy léckorlátján ott feküdt a «színi cédula», amely ezt hirdette: «Pikkó hertzeg, avagy Jutka Perzsi. Szomorú-víg daljáték Hafnertől. Musikája Chudytól...» Felnézett az esetlen betűkkel nyomott céduláról és látta, hogy az öreg jegy szedő néni még egyre ott ácsorog, zavart mosolygással. Bacsó Bálint megértően nyúlt be frakkjának hátulsó zsebébe és egy garast nyújtott oda az asszonyságnak.

— Ah... kisztihand! — hálálkodott — karsamadinei ...

A Hacker-szála, miként mondtuk, a kaszárnya ama bizonyos hátsó falával volt szemközt, amelyhez az istállók támaszkodtak. Akik tavaszi és kora-nyári estéken a színházba igyekeztek, ha nem is éppen látták, bizonyosan megéreztek az istálló közellétét. Az is igen-igen szívhezszóló volt, mikor valamely érzékeny játékot adtak elő az aktorok és közben behal-

látszott a kaszárnyából a takarodó. Nem lehetett azonban tagadni, hogy amit a paraszti gránátos egyszerű réz-kürtje fűjt, szép muzsika volt; sokkal szebb, mint amit összekornyikáltak és doboltak-brúgóztak egyik-másik «dalosjáték» ideje alatt. Azt a takarodót ugyanis egy Haydn nevezetű kismartoni karmester szerzetté. A nagyérdemű közönség érdemét nem nagyon tisztelték meg e «színházban»: gyalulatlan deszkapadokon gubbasztottak, fagyos teremben, félhomályban. Kikből állt ez a közönség? Nénikék üldögéltek ott türelmesen, nagykendőkben és kupeczek, akik lóvásárra jöttek Pest városába. Este aztán nekifanyalodtak olykor a komédiának: begyűltek ide, mert azt hitték, hogy csepürágót és medvetáncolatot látnak majd, meg lisztesképű bohócot. Akadt a földszinten, vagy a galérián néhány becsületes magyar csizmadia, szűrszabó, nyerges, bámész katona, lelkes diák és elvéve, néhanapján egy-egy nemes úr, messzi vármegyékből. Dermesztő ilyenkor télidőn a Hacker-szála. Kinek is jutna eszébe, hogy a nyomorult magyar színjátszók théatromát fűteni kéne? Legkevésbé gondoltak rá maguk a komédiások. Ilyen nagyralátó álmokat nem szöttek még a színésznők sem, akik esténként lenge ruhákban énekeltek, neki-melegedtek, megizzadtak és berekedtek. A nézők a megfagyott lehelletüket bámulták. Szemüket vörösre harapta a faggyúgyertyák sűrű füstje. A szűk színpad szegélyén is gyertyák pislogtak: ez volt minden fényesség a «világot jelentő» deszkákon. Jól illett ahhoz a színi világhoz, amelynek toldozott-foldozott lepedőkre, összeragasztott papirosra pingált díszletei a jámbor néző jóakarására és gyermeki képzeletére bizták, hogy elhiggye: ez itt a spanyol király aranjujezi kertje, de másnap ugyanaz már a római fórumot ábrázolja, majd lovagi sásfészek tornyát, dúsgazdag párizsi tőzsér szalonját, avagy esetleg tróntermet. A művésznő, ha történetesen uszályos ruhát viselt, meg-

fordulni sem tudott ezen a színpadon, mert ilyen nagyszabású «mozgalomra» nem volt elég helye. A jelmezek gazdagsága, főként pedig változatossága hasonló volt a díszletek fejedelmi pompájához. A néző semmi kivetnivalót nem talált azon, hogy víg-, vagy szomorújátékban, énekes komédiában, avagy ritterdrámában, napról-napra mindig ugyanazokat a zöld bugyogókat, vörös ujjasokat és sárga ködmönöket szemléli. Bármiféle korban játszódott is a dráma, már-már hagyománnyá vált, hogy a király mindig a zöld ruhát kapta a tetemes garderóbból, a herceg a vöröset, a hősszerelmes a kéket, a cselszövő pedig len a sárgát. A nemes lovagok fején gyakorta fedezték fel a szomszéd úrnő komomájától kölcsönvett viseltes tollkalapot, a templárius lovagon, némi átalakítás után, kiváló korszerűséggel hatott a fehér női hálóing. Nem is szólva a szobalányok fekete kötényéről, amely igen keresett ruhadarab volt a Hacker-szála környékén, mert nagyon megfelelt lovagok, szerzetesek és összeesküvők sötét palástjául, míg a festői ráncokba szedett pendelyből lett a legszébb római tóga. A hódító megjelenésű és érzékenykebelű varrólányokat bódító színész, valamint az «isten» művésznő bizony egész éjszakákon át varrt, vasalt, fodorított, hogy másnap teljes legyen az illúzió. A színpad előtt ténfergő sánta kottaállványok közé szelesen toppant oda Déry István. A frakkja csupa por és pókháló volt. Hevesen törölgette izzadt homlokát. Déry ugyanis e percben mászott le a zsinórpadrásról: ott kotnyeleskedett, hogy a következő pillanatban már a hangszereket próbálja végig. Ma este nincsen szerepe, ma ő fogja nyekergetni a brúgót, mivelhogy a brúgósnak fontos dolga akadt: kisegítő pincér a «Magyar Király»-ban, ahová a vastagpénzű német színjátékosok járnak előadás után. Dérynék egyébként mindegy: elfújja ő a klarinétot is, meg a flótát is, ha kell. De ha éppen szükségeltetik, úgy meg-

hánya a nagydobot, hogy beléped a nagyérdemű közönség fülé.

Nyurga, hanyagul öltözött fiatalember ült a nézőtér leghátulso sorában, a gyalulatlan padon. Haja sűrű fürtökben hullott homlokára. Sötétszőke kis pofaszakállja összekapaszkodott a lompos bajusszal.

— Ki ez? — kérdezi a bilétszedő asszonyságot Láng Ádám, az igazgató, aki most tart aggódó szemlét a nagyérdemű publikum fölött, mert sehogyan sincs meglegedve a kassza eredményével. Az asszonyság, aki mindenkiről mindent tud, nyomban megfélel:

— Kviétált főhadnagy... nemrég hagyta oda a katonaságot. Az apja is kitagadta. Tetszik tudni — súgja fontoskodva Láng Ádám fülébe — az apja azért nem szívelheti, mert az édesanyja meghalt, mikor ez megszületett. Most képeket pingál. Abból él... A neve Kisfaludy.

Láng Ádám igazgató nem volt látnoki lélek, megbocsáthatjuk hát neki kegyesen, hogy fitymálva fordult eí a magyar vígjáték leendő megteremtőjétől, mint olyan embertől, akitől mitsem várhat a társulat. De nyomban nyájasra derült sovány arca, mikor megpillantotta azt az őszbecsavarodó, kékszemű, izgatott, nyugtalan mozgású urat, aki most kapaszkodott föl lihegve az emeletre, nagy sietséggel, mint aki fél, hogy elkésik.

— Alázatos szolgálja, tekintetes uram!... Oh, nagy-szerű, fölötte kiváló, amit esmént írni tetszett, az oly nagyon érdemes «Hazai és Külföldi Tudósítások»-ban.

Kulcsár István ő, a «Hazai és Külföldi Tudósítások» szerkesztője, a magyar színészet tüzeslelkű apostola, minden magyar kezdés fáradhatlan agitátora, aki örökösen lót-fut, erőszakoskodik, gyűjt és vitatkozik: a magyarságért. Legutóbb így sóhajtott fel lapjában: «Megérjük-é, hogy a többszöri próbák után olyan Theátrumi Intézet állíttassék fel, milyent a magyar

nemzetnek méltósága megkíván?» Kulcsár István, a «nemzetiségre buzdító», szenvedélyesen hisz a magyar nyelv és magyar fajtája jövődjében, még e szánalmas theátrumban is, e nyomorúságban, ahol éppen most tekint körül keserűen egy haragosarcú fiatalember és míg dús haja szenvedélyesen hull barna arcába, csikorogva szól oda a szomszédjához:

— Olyan ez, mintha nem is uralkodó nemzetnek, hanem valamely elnyomott kis népek játékszíne volna. Barátom! Nézd a festetlen lágyfaüléseket... a nyomorult faoszlopokat... e galériákat... És e piciny játékhelyet! Bezzeg a német színészek! Hallám, négy ezrenyi néző fér el az új theátrumban!

Horvát István volt, a lángoló képzeletű fiatal tudós, aki népének nyomait keresi az ős időkön át és azt hirdeti, hogy a világ legrangosabb, leggazdagabb és legszépségesebb nyelv az ebek harmincadjára jutott magyar. Szent mérget oltott be ő a nemzet bágyadozó lelkébe: az öntudatot! Kemény csontokat adott a málladozó nemzeti test húsa alá: a magyar önérzetet! Gögöt adott, amely nélkül elvesztünk volna! Sokat gúnyolták. Tanaira azt mondták: merő képzelgés. De vájjon mire jutott volna állapotunk, mire jutott volna ez a szegény, hazájában hontalan, őseinek földjén, zsellérsorba süllyedt magyar, ha ilyen izzó-lelkű, rajongó idealisták nem virrasztanak fölötte? Horvát Istvánnak még megmosolygott túlzásaiban is a létért küzdő magyar fajta dacos önfenntartó ösztöne ágaskodott.

— Játzóink is mily nyersek, mily bárdolatlanok! — vélekedett a Horvát Istvánnal beszélgető férfiú, ki amannál idősebbnek látszott. — Azt kell mondanom, hogy magyar fajtánk nem theátrumra való.

Vitkovics Mihály ügyvéd szólalt eképpen, a nemes literátor, kihez ebben az időben már Kazinczy és Berzsenyi írt epistolákat. Nem volt éppen igaza.

Mert milyen legyen szegény magyar színész ebben a feneketlen nyomorúságban? Kitől tanuljon e nagy árvaságában? Kinek példáját kövesse? Műbírálat nincs, se színpadi irodalom. Művelt közönség nem látogatja a magyar theátristák előadását. A néző oly kevésszámú, hogy napról-napra új darabot tanulnak. De milyen darabokat, Uram Isten?! Idegenből «nemzetesített» sületlen fércmunkák ezek: puffogó «lovagdrámák», avagy «érzékeny játékok», ízetlen vígjátékok, sületlen daljátékok. A fölületes szereptanulás, a ruhagondok között átvirrasztott éjszakák, az üres gyomor nyomorúságai eszik a tehetségüket. Mikor tanuljanak ezek a mindenkitől elhagyottak? Hogyan és kitől?

Vitkovics ügyvéd ez idő tájt valóságos irodalmi szalont tart józsefvárosi házában. A vendégszeretői asztal körül estéről-estére írók, tudósok, művészek találkoznak. Felolvassák új verseiket, heves vitákban mérik össze szellemüket, majd hosszú leve ékben számolnak be mindezekről a messze Széphalmon élő öreg Kazinczynak. Vitkovics vidám házában nagy vonzóereje a szeretetreméltó, művelt menyecske és a ház másik hölgye: Horvát István menyasszonya. Gyakori vendég ebben a házban az emberkerülő öreg Virág Benedek is. Ha Pesten jár, megfordul ott Kölcsey Ferenc is. De estéről-estére ott találjuk a fiatal Szemere Pált, akinek a tréfáin nagyokat nevetnek. A széphanjú Vitkovics olykor énekel is vendégeinek a jó egri bor mellett, majd megszólal a hárfá: a kiváló művész, Seni Péter ujjai alatt.

A beszélgető barátokhoz most lépett oda a harmadik, aki Horvát Istvánnal lehetett egy idős: huszonhét-huszonnyolc éves. Szemere Pál földbirtokos ez, Vitkovics legjobb barátja, nemes Pestvármegye aljegyzője. Dalai és szonettjei máris méltó figyelmet keltenek a házában. Mire megkezdik az előadást a theátrumban, együtt van már a három jóbarát: «Ka-

zinczy pesti triász». Így nevezik Horvát Istvánt, Szemere Pált és Vitkovics Mihályt, a széphalmi apostol lelkes fiatal barátait, ebben az időben, a (nyelvújítás nyomán fellángolt ádáz harcok napjaiban.

Déry föl pattant a nagybögő mellől és esetlen mozdulatokkal száguldott vissza a zsinórpadlásra, hogy ő, csakis ő húzza föl tulajdon kezével a kortinát amaz ünnepélyes pillanatban, mikor az imádott, de kegyetlen Rozika a színi deszkákra lép: Rozika, aki bájoló mosolyt leheli mindenki felé, csak éppen az ő irányában jeges ez a «bájlehellet». A színi deszkákra lép hát e percben Rozika, lenge fehér ruhájában, amely röpdös, mint a szélről úzótt májusi felhő az alkonyi égen, kinyitja hosszú pilláinak legyezőjét, fölgyújtja szemének ezergyertyás kristály csillár ját, finom mosollyal hasítja széjjel számócaszínű ajakát, amelynek az ízét nagyon szeretné már megkóstolni szegény nagyorrú Déry István... És most hunyd le a szemed, szomorú földi halandó, tűnjék el utadból a gyaluforgácsszagú Hacker-szála. Szaglószerved nyomban felejtse el a fagygyúgyertya émelyítő lélegzetét, emlékezeted a tisztos múltú agyi lepedőre festett, «tündérvkert» szegénységét, csak a füledet nyisd ki, csak a füledet, hogy részegre igya magát azzal, amit a gyatra emberi szó oly közönségesen «hangnak» nevez és kezdetlegesen «éneknek» csúfol, mert nem tud rá kitalálni más nevet, holott nem is emberi hang ez és nem is asszonyi ének, nem «szívélyhang» (és nem «bájjene»), miként e kor fiai mondták, hanem valami más, megnevezhetetlen égi gyönyörűség, anyag rabságából kiszabadult, éteri zengés...

Déry egész este Rózácskát lesi. Minden mozdulatát valósággal fölszívja, magába nyeli. Nem veszi észre, hogy az emeleti lózséból milyen örvénylő szemmel bámul Rózácskára egy illatos gavallér, aki napközben a «Kígyó» patika kőrísfa-pultja mögött kavarja, kotyvasztja a dámáknak a «bétsi pirosított» és az «új

módis párizsi szagosított.» Déry olykor behunyja a szemét és úgy hallgatja Rózát. Elfelejtí a «bevágást»: a brúgószólam ezúttal elmarad. De ki venné ezt észre, ebben a zenekarban, amely napról-napra verődik össze, műkedvelő diákokból, züllött korcsmai muzikusokból és kottát sem ismerő, derék mesterlegényekhői? Rózácska világosszínű, könnyűsúlyú, de tömör és verőfényes szopránja hajlékonyan simul bele az énekfrázisok kecses formáiba. Azután felröpül a trilla, kacagva, csicseregve, tündökölve, bukfenchezve szökdécsel, mint az őserdő madara, fáról-fára, majd abbahagyja és puhán, lágyan lejt lefelé az alt-mélységek bársonnyal bélelt ringó hangbölcsőjébe... Neki mindegy, ő egyforma könnyedséggel és természetességgel énekel az éterikus tisztaságú magas f-től, lefelé, a bűgő, sötét á-ig. Most staccatokban kacag, hogy a következő pillanatban zokogva zengjen az emberi hang megindult G-húrja. Az arca boldogságot, földöntúli gyönyört fejez ki. Számára az ének nem megerőltetés, hanem természetes beszédmód. Hangja kiszabadult az izmok szorításából. Olyan egyszerűen, boldogan, szabadon énekel, mint a dalosmadár. És olyan zenei biztonsággal, mint a hangszer, amelynek tökéletes a szerkezete és mesterkézben szólal meg. Kicsiny arcocskája pillanatok alatt változik, mint az ég, szeszélyes áprilisban. Derül, majd borul, szenved, majd örül, kiragyog és elsötétedik. Szája széjelhúzódik, verőfényes mosolyra, majd mámoros kacagásra. Aztán lefelé görbül, tragikus szomorúsággal. A pillanat tizedrésze alatt esik össze és fonnyad el ez a rózsalevél-arc, hogy a következő pillanatban kiviruljon, mint a májusi kert a szapora esőre következő napsütésben. Vékony karja alig mozdul, csak néha-néha rebben, mint a repülni tanuló félénk madarfióka szárnya. Finom fehér ujjait fölemeli és amikor a gyertyák meg-meglobogó lángja átvilágít rajta, ezek a carrarai márványból faragott ujjacskák szinte

meggyulladnak: rózsaszínű izzásban tündökölnék. Simogatásra nyílnak széjjel az ujjak, de aztán eltorzulnak, begömbülnek, mint a ragadozó karma... A harmadik felvonás nagy áriája közben térdére omlik, nyaka megadóan hajlik előre s karcsú kis törzse szelíden megcsuklik, kissé hátrahúzódva, mintha az odaadás örök-nőies mozdulatának szelíd báját még fokozni akarná egy önkéntelen, félős félmozdulattal, amely a sóvárgó nő szűzies szemérmének utolsó védekező föllobbanását fejezi ki, a testmozgás ékesszólásával... Lehelletszerű piano surran ki e pillanatban az ajka résén, finom fuvalom, a barna szem nedves fényben ragyog, a pupillák ittasan tágulnak ki, az arcot üdvözült mosoly holdsugara ezüstözi be. Az asszonyok szipognak és sírnak. Idősebb urak szégyenlős mozdulattal, lopva veszik elő a keszkenőjüket. Névtelen gyönyörűséget éreznek. Soha át nem élt nagy boldogságokat és boldogtalanságokat élnek végig e pillanatok alatt. Földhőztapadt szürke életük fölemelkedik a névtelen öröm átszellemült állapotába.

Horvát István pillantása lassan végigballag a félhomályon. Jurátusok szorongnak a sarokban: fényes a szemük, mint az áthevített drágakő. Faluról föl-szekerezett asszonyságok, tímárlegények, diákok, köz-katonák, tintásujjú írnokok bújnak össze, mint egyetlen nyáj, sápadtan és egybetartozóan, arcuk halovány holdfényvel világít a fél-éjszakában, amely ráülepedett a nyomorúságos teremre. Izzó szem szórja a szikrát amott: ez Katona József, Kecskemétről. Sárgás-fehéren emelkedik ki a homály mélységeiből Kulcsár István homloka és ajka fölött kuszáltan csüng a barna, bajusz. Olyan a Hacker-szála képe, mintha katakomba melyén, nyirkos üregben, a föld alatt gyülekeznének tilalmas éji suttogásra az összeesküvők, akik a sötétség leplében két tetszhalottat ébresztenek estéről-estére: a magyar nyelvet és a nemzeti lelket.

És a varázsnak ebben a szépséges pillanatában

a színpalak mögött egy természetes asszonyosság elbiggyeszített szája így sziszeg:

— Sleppes tücsök...

Nem szükséges, hogy bárki is kíváncsian megforduljon. A «sleppes tücsök»-ről nyomban tudják, hogy aki így nevezi Rózácskát, az nem lehet más, mint a korai házsnak indult Sáskáné ifiasszony. Az ifiasszonynak nem mond ellent, egyáltalában nem, a másik ifiasszony sem, akinek szép hideg arca olyan, mintha egy római múzeum Vénusz-szobráról lopták volna át ide, a Hacker-szála színpadának festett világába. Czagányiné ez a vászonfalak közé száműzött Aphrodité. Széphangú és szép arcú énekesnő. De tehetséget nem adott néki ajándékol a Gondviselés. Lelketlen báb, ügyefogyott fadarab. Még hozzá nehézfejú is: három hónapig tanul egyetlen szerepet, amelylyel a fürge eszű Széppataki leányasszony egy hét alatt elbánik.

A függöny akadozva, nyikorogva ereszkedett le, lécszegélye gorombán koppant egyet a színi deszkákon. Benke, a nagyműveltségű rendező, megsimogatja Rózácska könnyben ázó arcát. A nedves szem rajongva adja vissza a gyengédséget a társulat tanítómesterének, a kócos fej hízelkedve bújik oda széles vállához és megindultan suttog a száj:

— Atyus ...

Benke Józsefet ő nevezte el « atyus »-nak. A kis Rózácska első föllépése előtt Benke adott színpadi nevet a pályakezdő gyermeknek. A jászberényi leánykát a paraszti emberek odahaza egyszerűen Pátyikás Rózikának hívták, de a becsületes családi neve Schenbach Rozália volt. Benke József nevezte el Széppataki Rózának. Széppataki Róza pedig az ő névadó mesterét atyusnak. Az atyus-nevezet rajta is maradt elele végéig.

A nagyorrú Déry sompolygott elő. Hangja csupa alázat.

— Fölséges volt, Rozália!...

Róza hűvösen, de kegyesen biccentett. Annak je-léül, hogy az elismerés jól esik neki még Dérytől is.

— És most, — dadogott a máskor oly szapora-beszédű Déry, — megyek vissza Törteire, parasztnak.

Nagyot sóhajtott. Az arca csupa bűbánat volt. Epedve nézett Rózácskára. Várta, hogy Rózácska el-érzékenyül. A szíve egy szerény búvóhelyén talán abban is merészkedett alázatosan reménykedni, hogy Rózácska esetleg így szól majd hozzája: «De kedves Déry, hová gondol? Maradjon csak szépen itt».

Rózácska azonban nem tartoztatta. Ellenkezőleg! Az arca nem titkolta el az örömet, amely e híradásra szívét betöltötte. Hála Istennek!... Déry visszamegy hát Törteire. Ez annyit jelent, hogy békén hagyja egy ideig. Ami fölötte üdvös dolog, mert Rózácska egyre kínosabb helyzetben érezte már magát Déry miatt. Eleinte gorombán elutasította a fiatal színész-ezermester hódolatát: ellenállott az ostromnak. De örökös mentora, a sokgyermekes Murányi Teresa, mama folytonosan azt duruzsolta a fülébe, hogy Déry így, meg Déry úgy ... Fáy tekintetes úr is ugyancsak puhította. Addig-addig, hogy az ellenállása megtört és már valahogyan eltúrte a Déry udvarlását. Gyenge volt: nem tudott szembezállni a látszattal, amely szerint a szívós udvarló immár majdnem a vőlegénye volt. De most Déry visszamegy Törteire. Az inten-dáns, Vida László birtokára. Ez időnyereséget je-lent. Hála Istennek!

III.

A szünetben jovialis arcú, szép szál, javakorabeli férfiú kopogtatott illendőképpen az «olaszfalon», amely a Hack er-szála pincéjének egyik sarkát Rózácska öltözőjévé léptette elő.

— Ki az? — csilingelt ijedten Rózácska hangjának kristályharangja.

— Vida!

— Óh, tessék, tessék, tekintetes úr!

Az intendáns volt, a színészek pártfogója, a művészet rajongója, aki nemsokára kénytelen lesz abba hagyni költséges úri passzióját, ha csak azt nem akarja, hogy ősiéinek birtoka és a Kazinczy Ferentől is megénekelte francia stílusban épült törteli kastély rámenjen a nemes kedvtelésre. A széplelkű honfi, aki maga is megpróbálkozott a színdarab-írással, egyébként búfelejtőnek használta a színházat. Egy hét alatt vesztette el a feleségét és a fiát. Akkor bizta rá a színészek gondját nemes Pest vármegye. A színházban aztán megösmarkedett a társulat egyik harmadrangú, fölötte tehetségtelen, de annál szebb tagjával, Bárány Katicával, akit kegyébe fogadott. A vármegyei intendáns nemsokára különös egyességre lépett a szépséges Katicával. Kiküldte a lányt és az édesanyját Törteire, ahol úgy élhetett kedvére, mint a műkincesekkel megrakott kastély úrnője. Vida László azonban megmondta neki, hogy feleségül csak úgy veszi, ha — fia lesz! És Bárány Katica nemsokára fiú-

gyermeket szült a kastélyban, amelynek most már igazi, törvényes úrnője lett.

Az öreg Kazinczy Ferenc nemrégiben ezt az ódát szárnyú strófát írta a színészek pátrónusához, Vida Lászlóhoz:

Melpómenének árva gyermekit,
Nagyszívű polgár, oltalmadba vetted,
'S sok áldozattal megtartád nekünk.

Vida László mosolyogva állított be az olasz-fal mögé:

- Rózácska, hoztam ám valamit!
- Ne ijesztgessen már, tekintetes úr!
- Katica elküldte az ígért menyasszonyi ruhát!

Erre a «menyasszonyi»-szóra elsötétedett Rózácska arca. De a következő percben Vida László kinyúlt az olasz fal mögé, átvett az inasától egy két-rőfnyi lapos iskátulyát és kibontotta. Abban a szent pillanatban nagyot sikított Rózácska, majd tapsolni kezdett, mint a gyermek. A fehér-zöld csíkos iskátulyából rózsaszínű ruha emelkedett ki, oly bájoson, mint Aphrodité a tenger habjaiból. Felhökönnyű selyemből varrták, az alsó széle ezüstrózsákkal volt végig hímezve, hullámosan ringó-bingó rózsákkal, amelyek úgy hajladoztak-emelkedtek, mint egy gyöngéden bájos dallam-vonal: a derekán, a keble alatt három tündöklő ezüsvirág sóvárgó szirmai bontakoztak széjjel, míg a kivágásból nehézveresű ezüst csipke ágaskodott föl.

Rózácskát alig lehetett kikergetni a színpadra, mikor a jelenése következett. Becsípett a ruhától. «Ah, mily spendábel a tekintetes úr!» — sikította. Már egészen elfelejtette, hogy Vida Lászlóné az — esküvőjére küldte ezt a tündérkisasszonynak való öltözéket. Az esküvőjére, — Déry Istvánnal. Mielőtt kilépett volna a deszkákra, Teresa mama bizalmasan a fülébe súgott valamit:

— - Nézd, Bacsó küldte ... Mari most viszi haza ... A deszkalépcső felé intett, amely egy ijedten lépegető cselédlány nagy talpa alatt nyikorgott: a lány kendője alatt rózsacsokor rejtőzött. A pompás rózsák kihívóan virítottak a paraszti nagykendő alól a lehellet-fagyasztó színpad felé.

Az már a patikus titka volt, hogy ebben a kemény időben honnan, miféle praktikával szerzett rózsákat ?

Rózácska a ruhája kivágásáig elpirult.

— Mily finom ifjú, — suttogta bátorítóan Teresa mama, éppen olyan meggyőződéssel, éppen olyan beajánló duruzsolással, ahogyan nemrégiben még Déry Istvánt «beszélte» Rózácskának. Rózácska pedig a szívére szorította virágszirom-kezeckéjét, egy pillanatig behunyta a szemét és gondolatban hozzátette ahhoz, amit Teresa mama mondott. «És patikus... ah, patikus...» Rózácska örökéig eljegyzett és haláláig elmérgezett szerelmese a színháznak, nem is tudna már lélekzetet venni színpad nélkül, de szívének egy homályos alkóvjában csökönyösen ott gúnynyaszt a kispolgári álmok kötőtűt forgató kísértete. E pillanatban is fölrémlik előtte a jászberényi patika képe: az üveges ajtóval, amelyen megszólalt a vidor csengettyű, valahányszor benyitották ... És óh, a feketére pingált pult, a tégelyekkel, fiaskókkal, kanallakkal ... Az édesapja, akinek éppen olyan fehér volt az ünnepi strimflije, bársony a térdnadrágja, vakító a mellénye és háromfelől pofoncsapott a kalapja, miként Bacsónak, a patikórnek ...

Ma este néhány-szavas szerepe volt az ingyenes és «delectáns» színésznek is: Katona Józsefnek. Deli alakja mereven, esetlenül csetlett-botlott a színpadon. Fátyolos hangja úgy szólt, mint egy falhoz vert fadarab. Csak a szeme lángolt, sötét lobogással. Különösen akkor, amikor ki kellett volna mennie a színről, neki is, meg a többi statisztának is, de ő ott-

felejtette magát, mert Széppataki Róza énekelni kezdett. De Széppataki Róza mitsem vett észre a sötétszem beszédéből...

Tizenegyet ütött már az óra, mikor végre egyedül maradt a Hal-téri szobában. Gyertyát gyújtott és kinyitotta a kommodot, amelybe három perccel ez előtt rejtette el féltő gonddal a menyasszonyi ruhát. Körülnézett, hogy igazán egyedül van-e. Még hallgatózott is. Teresa mama egyenletes szuszogása áthallatszott a szomszéd szobából. Rózácska áhítatos gyöngédséggel emelte ki a ruhát és lassan, körülményesen, ünnepélyesen magára vette.

Nagy sercenéssel gyulladtak föl a gyertyák: tizenkét szál, egymás után, sorjában. A tizenkét szál gyertya fényében ott állt a nagy tükör előtt Rózácska. Fejére föltette a gyöngyből hímezett koszorút is, amely a ruhával együtt érkezett Törteiről. Gyönyörködött abban a kis tündérben, aki a varázstükörből rámosolygott. Aztán behunyta a szemét és valakire gondolt. Valakire. Semmi esetre sem arra a nagyorrú fiatalemberre, aki miatt a ruhát kapta és aki e fagyos éjszakán parasztszába takarózva kocsikázott Törtei felé. Arról pedig éppenséggel nem tudott, hogy egy másik fiatalember járkal ebben a percben az ablaka alatt, a hóban, mintha silbakolná a házat, föl s alá, föl s alá...

IV.

— Mi az, mit dugdosol a mentéd zsebébe, András?

— Könyv, édesapám, könyv, — feleli meghatottságtól remegő hangon a fiatal Fáy András, — Berzsenyi poétái munkái. A pesti és a fejevári kispapok költségén nyomták ki. De hallgassa csak, édes apám-uram.

— Mindent a maga idején, fiam... Már itt az étékfogó ... Majd, később...

Fáy András nem hallotta, amit az édesapja ellene mondott. Élénk kék szeme a betűkre tapadt, himlőhelyes arca kipirosodott, mint a májusi rózsa, gyűrűs barna haja lobogott, mint a láng és szavalt, belső: indulattól elrekedt hangon:

Most lassú méreg, lassú halál emészt.
Nézd, a kevély tölgy, melyet az északi
Szélvész le nem dönt, benne termő
Férgek erős gyökerit megőrlik,

S egy gyenge széltől földre teríttetik!

A mód felett kövér öreg Fáy örökké mosolygó ezeme kétszeres-nagyra nyílt nehéz, húsos héjjá alatt. Fölparázslott benne valami. A lányok is némán figyelték Andrást, akit már sodort magával a forró számum: Berzsenyi szenvedélye. Sovány, közép magas alakja megnyúlt, hangja ezüstként csengett-pengett:

— Avagy hallgassa csak, apámuram és a leány-asszony ... és ti mind, Zsuscsa, Borcsa, Laci. .. hallgassátok ezt:

Hervad már ligetünk s díszei hullanak,
Tarlott bokrai küzt sárga level zörög.
Nincs rózsás labyrinth s balsamos illatok
Közt nem lengedez a zephyr.

Elsápadt az arca, hol meg kigyulladt. Hangja felröpült, mint a kürt szava, majd hirtelen lebukott és elcsuklott. A szépséges magyar szó láza perzselte őt és könnyek nedvesítették pilláit. Folytatta, egyre áthevültebb hangon, egyre inkább elfelejtkezve arról, hogy az asztalon ott párolog már az ebéd.

Zúg immár Boreas, a Kemenes fölött
Zordon fürgetegek rejtik el a napot.
Nézd, a Ság tetejét hófuvatok fedik
S minden bús teelésre dőlt...

Az öreg Fáy László hangja sem csattogott már olyan gondtalanul, mint az imént; ő is csöndesebb lett. Elméje új névvel ismerkedett: Berzsenyi... «Zúg immár Boreas, a Kemenes fölött zordon fürgetegek ...» Meghatottan tette rá húsos, nagy kezét a fia karjára:

— Majd, ebéd után, ugye folytatod, fiam?

És szaporán, mintha fellegetek akarna tovaüzni, harsogva parancsolt:

— Ide, ide, húgom... Laci, szegd meg a kegyeret ... És te, Zsuscsa, ne az ágyra telepedj azzal a drága sleppel, hanem a székre! Mindig az ágyon hőmpölygeti magát ez a lány! Gyúri a selymet, nyomorgatja a pelyhet... Pista öcsém, mi dolog az? Kenyér nélkül hagyja Rózácskát?

Széppataki Róza tejhabarcát elborította a piros-ság. Mit beszél itt össze ez a tréfáskedvű öregúr Pistáról? Hiszen Déry István, — hál' Istennek! — messze

innen, a törteli kasznárlakban kanalazza most a lebencslevest ...

Fáy László hamiskodva vágott oda a szemével a megzavarodott Rózácska felé, aztán megszólalt ismét:

— Csak rá akartam ijeszteni Rózácskára, mintha Pista öcsém éppen most toppant volna be a szobába.

A pompás asztal, majd hogy le nem rogyott a herendi porcellán és a címerrel ékes ezüst evőszerző szám terhe alatt. Az «Arany szita» nevezetű ormótlan házban terítették vasvilla-bajuszú urasági hajdúk a dús asztalt délebédre: abban az épületben, amely valaha vendégfogadó volt, de most, az Űrnak 1811-ik esztendejében, annak is alig megvirradt januárius havában, nemes, nemzetes és tekintetes Fáy László úr, a gombai földesúr pesti szállásául szolgált. Ott ácsorgott a sárgakén színű ház az Ország útján, a kaszárnya mögött, nem messzire a Hacker-háztól, amelynek udvarán a színház éktelenkedett. Az asztal körül hatan ültek: Fáy László, a ház ura, Széppataki Róza leányasszony, valamint a Fáy-gyerekek: Zsucsca, Borcsa, Laci és András, a pestmegyei szolgabíró.

— Egyék már, kedves húgom, — kínálta a szíves házigazda Rózácskát. — Attól ilyen keszeg a természetje, hogy nem eszik.

A tréfáskedvű Laci az asztal végén kuncogott. András rájuk se hederített. Ügy ült a helyén, mintha csak a teste volna itt és a lelke más tájakon járna.

— Aztán — folytatta hamiskodó mosollyal a testes, nehézlélegzetű házigazda — nem is mehet így férjhez, ilyen nyiszlett állapotban, az én kedves Pista öcsémhez !

Rózácska érezte, hogy a vér végigönti vékony fehér arcborét. A pajkoskedvű Zsucsca kacagott. Borcsa szelid arca nem változott, csak a szemét süttötte le, a tányérjára bámult.

— Derék legény az, higyje el, húgom, — folytatta az öreg, — mivel, szorgalmatos és színjatszó

létére, tisztos magaviseletű. Most is éppen maga miatt nincsen közöttünk, holott szabad kvártélyra és asztala vagyón nálunk.

Nagylelkű mecénás volt Fáy László. Művelődésért, magyarságért, nemzetért mindent áldozott. A színészeket nemcsak jóllakatta asztalánál, hanem meg is becsülte. Emberszámba vette őket. Ami nagy szó ebben az időben, mikor a duzzadt erszényű bugris csepűrágónak, cigánynak, kapa-kaszakerülő útszéli csavargónak tartja a magyar szó napszamosait. Jó szívű, derült kedélyű, nagy étvágyú úr volt a gombai, kúria és az «Arany szita» gazdája. De ellentmondást nem tűrt és kissé bizony erőszakos természet volt.

— Azt mondom én — folytatja, — ne nézze le azt a Déryt, Rózácska! Nemcsak derék ifjú, de meg... Ni csak ni, András, mi az a tényérod mellett?

— Kulcsár úr újságja, édesapám. Bölcs cikkelyt olvastam benne ma délelőtt a Theátrómról, az állandó nemzeti Intézetéről. Megérjük-e?

— Bizodalmam vagyón benne, — bólint Fáy úr, — hogy megérjük, fiam!

— E városban, édes apám? Ez idegen városban? — lázadozik András. — A magyar földnek dobogó szíve ez a Pest? Lakosainak jórésze különféle részekről beszállongott szerencsevadász, kit a boldog magyar haza, az olcsóság, a szelíd kormány es a szerencse bizonyossága csalt ide. Sokakat közülük ott-honi szükség kergetett! De itt vagyont szereztek és a vagyonnal — övék a hatalom!

Az öreg úr arca megint elkomolyodott. A bajuszába dörmögött valami ilyesfélét:

— Ájult nemzeti lélek... Az öreg Kazinczy is...

Borcsa kárbunkulus-szeme egyet villant. Föl-emelte a homlokát a tényérjáról. Ennek a névnek az említésére András is elkapta a szót:

— Kazinczy?... Maradi lelkek még sértegetik is.

Holmi «Mondolat»-tal... Mivelhogy nyelvünket paléozná ...

— Maholnap koldusbotra jut, — vélekedett az öreg Fáy — kis birtokának minden hasznát poétái művek kinyomtatására adja. Háza födelén becsurog az esővíz... De a magyar Múza az ő kenyerén dalol.

A vidám Laci nem kedvelte az elsötétető hangulatot. Pajkos szava messze űzte hát:

— Inkább a lagziról beszélnék már, apámuram! Rózácska ijedten nézett körül, mint a hajtásba került őz. Segítséget keresett. És megakadt a szeme Fáy Zsucsca tündöklő alakján. Mily fényűzően van öltözve most is: uszályos zöld selyemben. Nyakán vagyontérő briliáns lánc, csuklóján karperec, finom ujján drága gyűrűk sokasága. Dús hollófürtjei makrancosán hullanak széjjel. Arca szeszélyes és elbizakodott. Rózácska védekező ösztöne belekapaszkodik abba, amit ez a szépséges kacér leányarc eszébe vilantott:

— Zsucsca kisasszony se igen siet azzal a lagzival, — mondja illedelmesen.

Idősb Fáy László homlokára árnyék telepedik. Nagy, nehéz gondja ez a különös, kacér, pazarló kedvű leány, aki szórja a pénzt, mint a pelyvát, hat szobalányt tart és sehogyan sem akar férjhezmenni. Körüldongják, mint a méhek, gazdag és nemes kérők. ő meg csak hitegeti valamennyit.

Zsucsca gyöngyöző kacagással védi ki Rózácska fullánk jának szúrását:

— Nekem ugyan nem kell egyikőjük se! Nekem a Dárius kincse sem elég! Majd egyszer, ha múlik az idő, hozzámegyek egy öreg emberhez, akinek annyi lesz a pénze, mint a tenger!

Borcsa elpirult erre a szabados beszédre és szemrehányóan nézett testvérére. A megejtő szüzi báj maga ez a fiatal lány. Sötét szeme tágra nyílik és végig-

simítja Rózácska arcát, mint egy fekete bársony kesztyűbe bújtatott lány tenyér. Egyszerű, fehér ruha fűdi formás alakját, nincsen rajta semmi dísz, sötét fűrtjeit hátra simítja és ékszert nem visel. Az a szokása, hogy nyári időn ékesíti csupán magát: egyetlen szál fehér rózsával, amit ében fűrtéibe tűz. A kevésbeszédű leányka gyerekkora óta jegyese rokonának, Gábrriel Istvánnak.

— No, kicsi flóta, — csattant föl ismét Fáj úr harsány hangja — ebből a töltött káposztából egyék!

És megrakta ő maga Róza tányérját, mint a kazlat. Közben régi rigmusba kezdett, étvágycsináló verszetbe. öreg könyvben olvasta egyszer és annyira megtetszett neki, hogy soha többé el nem felejtette:

Első része ételünknek ama káposztás hús,
Ha szalonna nincsen benne, szívünk már nagyon bús.
Ó, áldott káposzta, paradicsom hozta,
Áldott, aki kolbással foldozta!

András már akkor szótalanul ült az asztalnál. Látszott, hogy képzelete messze tájakon jár. Talán Bernáth Nánikára gondol, kitől kosarat kapott? Vagy Bárczay Erzsike van az eszében, az édes leányka, kitől gonosz félreértés választotta el? Késő aggkoráig nem fogja elfelejteni Erzsikét, aki más asszonya lett, de őt szerette, csak őt, kora sírjának zártáig...

— Hegedülj már, András, — csilingelt a házi zsarnok, Fáy Zsuzcsa hangja.

De Fáy András, a titkos zeneszerző, aki Lavotta Jánostól, a «bájoló hegedűstől» tanult muzsikálni, némán meredt a tányérjára, mintha nem is hallaná húga hangját. Nem is zavarták többé. A vidám családban megszokták, hogy András néha elfelejti a válaszadást. Ilyen volt ő a vármegyeházán is, Nem szerette a hivataloskodást. Különösképpen utálta pedig az ügyvédi mesterséget, amelyre nevelték. A nép, az or-

ország, az emberek dolgairól neki fölötté különös, új nézetei voltak. E nézeteket nemsokára meg is írja majd és egy ország figyel arra, amit ír. Most még csak mereng, figyel, gondolkodik. Tolla az elvonultság késő-éji óráiban perceg, a magányos szobában. Egy-egy versét, egy-egy nótáját ismerik már. Azt is tudják róla, hogy komor hallgatását néha kitörő vidámság, sziporkázó elmésség váltja föl, minden átmenet nélkül. Nyájas fény világít ilyenkor kék szemében, kedves pirosság lepi el himlőhelyes arcát, a következő percben aztán elnémul és a rövidlátószem hozzátapad valamely könyv betűihez, amelyet hirtelen elővett a mentéje zsebéből.

A falat majdnem a Róza torkán akadt, mikor az asztal végére esett a pillantása. Ott, azon a helyen szokott ülni Déry. Fáy úr is éppen ott pirított rá a minap, mivel hogy nem vette észre, amint Rózácska kenyér nélkül eszi a zsíros húst. Rózácska olyan illedelmes volt, hogy ennél az úri asztalnál semmit sem mert kérni.

— A német színház is telő alá kerül nemsokára — újságolta Zsuscza.

— De az alapkő ércablájára azt metszette Karács Ferenc uram — újságolta Fáy Borcsa — «A nemzet s a nyelv művelésére».

— Vájjon mely nyelvre és mely nemzetre gondolt? — kérdezte eltűnődve az öreg Fáy László.

V.

A tubáktartó födele illedelmesen halk sóhajjal hanyatlott vissza a helyére. Miniatúr zománcmunka volt a kis szelence: azt ábrázolta, a hajdani Boucher mester stílusában, amint smaragdszínű mezőben tejfehér báránykát őriz a mézédés mosolyú pásztorleányka. A kéz, amely a helyére küldte ezt a remekbe készült tabatiére-fődelet, éppen olyan meszterkélten fehér volt, mint a zománcra festett báránykának a gyapja. Középső ujján zöld-köves gyűrűt viselt. Egy másik női kéz, amely az imént háritotta el a tubákos szelencét, fekete legyezőt tartott. A másik kéz sáppadt volt, mint az elefántcsont, a vékony bőrt finom erek pókhálója fonta át és az őszi alkony mélabús kék derengésével vonta be e gyengéd, puhán elomló, drágaságos élő faragványt. Gyűrű egy sem hivalkodott a kézen, amely egy ezüsthajú öreg dáma, Mérey consiliáriusné ökegyelmessége arca felé lengette a fekete legyezőt. Csupán csak egyetlenegy: fekete kövébe kámea volt belefoglalva, mely Héra istenasszonyt ábrázolta, ökegyelmessége éppen most fejezett be egy mondatot:

— Tónikának határozottan jó, hogy kissé bandzsál... nem is tudom, mit kezdenék vele, ha szabályos volna az arca... De nézd csak, édesem: milyen bájos!

Ez a «milyen bájos» már korántsem az unoka-

húgát, Mérey Antóniát illette, hanem mást, egészen mást.

— Az a rózsaszín ruhás színésznő? — kérdi a tubákos szelencét szorongató és kréta-színre sáppasztott kéz fölött egy feltűnően nagyra nőtt száj.

— Ő az! őreá mondom: Széppataki Róza leány-asszonyra.

— Sovány, mint a fejletlen gyermek, — higgyed el a nagy száj, amelyre egészen ráhajlik, mint a lakat, a tubák élvezetétől duzzadt lilaszín orr.

— Az is, édesem, gyermek! Félig öntudatlan... Arról se tud számot adni a lelkem, ami a kis szívében lakik ... És e ruhában oly szende, oly bájtel. ..

A bandzsál, de elragadó Mérey Antónia kisaszszony kegyelmes tántijának határozottan igaza volt: Rózácska valóban bájos volt. A rózsaszínű menyaszszonyi ruhát viselte: azt, amelyet Törteiről kapott, ha nem is éppen erre a célra. A «Hét választófejedelemhez» címzett vendégfogadó szálajában száz gyertya égett ez estvén és e száz gyertya mintha mindmegannyi úgy érezte volna, hogy csak Rózácska miatt lángol, egyedül neki világít és őt koszorúzza meg tűzzel, hogy hajnalra ő érette hamvadjon el. Rózácska sokat táncolt egy daliás fiatalemberrel, akiről a jó-ságosan érdeklődő consiliáriusné az imént hallotta, hogy patikussegéd. Szép pár volt így együtt a sudártermetű, szélesvállú, választékosan öltözött patikárus, meg a filigrán Rózácska. De azért Mérey consiliáriusné szép sima homloka mégis rosszáié ráncba gyűrődött össze, mert sehogyan sem helyezte, hogy Rózácska ily kegyetlen a messze Törtelen ispánkodó Déry Istvánhoz. Sokan különösnek tartanak, hogy a megvetett sorsban tengődő komédiások személyes ügye iránt ennyi nagylelkűséggel érdeklődjék oly nagyrangú dáma, mint a consiliáriusné. A consiliáriusné főúri háza már jóideje befogadta Rózácskát, mintha otthona lett volna. Nemeslelkű, művelt hölgy volt

a consiliáriusné és jósággal hajolt le a magyar szó napszámosaihoz. Nem voltak ostoba előítéletei. De most haragos lett, mert hogy Rozália e szende rózsaszínű díszében, nem az oltár lépcsőjén térdel, egy nagyorrú színésszel, hanem a «Hét választófejedelem»-néi suhan, kering, szédül és szédít a csigába bodorított hajú pátikor oldalán ... Kissé előrehajlott magasra tornyozott, ezüstsín hajzata, mely hasonlított ama régi főhercegnők hajviseletéhez, akik ódon képrámákban merengtek József palatinus budavári palotájában, a legyezője, a kilenc műzsát ábrázoló elefántcsont-remekműre kifeszített fekete csipke, megremegett finom kezében és a mályvaszín selyemruha is bosszúsan érdes, zizegő hangot adott, öh, óh, ez a Róza leányasszony ...

A jászberényi mama, Schenbach patikárius özvegye egyébként nemrég járt Pesten és ő egészen ellenkezően gondolkozott erről a szerelmi epizódról. Neki nagyon megtetszett Bacsó Bálint, a módos debreceni fiatalember, nemcsak módossága, kellemetes külseje, tiszteletteljes modora miatt, de különösképpen azért, mert hogy — patikus volt ő is, mint a megboldogult ura. Szegény kora-özvegyeségre jutott, gondban megöszült asszony szívében fölparázslott a reménység. Kimódolta magában, hogyan is lesz, miként is lesz az Rózácskával és Bálinttal, a patikussal? Hiszen ő úgy adta el annakidején a jászberényi gyógyszerétárt Edelspacher patikáriusnak, hogy bármikor visszaválthatja, ha gyermeke gyógyszerészhez menne férjhez. Mióta Rózácska színésznő lett, özvegy Schenbachné sebet hordott a szívében. És most ez a seb kezdett gyógyulni. Boldog álmok ringatták az özvegy asszonyt. Szépen kiszínezte a jövődőt és már látta is Rózácskát, mint a jászberényi patika fiatal úrnőjét... A szedett-vedett zenekar a «languast» játszotta, eservesen vonítottak a vonók, nyögött a brügó, nyivákolt a klarinét és hörgött a flóta. Olyanféle «zene-

kar» szólt a bálteremben is, mint a magyar színházban. A «szívreható nyirettyút» az első hegedűn Bacsó Bálint egyik becsvágyó kollégája kezelte, akinek alig volt annyi ideje, hogy ujjahegyéről lemossa a rebarbarát. A kalarinét «szivélyhangját» egy Magyar-utcai szabómester tisztességes segédje nyekergette, aki szabad óráiban művésznek képzelte magát. És mialatt Rózácska «bájtjeljes alakja» a langaus ütemeire oly légiesen lebegett tova, már-már nem is a viaszkkal fényesített padlón, hanem a faggyúgyertya illatától nehéz levegőben, a brúgó «varázséneke» éppen úgy hangzott, mint egy gyomorhajos ember nyögdecselése. Ez volt az orchestrum a «Hét választófejedelem»-nél, ahol ezen senki fönn nem akadt, még a legfinnyásabb dámák füle sem háborgott, minekutána nem lehessen többet követelni a báli szalában, mint a théatromban, ahol éppen ilyen szedett-vedett zenekar kíséri olyan operai remekművek előadását, mint teszem fel a «Pikk ó hertzeg és Jutka Perzsi».

A vármegye ifjúsága rendezte e báli éjszakát a «Szibn Kurfirszt»-nél. Meghívták Rózácska színésznőt is. És ha már meghívták: eltúrték érette ama bizonyos polgári patikárust is. A «Hétválasztóban» nemes Pest vármegye szépei és előkelőbbjei járták a táncot a viaszkkal szökesárgára kent, sikamlós padlón. Lenge rokolyák, selyem, csipke, tárlatán és organdifelhők között csoszogtak, tipegtek, siklottak és pipiskedtek az atlasz cipellőeskék, kacér «stiflette»-ek, csattos lakktopánok és sarkantyút pengető csizmák. Az urak egy része még most is a kurta térdnadrágot viselte, melynek szalagfityegői az alsó lábszárat verdesték. Fekete frakk dukált a bugyogókhoz, fehér selyem mellénnyel és habkőnyű «jabot»-val, amelyet a legmagyarabb magyar szája is «sapódlinak» ejtett ki ebben az elnémetesedett világban. Akik azonban nem akartak Berzsenyi Dániel niklai földesúr bosszúsan mennydörgő szavai szerint az ősök köntöse

helyett «rút idegent» cserélni, feszes magyar nadrágot viseltek azok és sűrűn zsinórozott Zrínyi-mentét. Akadtak a Becset-járt ifjabb arszlánok között számosan, akik a legújabb módi szerint öltözködtek: harisnyaszerűen a lábuk szárára tapadó, egészen az ikráig érő fekete nadrágba, amelyből alul, a boka fölött, kivillant a fehér harisnya. E lábravalóhoz alacsony-sarkú, ezüstcsattos lagér-topán dukált és kurtább szabású frakk.

A nagy pálmafák lugast formáltak a szála végében. S e lugasban Zrínyi-mentés úriembert vettek körül a fiatalok. E komoly arc fölé nagy koponya boltozódott, a sötét szem borúsan nézett ki a táncoló világba. Haja ritkás volt, duzzadt szája szenvedélyesen lökte ki a szót:

— Higyjétek el, barátim, a nemzetiség mindenek előtt! A nemzetiséget ébresztem én, mert az több, mert az fontosabb még... még az alkotmánynál is!

— Az alkotmánynál? — ellenkezett egyszerre, több száj.

— Az alkotmányt, — folytatta Felsőbüki Nagy, Pál, — ha elveszi az erőszak, még visszaszerezhetjük. Okossággal, avagy erőhatalommal. De a nemzetiséggel, barátim, elhal maga a nemzet. .. Avagy talán helyesnek vélitek, hogy idegen az alkotmány nyelve, idegen a hivatal, az iskola? Cziráky gróf uramnak volna hát igaza, ki úgy piondá: temetjük az alkotmányt, ha nem latinul szólal a magyar jog? Romlásnak indultunk, barátim! Odáig jutottunk, hogy már a magyar beszédű Debrecenben is úgy határozott a litteraria deputáció: ne tanítsák a kollégiumban külön tárgyként a magyar nyelvet! Nem gyalázat-é ez?

Egyre több fej hajlott össze a kis körben. Az országgyűlések és a vármegyei diéták ékesszavú szövegeket egyre többen hallgatták. A hatalmas homlok körül mintha láthatatlan babérkoszorút fonna a niklai költő, a mennydörgő Berzsenyi keze, mely 1807-ben

vetette papírra, az országgyűlés idején, e Nagy Pálhoz intézett szavakat: «A derék nem fél az idők mohától, a koporsóhói kitör és eget kér, s érdemét a jók, nemesek, s jövőendő századok áldják...»

Felsőbüki Nagy Pál a közeledő Kulcsár István felé fordult:

— Mit érne, amit szólalunk, ha Kulcsár István nem koptatná a pennát? Amit a felírások, az instanciák a gyűléstermekből deákul visznek fel a trónus elejbe, azt nem szűnő állandósággal, csöppenként és honi nyelven ő viszi széjjel az országba, az olvasó elé. ő oltja mind e keserúséget és mind ez éberséget a nemzet testéhe!

Kulcsár szerkesztő sovány, idegesen mozgékony arcán mosoly szerénykedett. Lehajtotta a fejét és alig hallható hangon mondta:

— Feci quod potui... De azt kívánnám, hogy ...

Aggódva nézett körül a beszélgető kis körben: a békétlenek, a lángolószeműek, a sugdosok körében. Mintha az arcokat vizsgálná és megmérné az emberek. Aztán befejezte a latin mondatot:

— Faciant meliora potentes... Mit tenni tudtam, megtevém. Cselekedjék mások jobban, ha tudják ...

E latin szavak keserúségét és szerénység alá rejtőző szemrehányásait mindenki megértette e bizalmas körben. Kulcsár szerkesztőt ebben az időben mélyen elkeserítette, hogy a nagy Kazinczy «poshadt ízlésű ember»-nek nevezte őt. Mély hálát érzett e percben Felsőbüki Nagy Pál iránt, aki a nagy nyilvánosság előtt ily magasztaló szavakkal gyógyította lelkének fájdalmát.

Valóságos kis országgyűlés verődött össze a «Tlét választófejedelem» lobogó gyertyái alatt, a báli terem közepén. Mialatt gondtalan párok lebegtek tova a pádimentumon, mint mámoros lepkék, szomorú magyar fejek hajoltak össze a vigasság közepén és borús

szavak susogtak. Néha elhallgattak. Bizalmatlanul bezárult a beszédes száj. Megránduló, busa szemöldök villant rá egy-egy közeledőre. Aztán halkabbra fogták a szót:

— De mi leszen, ha minden kérdést csirájában fojtanak el? Ha időnap előtt ráeszmélnék és ráeszmélnék? — kérdezte egy őszbe csavarodott, barna arcú öreg.

— Audaces Fortuna iuvat... timidisque repellit. A szerencse csak a bátrakat segíti. .. aki fél, azt legyőzi! — felelte Felsőbüki Nagy Pál.

A nagy mostohagyermekről, a szegény, elhagyott árváról beszéltek: az édes honi nyelvről. A magyarságot, Európa élő népei közül e legőbb államalkotó nemzetet, durva erőszak rekesztette ki az állami életből. Országgyűlést évek során át nem hívtak egybe. Az instanciák, a gravámenek, a tiltakozások, a javaslatok hadakozó és érvelő betűit egerek habzsolták bécsi hivatalok poros polcain. E kor érző és gondolkozó magyarjának nem maradt más jussa, mint őseinek nyelve, amelyet a nemzet legfőbbjei közül sokan elfelejtettek. Most fedezték föl számára, vigaszul, erőforrásul, izzó literátorok, parázsló lelkek. A magyar nyelvnek még harcolnia kellett az élet jogáért a hazában. Azokkal, akik az alkotmány egységét féltik: a magyar alkotmányt — a magyar nyelvtől. Azokkal, akik az iskolában és a hivatalban idegenkedtek tőle. Latin az alkotmány nyelve. Latin az iskola. Latin a hivatal. És a polgárság? Idegen ...

E kor magyar szabadságharca a nyelvet pallérozta. Azt szépitették, erősítették, a nyelvhez kapaszkodtak, mintha éreznék, hogy a nagy nemzeti küzdelemnek ez lesz a legfőbb fegyvere.

Felsőbüki Nagy Pál is úgy mondta, hogy a nyelv: maga a nemzet!

A tubákos szelence, Szentpétery ötvösmester re-meke, mély lélekzetet vett és kinyitotta a kebelét.

A zöld mező pázsítja és a legelésző fehér báránka gyapja alól kéesszürke port ástott ki a zöldgyűrűs kéz, majd harsány tüszentés diszharmóniája dördült bele a halk táncmuzsikába.

— A fi-ad... Haap-ci! .... A fi-a-ad, ma chérie ... chérie ...

A tubáktól hápogó száj Mérey Sándor felé terelte az özvegy consiliáriusné figyelmét. Nagyot lebbent a fekete csipkelegyező az elefántcsontszínű kézben és az öreg dáma egy percig ott felejtette a, szemét a fián, Mérey Sándoron, a színjátszó társaság új intendánsán, aki a rózsaszínű Rózácskával táncolt. Ahelyett, hogy a vármegye rangos-módos szépeivel tenné ugyanazt. De Méreyné azért mosolygott. A jóakarató figyelmeztetésen is. Magán a látványon is. Még mindig jobb, ha Széppataki leányasszonnyal lengedezik a fia, mint Gdjulkáné ifiasszonnyal, a német színjáték első énekesnőjével, aki férjes asszony létére nem átalija elfogadni a daliás szőke Mérey udvarlását.

A tánc egyre szédültebben kavargott, az örvénylő színek részeggé tették a szemet. Fáy Zsuzsca szépséges személyét hódolva és szerelmesen ragyogták vissza a pádimentumtól mennyezetig nyúló aranykeretesállótükrök, megsokszorozva őt, aki oly sokaknak volt elérhetetlen, távolodó-közelgő, illanó-elfoszló ábrándképe. Hosszú uszály követte a királykisasszonytermetű Fáy-lányt, kétféle uszály: nehéz azúrkék selyemből az egyik, kótyagos férfiakból a másik. A muzsika vértforralóbb, mámorítóbb, mióta kezébe vette a nyirettyút Pacha úr, a Rozika énekmestere. Keszeg fiatalember volt, rendezetlen hajszálai a muzsika ütemére hajladoztak, előre hullottak arcába, majd sziláján pattantak hátra, hogy szabadon hagyják sápadtfényű homlokát. Sovány teste megfeszült, mint hegedűjének húrja, amelyen ugró vonóval táncoltatta a «saltato»-kat, s ez a pattanásig ajzott, bársonyruhás emberi törzs a zene ritmusára remegett, mintha

óriási fekete hegedű volna és a sápadt kéz önmagán muzsikálna... Aki sokáig nézte a sötétbarna szárazfát, a Pacha Gáspár hegedűjét, képzelődni kezdett: úgy látta: mintha nem is hangszerszám volna az, hanem élő testrészt, amely kinőtt az álla alatt és most kísérteties trilla-láncokat sikolt bele a báli éjszakába. Rózácska gyönyörűségtől bágyadt pillantása egy elfutó századpercre találkozott Katona József komoly tekintetével. Ott állt éppen egy zöldre mázolt oszlop mellett. És mialatt Mérey Sándor karján lejtette a minétet, egy régebben elhunyt bécsi zenemester, Mozart zenéjére, Rózácska arra gondolt, hogy minek is jön ilyen mogorva ember a bálba? Nem táncol, a társaságot kerüli, nem szól senkihez... Mindig ilyen: vasvillával se lehet belőle kipiszkálni a beszédet. Minek jön ez mások kedvét szomorítani? De Rózácska csak egy pillanatig gondolt a Katona József rossz kedvére. Arra már nem jutott ideje, hogy megkérdezze önmagától: ugyan miért is ilyen mogorva ez a Katona József? Miért fukarkodik mostanában még jobban a szóval, mint máskor? Szép szeme közönyösen siklott le a Katona József dacos alakjáról és karcú lábacsájára tovább suhant a viaszkkal kipomádézott padlón, immár ismét Bacsó Bálint karjában. A zene, az a pohár champagnei bor, amit az imént itatott vele Mérey, a gyertyák forrósága megszedítette. Perzselő vérhullám öntötte el a testét. Pacha egyre szilajabban hegedült. Rózácska szeme előtt kavaroztak a színek, kék, zöld, sárga, fehér forगतag ragadta magával, mintha színes felhők sodrába került volna. A gyertyák nagyot lobbantak és az ő szíve is nagyot dobbant. Bacsó Bálint piros szája egészen közel járt a szájához, már érezte is a lehelletét, barna szeme betolakodott az ő szemének gyérnántbarlangjába. lélegzete az arcát perzselte. Rózácska szédült. Minden keringett vele és körülötte. Úgy érezte, hogy a testét mint tüzes tük szurkálják

és égetik a gyertyák, megnyúltak az ablakok, a táncoló párok, az oszlopok, a karosszékek, a zenészek és visszahúzódnak tőle, a falak felé hátrálnak és a falak is távolodnak, a terein tágul, egyre tágul és ő egyedül marad a síkos, tükörfényű padló közepén, Bálinttal és Pacha úr pedig hegedül, könyörtelenül hegedül, nem akarja abbahagyni...

Rózát harmadszor kérte már táncra Vas Pista. És mindig hiába. Nyakigláb, esetlen, lomhajárású fiatalember volt, feltűnően nagyfülű. Ős-patvarista, a vármegye egyik fiskálisánál.

— Fáradt vagyok, — pihegte Rózácska, — nem táncolok többé ...

Vas Pista szemében nagyot lobbant valami. Csak egy pillanatra, mint a nekibátorodott gyertyaláng, amely pislant egyet, aztán meghunyászkodva összelapul. De Bacsó Bálint, aki jól ismerte Vas Pistát, észrevette ezt a pillantást.

— Nagyon érzékeny, — súgta Rózának. — Kár volt néki kosarat adni, Rózácska...

— De mikor nem állhatom!... Verejtékes a keze. Az ábrázata olyan szürke, mint a holtaké. Félek tőle.

— Fél?... Olyan alázatos, mint a házőrző kuvasz.

— De a szeme... mint a kígyóé. Ámbátor... nem-igen néz szemtől-szembe.

Bacsó egy percig Vas Pista elkullogó alakja után nézett.

— Annyi bizonyos, hogy nem fogja elfelejteni ezt az éjszakát... És amit ez éjszakán kegyedtől kapott, Rózácska!

Katona József átvergődött a hajdúk, inasok és kocsisok sokadalmán. Kilépett az utcára. Ormótlan nagy hintók, széles határok, csengős szánok és szerény falusi csézák táboroztak a «Hét választófejedelem» előtt. Katona József az utcasarkon megállt egy pillanatra és visszanezett a fogadóra. A nyurga ablakokat belülről takaró fehér mull-függönyökön fino-

man szűrődött át a gyertyák fénye és a muzsikaszó. Táncoló, összefonódó, majd szétváló árnyékok suhan-
tak át az ablak-rámán. Katona József tovább ment. Vitte háborgó lelkében azt a meggyülemlett haragot,
amely villámokat szór és égzengéssel szól majd egy-
kor magyar versek szavában.

Sápadt már a téli ég, mikor! egy esetlen járású
hintó indult el a «Hét választófejedelem» kapujából
a Hal-tér irányába. Teresa mama nyomban elszun-
dikált, amint a kerekek ringatni kezdték. A Felső-
bajor-utcában nagyot zökkent a hintó, a kerék ug-
rott egyet és a Rózácska boglyas vörös feje vélet-
lenül odaesett a Bacsó Bálint széles vállára. A hintó
már rég kievickélt a gödörből, de Rózácska meg-
adóan ott felejtette a fejét, ahová a véletlen ej-
tette ... Nem is mutatott semmiféle szándékot, hogy
otthagya a Bacsó Bálint széles vállát. A szemét le-
hunyta, mint a szendergő Teresa mama, holott ő
egyáltalában nem szendergett. És a Bacsó Bálint duz-
zadt piros szája ellenkezés nélkül, kényelmesen és
biztonságosan birtokba vette a Rózácska eperszinű,
vékony, de kissé szélesre nőtt száját. Szorosan össze-
tapadtak az ajkaik, olyan erősen és olyan hosszú csók-
ban, mintha nem is akarnának többé széjjelválni. Egé-
szen a Hal-téri ház kapujáig tartott ez a csók. Ak-
korra már kivilágosodott, Teresa mama is fölriadt.
És Bacsó Bálint így suttogott:

— Most hazamegyek Debrecenbe... Az édes-
anyámhoz. Kiveszem a jussomat és fölszerelem a pa-
tikát. Azután...

Hosszan nézett Rózácskára, aki szemérmesen le-
sütötte a szemét. Eszébe se jutott az a nagyorrú
fiatalember, aki most Törtelen a Vida úr istállóit
járja, mint szorgalmatos ispánhoz illik ily kora regge-
len. Az se jutott eszébe, hogy félig-meddig, hall-
gatólag már oda is ígerte pöttömnyi szeplős személyét
Déry Istvánnak.

A kapu előtt egy percig beszélgettek még. Bacsó Bálint Teresa mamához fordult. Azután — ami férfiembernél fölötte különös! — sírvafakadt és Teresa mama nyakába borult:

— Vigyázzon rá, kedves ténsasszony. .. Az életem! ... Nemsokára visszatérek.

Még a kapu alá is bekísérte őket. Szenvedélyesen magához szorította Rózácskát, aki odaadóan bújt el a karjában, míg vörös feje boldogan pihent a Bacsó Bálint kebelén.

Ebben a pillanatban valaki megállt a küszöbön. Nézte őket. Sápadtan, szótlanul. Mikor Bacsó Bálint kirohant a kapu alól, beugrott a hintóba és elvágta, a jövevény még utat is engedett neki, megtört alázatosságában. Azután a hölgyekhez fordult. A hangja egészen fénytelen volt:

— Jó reggelt . . .

Déry István volt.

VI.

1812 március végén, egy enyhe tavaszi délutánon. Déry István könyvvel a kezében közeledett Róza ajtajához. Az emlékezetes januári reggel óta nem szólt többé egy árva szót sent a szerelméről. Nem emlegette a lakzit sem. Azt a januári virradatot sem. De minden délután bekopogott a Molnár-utcai házba, hová Rozika és Murányiék azóta áthurcolkodtak. Szerényen, szomorúan ült le a sarokba és míg Rozika hímezett, vagy varrt, újmódi regényeket olvasott fel neki. Alázatos volt. hallgatag és engedelmes. «Most olvashat néhány oldalt, Déry» — hangzott a parancs. És Déry olvasott. «Most elég és — menjen haza, mert álmos vagyok, Déry». És Déry hazament. Közben megérkezett a kikelet, a jég eltisztult a Duna hátáról, a maradék havat is letakarította a tetőkről a tavaszi szél. Nefejejskék mosollyal nézett le az ég a Molnár-utcára és bárányfelhők nyáját kergette a költőktől oly sokszor megénekelt zephyr. A házak átázott vén tagjai boldogan nyújtózkodtak, odatartották öreg arcukat a cirógató napfény tenyere alá. Alig rügyező fák tövében, a padokon ráncos öregecskék üldögéltek, hogy kiszellőztessék sóhajtó csontjaikból a kuckó téli dohosságát. Csak Déry volt szomorú. Ésre se vette a kikeletet, és ámbátor muzsikaértő ember volt, e tavaszon meg se hallotta többé a rigók füttyét s a pacsirták énekét.

De most, most mégis éneklő hangra figyelt: bá-
nattól fátyolozott hangocskára, amely trillákban só-
hajt és staccatókban eped:

Csak maradj magadnak!
Biztatóm valál;
Hittem szép szavadnak:
Mégis megcsalál.

A reményről, a «földiekkel játszó égi tünemény-
ről» szóló szép dal volt, melyet Rózácska énekelt oda-
benn: a nyolc éve ifjan elhalálozott debreceni poéta,
Csokonai Vitéz Mihály versezetje, melyet mostanában
a spinét hangjai mellett énekelgettek érzékenylelkű
leányzók, ha szerelmi bú epeszté szívüket. De Ró-
zácska panaszfuvalmait nem a billentyűk muzsikája
kísérte, hanem egy öreg hárfa sóhajtó futamai. Vissz-
hangja volt ez Rózácska hangjának, mintha Tihany
szirtjei hangoznák vissza egy magányos, árva szív
keserveit. Rózácska azt a barnapirosra pingált, arany-
szegélyű, szegénves öreg hárfát pengette odabenn,,
amelyen kevésszámú húr feszül, de éppen elegendő
arra, hogy szíve húrjának hangjait alázatos penges-
sél, nagyon halk échóban kísérje, mint szolgáló az
úrasszonyát. A vén hangszerszám még Jászberényből
való: az édesanyja játszott rajta, mikor Rozikat éne-
kelni tanította és Istentől adott alt hangját átne-
velte szopráná.

Déry észrevétlen surrant be a szobába, hol Róza
egy zöldkárpitos székben ült, melynek fénytelen ripsz-
szövetét száz meg száz fehér porcellánfejú szög va-
kító sövénye feszítette oda a sötétre lakkozott fa-
vázra. A lantlábú kőrisfaasztalon egy Ilébet ábrázoló
porcellántál feküdt, a kómmódon az a két nehéz,
tömörezüst gyertyatartó vetette meg a lábát, amelyet
Mérey consiliáriusné ajándékozott Rózának: egyik a
dorongos Héraklészt ábrázolta, a másik meg Poseidont,

a tengerek istenét, amint ágas gyertyakarokat cipelnek a vállukon. A két mítoszi isten között «domborított ábrázolata» ezüst-tálcácska feküdt, ilyen remeket más nem is készíthetett, mint Szentpétery József mester, vagy a Kolozsváron munkálkodó Szigethi Sámuel. Közvetlenül Rózácska bájoló arca mögött, ugyancsak a kőrisfából készült kommod hátán, kis állványon Róza leányasszony legújabb remekműve virított: egy organdira hímezett, viruló virágcsokor... Az almáriom tetején befőttes üvegek álltak, szépen sorjában, amint a gondos háziasszonyi kéz elrakosgatta a kemény téli hónapokra az adakozó nyár ajándékát.

A nyitott ajtót meglódította a pajkos szél és bevágta nagy durranással. Az ének megszakadt, Rózácska összerezsent és ijedten nézett az érkezőre. Tágranyílt szeme rémületet fejezett ki, mert attól tartott, hogy Déry rajtakapta valamin: azon, hogy ma délután milyen őszinte volt e panasz, mert megcsalta őt a remény, a sima szájával kecsgetető, kertjét narciszokkal végigültető, csörgő patakokkal fáit éltető, de ah, friss rózsáit elhervasztó reménység.

Tavaszom, vígságom

Téli búra vált...

Déry sehogyan sem értette, hogy a bájoló lány trillák mért röpdösnek oly szárnyaszegetten: mi baja egy idő óta Rózikának? Nem tudta, de a szerelmes szív sejtésével megérezte, hogy Rózikának bánata van és ezt a bánatot nem érette viseli, hanem egy Tiszántúlra eltávozott fiatalemberét. Rozika egy hete nem kapott levelet Debrecenből. Bálint idáig mindennap írt. Mikor a közeli postaház felől fősivalkodott a repedt postakürt, az ő érzékeny fülének ez volt a menyeye muzsikája, mert tudta, hogy megjött a tiszántúli postakocsi és annak a saroglyájában, a borozott

ládában, ott piheg, ott liheg a levél, piros pecséttel, amely lángol, mint a szerelmes szívben a forró vér... Debrecennek városából jött a piros pecsétes levél, Bacsó Bálint fiatal úrtól, Pestnek városába,, Széppataki Róza leányasszonynak: arról sóhajtott, hogy mily tengernyi a dolga, szereli már a patikát, — ó> a patikát! — de sivár az élet Rózácska nélkül, unalmas, el sem viselhető.

És most: egy hete semmi ... semmi...

A levél helyett minden délután megérkezett, mint fagyosszentekre az eső: Vas Pista. Hegyes orra, elálló papírvékony denevér-füle, előregörnyedő, lomha majomtete beténfergett az ajtón, leült az első székre, bár senki sem kínálta helytel, szentelen meghittséggel mosolygott Rózácskára és émelyítően édeskés volt a beszéde, mint a török gyümölcs. Rozika mindig szívszorulást érzett, mikor meglátta ezt a penészszerű, verejtékező, korán fonnyadt arcot, ezt a savó-zöld, pislogó szemet. Mért jár ez ide? Látszott, hogy körülszaglássza a házat, szimatol, figyel. Rozikat olykor elöntötte a pulykaméreg és szeretett volna rákiabálni: «Nem nézne be az ágy alá is?...»

Déry bátortalan mozdulattal vette elő a könyvet. A fedőlapja, bánatos szomorú-füzek és komor ciprusok árnyán, nemes érzeményeket kifejező női arcot ábrázolt, valamint kettétörött márványlapot és lángjával lefelé fordított fáklyát. A hasadt szívű márványlapon e szavakat olvasta a szem: «Tsak azok esmérték, a'kik itt maradtak, hogy ötet sírassák...»

A korán elhalt Kármán József érzékeny románja volt, melyet akkortájt épp oly sokan olvastak bő könnyhullatások közepette, mint a «Werthert», vagy «Bácsmegyei levelei»-t. A címe: «Fanny hagyományai». Rózácska, sűrű sóhajtasok közijén, szépséges rózsákat hímezett színes gyöngyszemekből egy csöngettyűhúzóra, míg Murányiné Le (évre Terézia asszonyság nagyszámú gyermekei legkisebbikének varrt

nadrágocskát. Déry olvasni kezdett. Meg-megreszkető hangon, kissé éneklősen olvasott, miközben bánatos pillantása olykor rásötétlett Rózácskára:

«Ah, telhetetlen szív, mikor lesz vége vágyódásaidnak, melyek oly akaratosak, mint a makacs gyerekek kedve? Mit kívánsz, mit kívánsz, mit óhajtasz? Valamelly édes, nehéz, titkos., nem tudom, mely érzés fekszik kifejtetlen, homályosan, mellyem rejtekében! Ha az éj titkokkal teljes árnyékba beteríti a földet...»

Hangja aláhanyatlott, lélekezete elakadt. Titokzatos suttogással olvasott tovább. Nem is tehetett róla, de fölülkerekedett benne a színész, átélte a szöveget és megjátszotta, mintha színpadon volna:

«... ha az éj titkokkal teljes árnyékba betakarja a földet... midőn a természet elszenderedett... oly édes, bájos ez érzés... és mégis fájdalmas... Az örömtől dobog szívem — és mégis könnyel telik szemem ...»

Annyira beleélte magát e szavakba, hogy csakhogy könnyes volt a szeme. De Rózácskái is. Róza azonban nem azért könnyezett, ami Déryt olyan nagyon meghatotta. Róza nem hallotta a Déry hangjának félénk tremolóiból egy szerelmes, árva szív alázatos vallomásait, őt a maga kis szívének viharja foglalta el egészen. Fanny vallomásaiban is csak saját szerelmes szívének szenvedő szavait hallotta visszahangozni: «ő, jövel, édes borzadások órája! Jövel estvéli szürkület!»

De nem az édes borzadások órája jött el a szürkülettel, hanem Vas Pista átlátszó pergament-fülei vitorláztak be a szobába.

— Kezecskejét csókolom, Rozália... mélységesreverenciám a téns'asszonynak.

Teresa mama jóindulatú mosollyal fogadta Vas Pistát. Teresa mamának az volt a természete, hogy mindenkit jóindulattal fogadott. A leghevesebben «kommendálta» Rózának Déry Istvánt, telebeszélte

a fejét, hogy milyen szorgalmas, művelt, derék egy fiatalember ez, akihez okvetlenül hozzá kell menni feleségül. Ám ez nem akadályozta meg abban, hogy a már-már félig «megígérkezett» Rózának ő, éppen ő mutassa be Bacsó Bálintot is, akitől az ájulásig el volt ragadtatva. Teresa mama, a tisztos családanya, széles mosollyal, ártatlan lélekkel, szinte öntudatlanul közvetítette a férfiakat Rózácska felé. Murányiné puha, szintelen lény volt a magánéletben, de gazda«, egyéniség a színpadon. Annyira beleélte magát szerepeibe, úgy odaadta magát a színpad látszat-életének, mintha mindazt a szépséget, fenséget, magasztos érzést, örvénylő szenvedélyt élné ki a színi deszkákon, aminek csak az ellenkezője jutott szürke egerke-életének. Teresa mama arról volt nevezetes, hogy ha előadás után, esetleg Rózácska kíséretében, vacsorára látták vendégül, legalább egy óráig tartott, amíg szerepének varázsa elmúlt, meg tudott szólalni és ételhez nyúlni.

Déry, aki sehogyan se szenvedhette Vas Pistát, mert a Bacsó Bálint barátja volt, letette a könyvet és besszusan kiment a konyhába. Éppen ideje volt, mert Rózácskából kitört a keserűség:

— Egy hete... egy hete nem ír egy szót sem! Olyan villámló szemmel nézett Vas Pistára, olyan heves volt ez a szemrehányó hang, mintha őt tenné felelőssé azért, hogy Bálint egy hét óta nem írt Debrecenből. Vas Pista mosolygott. Vagyis: ferdén fölágaskodott a szintelen ajka, kivicsorgott a sárga foga és egyik füle cimpáján berzenkedett két szőrszál. Szemtelenül belenézett a Rózácska szemébe. Máskülönben sohasem nézett senkinek a szemébe, a feje mindig félrefordult és a pillantása a kuckóban kotorászott.

— Sebaj — mondta — hiszen itt a kárpótlás: Déry!

Rózának nem maradt annyi ideje, hogy megfeleljen, mert gúnyos alázattal, esetlenül meghajtotta ma-

gát és folyvást mosolyogva, elment. Teresa mama, aki az imént azért ment ki a konyhába, mert kopogást hallott a külső ajtón, kipirult arccal, boldogan szaladt vissza a szobába. Köténye alatt valamit dugdosott és széles arcának derüje, egész röpdöső boldogsága ezt ujjongta: «A levél! Megjött a levél Debrecenből!» Rózácska türelmetlenül kapott a piros pecsétetes papiros után. Dehogysis látott ő mást, mint a levelet, dehogysis látta, hogy Teresa mama habozó mozdulattal nyújtja feléje a debreceni üzenetet és zavartan integet az ajtó felé, mert a küszöbön Déry István állt: Déry, aki visszajött a konyhából. A fiatalember arca fehérebb volt a falnál. Rózácskát nézte, egyre csak Rózácskát, aki észre se veszi őt, hanem a levelet szakítja föl, ő előtte, kegyetlenül: a debreceni levelet. És olvassa, olvassa pipaccá pirosodott arccal, repdeső pillákkal. Déry a kilincshez kapaszkodott. Aztán megadta magát a sorsának: lehajtotta a fejét és megszegyenülten kullogott ki az udvarra. Ott leült a küszöbkőre és kezébe temette a homlokát. Azt már nem látta, hogy Rózácska lángragyúlt arcát miként hagyja el a részeg pirosság, miként válik az fehérebbé a hónál. Mert a levélben, amely Debrecenből jött a postakocsival, ezt olvasta Rózácska:

«Örvendek, kedves Róza, hogy már szent a béke Déryvel! Hála Istennek! Hiszen már furdalt a lelkiösméret, hogy maguk közé tolakodtam. Dehát az ember csak elmegy fészket építeni és alig, hogy kiteszi a lábát, nyomban megjelenik a másik... Nohát, legyenek boldogok.»

Róza erőtlen kezéből leesett a levél a földre. Teresa mama rémülten nézte a szemét, amint bámul, csak bámul, bele a semmibe. A Rózácska szeméből mintha kialudt volna az élet: az értelem. Nagy üresség tátongott benne. Bálint írta volna ezt a levelet?

Valóban ő: Bálint, Debrecenből? Nem, nem, ez nem ő, ez nem az ő hangja! A betűkből a Vas Pista gúnyolódó arca, igen, a Vas Pista csúfondáros, nyelvöltögető mosolya, zöld savószínű szeme néz reá... ő írta ezt, a Bacsó Bálint kezével. Az ő bosszúja ez, mert kosarat adott neki, most nyolc hete, a bálban! Ő, a nyomorult! Hát ezért járt ide szimatolni, leleskedni mindennap? Ezért?

Rózácska vékony kis teste vonaglott a zokogástól. Azon a kecses, karcsú szó fán vonaglott, amelyet nemrég kapott ajándékkul az intendáns édesanyjától, Mérey kegyelmes asszonytól. A Napoleon és Ferenc császár korának ízlése szerint faragták ezt a diófa bűtort: az empire-stílus remekműve volt. Rózácska belétemette az arcát az ivoire-szín selyempárnába, dühösen gyűrte-gyömöszölte, majd minden átmenet nélkül, hirtelen elhallgatott és gyors mozdulattal ült fel. Piciny keze ökölbe szorult. Ő, mily megható és mosolyra ingerlő volt ez a parányi öklöcske, amely kész lett volna e percben összezúzni valakinek a gonosz fejét. A tiszta szem sötéten kavargott, még a színét is megváltoztatta. Hát lehetséges ez? Lehet, hogy egy ármánykodó sugdosása, egy irigy bosszúállása ezt művelhesse? Ennyit ér, csak ennyit, minden fogadkozás és szent esküvés?

Mikor Déry visszaódalgott a szobába, sápadtan, megtörtén és bocsánatkérőn, Rózácska már rendbeszedte az arcát. Déry látta, hogy megérkezett a levél. Megalázottan nézte Rózácska örömet. És figyelte e gyermeki boldogság búra-hervadását. Azt nem tudta, mi lehet abban a debreceni levélben. Csak annyit tudott, hogy kitől jött az. Megvetette önmagát, mert alázatos kutya módjára kisompolygott az udvarra, csak azért, hogy Rózácska jobban kiélvezhesse a debreceni fiatalúr szerelmes sorait. És most még jobban megutálta magát, mert vissza tudott jönni: vissza, ebbe a szobába, ahol annak a másiknak a

szavai tapadnak még a bútorokhoz, annak a másikkal a szavai gyűjtötták lángra Rózácska arcát és fakasztottak könnyűt Rózácska szeméből. Déry megvetette önnön. férfiatlanságát. De ki akarta inni a poharat, fenéig. Behúzta maga után az ajtót és a könyv után nyúlt. Fakó hangon olvasni kezdett, mint aki hivatalos kötelességét végzi, mitsem vett észre és mit sem tud. Közönyös arccal nézett körül. De elcsukló hangja hazugságban hagyta a maszkját:

«Mivé lettem, mívé lettem... Az én szívem... ó, barátném, nem esmérjük mi a magunk szívét!...»

Nem, igazán nem esmérjük! Hogyan kívánhatjuk, hogy mások ismerjék? Ó, Róza, Róza, ki most idegesen tépdased csipkés keszkenődet és sóhajtozol és szemed könnyűit fojtod vissza, te sem ismersz és te sem hallgatsz rám. Fannyra se hallgatsz, a szegény, halott Fannyra. Csak duruzsolom itt a hervadozó Fanny bánatát, míg a lábas óra üt, leszáll az este, Teresa mama behozza a karos gyertyatartót és ráteszi a fiókos szekrényre. Olvasok és tudom, hogy e szív, melyet megindítani akarok ez olvasmánnyal, ha meg is indul, másért kesereg, máson töpreng. Dehát:

«Oly ritka, oly természetlen dolog-é az, hogy az ember szeressen?... Oly mód nélkül hibás tett-é az, ha szeretsz? ...»

De Rózácska arca, melyen korlátlan úrrá lett a szenvedés, e meghatóan magát-kitáró arc, mely most már nem szégyelli Déry előtt sem a más férfiert omló könnyet, a felolvasó felé fordul éber figyelemmel. Mert füle rózsás cimpáin ily szavak kopogtatnak szenvedélyesen:

«Rosszabb lettem-é én az által, hogy érzékeny vagyok egy férfiúnak érdemei iránt, akit ők...»

Déry nem bírta tovább. Hangja elakadt a mondat közepén. Ránehezedett megalázottságának keserve. Az a férfiú, az a másik férfiú nézett rá a szoba

félhomályos sarkából, a tükörből, a gyertyalángból, az ablak rájáéból, az a másik: akinek érdemei iránt Rózácska, ah, oly érzékeny... De Rózácska most már sürgette:

— Olvassa, olvassa tovább!

Persze, óh, persze, hogy olvassa! És Déry mély sóhajtással lapozott tovább. Folytatta a Célbenmaradt mondatot:

«... egy férfiúnak érdemei iránt, akít ők alattomban mind irigyelnek és sok locska lányka magának, sok sopánkodó anya leányának kívánná.»

Szenvedélyes önmarcangolással olvasott tovább. Fanny szavai voltak ezek, de most már az övéi is. Az ő szavai és a Rózácskáé. Mert ők ketten végre összetaláltak valahol: a Fanny keservének kitöréseiben. Déry István, aki imádta Rózácskát. És Rózácska, aki egészen mást imádott.

«Mire vagyok én itt? A sírverem olyan híves, olyan csendes, oly megnyugtató, a földbe' a gyötrelmek mind elmúlnak...»

Este együtt mentek a játékszínbe. Az úton nem szóltak egymáshoz egy szót sem.

VII.

Mint száz meg száz óriási gyémánt, oly vakítóan tüzelnek Buda ablakai. A Várhegy ormán búslakodó árva fejedelmi lak izzó sugarakat lövell széjjel a napkelteben. Talán messze-tűnt századok hunyt discsősége parázslott fel e néma falak között? Nemzeti nagylétünk tündöklő emlékezete szórja tán villámain az alvó magyar föld felé? A kökényszínű tavaszi ég percről-percre világosodik. Libegő felhőcskék, mint fátyol-rokolyák, táncolnak a nyíló rózsa, majd a viola színében a Duna ezüst tükre fölött, amely visszalehelli szépségüket és színüket.

A Kemnitzer-kávéház ajtaján két gyűrődött arcú ifjú lépett ki. Megálltak egy percre, mert füstben aszalt, bortól nehéz fejük szédült a hűs hajnali levegőn. Egész éjszaka iddögáltak, pipáztak, beszélgettek, majd részeg rác kupeckekkel lökdöstek a csontgolyóbisokát azon a zöldposztós asztalon, amely a híres-nevezetes kávéház márványból rakott termében áll. Most a Dunasoron haladtak el, a negyven hajóra épült híd előtt. Döngött, dübörgött a híd a vasalt társzekerek, rozoga taligák és csordák alatt. A középe-táján csillagokat ábrázoló bádog-párkány ingott-bingott. Alatta az örökmécses bíborlángját himbálta a szel. A mécses derengő hajnalpirosságában mosolygó arcú Szűz Mária-szobor emelte a karját áldóan és oltalmazóan az utasok fölé, akik a Duna zúgó hajjain át ballagtak Budáról Pestnek, Pestről Budának,

Katona József és Déry István elhagyták már a hajóhidat. Eszükbe se jutott a hajóhíd nagy kóborlója, a szent öreg, aki hajnalban és alkonyatkor merengve jár a korhadt deszkákon, a volt pálos barát, Virág Benedek: «nemzeti léleknek tüzes ébresztője.» Az éktelen zsvajt se hallották e magukban elmerült éjszakázók és vitatkozók: a bábeli hangzavart, mely betöltötte a kora-tavaszi reggelen a Duna partjait. Dübörgött a híd, a part, az út a társzekerek, könnyű alföldi kocsik, sánta talyigák, csordák, batyut cipelő vándor-kalmárok és puttonyos parasztok seregétől. Nyikorogtak a híd gerendái, panaszkodtak a korhadt hajók vén bordái. Mikor a Duna dühös hullámai nekilódultak a hajóknak, föl-sikoltott halálfélelmében a törékeny öreg alkotmány. De a jámbor falusi, a hajcsár és a kalmár, aki e percben a hullámok fölött járt, békésen ballagott tovább, mert tudta jól, hogy az imbolygó bádogtető alatt a szelíd mosolyú Szűz vigyáz a hidra és így őreá is.

Katona József némaságát nagy belső háborgás törte meg. Haragosan dobbant a szó szájának küszöbére:

— Igazat szóltál, senkise tagadhatja! Elösmerem én is... Kedvesebb önönmagunkról valamit megismeréni, mint azt méreg-bosszúsággal idegenektől halani!

— Sértődött vagy! Mérgedben igaztalan! Mért bántod a theátromot?

— Hol itt a tanító játékszín? Hol a nyelvnek tulajdon hazájában kóbor életet kell élnie? — kiáltott föl, öklét az égnek emelve Katona József, mintha a Duna hullámainak panasználá keserveit.

— Mért nem írsz új darabot magad? Ily szép tehetséggel! Mért hagyád abba a «Luca széké»-vel?

— Ezeknek? Kinek? Kiknek? Nemlétező színháznak? Vándorkomédiásoknak? Nemlétező közönségnek?

Mind a ketten a színház keserves bajáról, a magyar nyelv mostoha sorsáról, a sehogyan sem akardzó színházi literatúráról vitatkoztak egész éjszaka. Egy szót se szóltak szívük közös keservéről: Rózácskáról. Pedig mind a ketten órá gondoltak: órá, a hűtelenre, a szívtelenre, a gondatlanra. Így azután fiatal kebelük egész keserűségét, dülő bánatát, tipró szenvedélyét beleölték a vitatkozásba és a közös, nagy, nemzeti keservbe. Abban jajdult, csikorgott, átkozódott a szerelmes szív sértődöttsége is. Így panaszolták ki magukat, egymásnak: Déry István Katona Józsefnek és Katona József Déry Istvánnak.

A Dunán végesvégig hajók rakodtak: legalább ötszáz. Könnyű, alacsonyorrú bajor bárkák, magas elejű rác dereglyék, cifrára faragott török hajók, magos tetővel. A tetőn bugyogós, nagyszakállú gazdák járkáltak és a szemükkel igazgatták a kirakodást, míg a fődél alól, a nyílásokon keresztül lógtak alá a Duna vizébe a láthatatlan evezősök hosszú lapátjai. Nagy számmal horgonyoztak a parton tarka színre festett, nehéz, tömör hajók, vitorlával és evezővel. Az ilyen hajónak az orra és a fara egyforma magas, a formája karcsú. Állt legyen a fődélzetén akár bugyogós török, pirossapkás rác, cilinderes német, vagy dolmányos magyar búzaalkusz, az avatott szem. nyomban észrevette, hogy a hajók szegedi mester kezéből kerültek ki. Abban az időben Szeged városában dolgoztak Európa legjobb hajóácsai. Messze földön híruk volt a szegedi hajóknak, hogy mily könnyű a járásuk, erős a bordájuk és biztosak a legnagyobb¹ vizeken. Németek, rácok, törökök, havasalföldiek, még muszkák is elmentek Szegedre, hogy hajót építtessenek az alsóvárosi és újszegedi vízi ácsokkal.

A két szellőzködő, kócos fiatalembert nem érdekelte ez a sürgés-forgás, a gyapjú, a hús, a pálinka, a szattyán, a kordován, a karmazsin. Ők más-

ról beszéltek. És egészen másra gondoltak, mint amiről beszéltek.

— Egy haj fodorító! — dühöngött Katona József a görög templom alatt járván, — egy pomádékenegető, ki esztelenségünket cégérül piperézi, megérdemli a becsületes «polgár»-nevezetet?! S az, ki a nemzeti nyelvet, nemzetünk lelkét csinosítja, még le nem törölhető az utolsó szennyet létéről!

— De hiszen, — ellenkezik Déry, — a sok pesti idegen között ott látod a tisztos magyar csizmadiát, a nyergest, a szürszabót, a tímárt, meg a lelkes diákokot, aki este elviszi garasait a theátromba! Úri nép is akad bőven; olyan, mint a Méreyek, a Fáyak, avagy a Vidák! Hát a vármegyék! Mennyi derék birtokos ember, mily sok széplelkű honleány, nemeskeblű vicispány és szolgabíró... Mért nem írsz ezeknek? Honunk nagyjairól, nemzetünk régmúlt, dicső napjaiból?

— Mért? Mert ezeknek hajlandóságát is elrontotta a sok ál-vitézi játék. Igazi dráma helyett puffogó nagy szavak, hazafiság helyett, — hazafiaskodás! Idegenből nyomorúságosan átkotyvasztott szellemi moslékot kapnak, avagy magyarkodó frázisgyülevész! Ehhez szoktatták őket! A darabban bizvást elmaradhatnak a szép tettek, csak tömjük tele a színi deszkákat a szép tettek dicsekvő emlegetésével!

A két kesergő befordult a Felső-Bajor-utcába. Ha csak egy perccel is később mennek arra, éppen vele találkoztak volna, akiért kerülték az álmot: Rózácskával. Rózácska ugyanis épp oly kevésbé aludt ez éjszaka, mint ők ketten. Azt a könyvet olvasta, melyet Déry otthagytott a múlt héten. Szeme sokszor visszatért a helyre, ahol a szívet rázó szavak olvashatók: «Elfelejtetni!... Lehet-e elfelejteni? Miért nem tudok én felejtetni?» Később, hajnaltájt, mikor

az apácák klostromában matutinumra harangoztak, tollat vett kis kezébe. Hányadszor már a múlt hét óta, hányadszor? És írt, írt, mohón, megállás nélkül, szenvedő, vergődő, kifulladásos mondatokat: «Ez: mind-mind csak hazugság ... Ez mind-mind csak ármány ... És ugye, amit te írtál, amivel te keseríted **oly** hív szívemet, ó, édes, ó, kedves, ó, szerelmes: ugye az is csak álom, melyből boldogan ébredünk?...» A színházat elkerüli. Beteg. Nemcsak a lelke az, de törekeny teste is. E kórságos állapotának különös a története. A «Magyar Király» vendégfogadó szomszédságában ma nyílik meg a díszes német játékszín, mely «Pest városának színháza» ékes nevezetet viseli. Mérey Sándor, a magyar színjátszók intendánsa meghagyta a társulatnak, hogy öltözzék fel legékesebb magyar ruháiba, vonuljon fel teljes számmal a német theátrum színpadára és karban énekeljen a német múzsahajlék tiszteletére, Rózácska föllázadt a magyar színjátszóra megalázó parancs ellen. Azt is tudta, minek köszönheti e nehéz percet? A magyar főurak a német színházban béreltek páholyt, mert ez volt a módi. A magyar nagyurak jórésze nem is tudott magyarul. Ha tudott is, szégyellette, mert közönséges, parasztnak való, faragatlan idiómának vallotta ősei nyelvét. Mérey Sándor derékj és igazi magyar volt, de — ő meg Czibulkánének udvarolt, a német színház első énekesnőjéhez fűtték gyengéd szálak. Ma este úgy akart hát hódolni szívének szerelme előtt, hogy lába elé görnyesztí az ő szolgálóját: a magyar színjátszókat. De Rózácska ellenállott a parancsnak: mint önérzetes magyar színjátszó és mint hiúságában sértett asszony. Nem tette a betegségét, hanem mindenféle kotyvalékot nyelt le és ezért szörnyű görcsökben fetrengett tegnap óta. A mű-megbetegedés, Rózácska legújabb szerepe, annyira sikerült, hogy egy hétig fájlalja utána a gyomrát. De mégsem ment el kardaloknőnek a né-

met játszó színpadára: oda, ahol — Czibulkáné énekelte a főszerepet...

Most megviselten a gyomorrontástól és az egyhetes lelki kintól, álmatlan éjszaka után szökött ki az utcára, hogy a templomba menjen. Rózácska hívő lélek volt: az imazsámolya fölött az a feszület és szenteltvíztartó függött, amelyet még Jászberényből hozott útravalónak. Besurrant az apácák templomába. A félhomályban nyugtalanul léleztek a gyertyalángok, a szentek arca sápadtan és szomorúan nézett le a kis jövevényre, aki elhozta ide a boldogtalanságát: erre a szentelt helyre, hová sok-száz éve sok-sok ezer szív hozta már el szenvedéseit. A bolthajtás alatt apácák serege susogta a hajnali zsolozsmát. A fohász földöntúli boldogságában megszépült arcok sápadt serege, a hunyt pillák, a fohászfuvalmat lehellő ajkak, a fehér főkötők, a fekete köntösök és az ég felé sóhajtó gyertyák magukkal sodorták Rózácska sebzett kicsi lelkét is. «Istennek szent anyja ... imádkozzál... imádkozzál érettünk, bűnösökért...»

Milyen jó volt, hogy Rózácska e hűvös reggelen hóna alá vette a lelki vigasz mankóit! Mire hazatért a közös otthonba, Teresa mamához, — levél várt rá. Nem a postakocsival érkezett, a megszokott módon. Szekeres gazda hozta, a gyapjas zsákok tetején, Debrecenből. Rózácska megkínzott szíve óriási nagyot dobbant, fölugrott, egészen a torkáig, majd hogy ki nem szakította a kicsiny, de bájosan formás leánykeblét. Szeles mozdulattal nyúlt a levél után, amelyre annyira, de annyira várt. Mikor aztán ott tartotta a kezében, zavartan forgatta. Vájjon mi lakik e pecsét alatt? Töredelem? Megbánás? ó, miként várta ezt a levelet és most — most nem meri feltörni a piros pecsétjét.

Végre megemberelte magát és — a levél, a várva-várt levél így szóit:

«Megcsalt! Égi ártatlanságot véltem kebelemben hordani és ah, miként, csalódtam érzelmeimben! Nem, nem hiszek többé soha nőnek! Oh, én örökre boldogi al a ti! Legyen ön boldoz mással, nálam szeret éltebb férj oldalán és kebelén . . . Ah, e leve'em utol ó, a legutolsó, ó, isteni Rózám! Most zárom bé örökre az örömet, melyért irigyeim lehettek az angyalok. Most látod utolszor és soha többé a hív kéznek vonásait, mely a te kezedenek örökös birásával kecsegtette oly balgán magát...»*

Milyen hamis ál-hevülés! Mily átlátszó ravaszkodás és álnok kibúvó! Róza testét-lelkét átjárta a hideg borzongás. Milyen esés volt ez: magasból, az ábrándok egéből, le, le, egy szakadék mélyébe!... Hát ilyen üreslelkű, kalandra vágó, hazug, ingatag embert, festett viaszbábut szeretett ő? Most már tudja, most már érzi, hogy Bacsó Bálint csak az ölelésére vágyott. Aztán egy gyöngé pillanat szédületében, feleségül kérte. De mire kimondta a szót, már meg is bánta. Azon fondorkodott, hogy szavát megszeghesse, ő maga biztatta ármányoslelkű cimboráját, Vas Pistát, hogy leselkedjék, találjon ál-ürügyet, mindenáron: okot, vagy ál-okot, mely fölmenti őt adott szava alól. Rózácska szája megkeseredett az utálattól. Mily közönséges mindez, mily alantas! Mintha csak a bécsi Schickanéder valamely magyarra átfordított érzélgős-ármányos színjátékából lopta volna ki egy vásári ízlésű és korántsem válogatós fiatalember! így, ahogyan van, puffogó szólamaival, átlátszóan ravaszdi levelével együtt! Rózának a gvomra amúgy is keserves állapotban volt a német játékszín miatt. De most szédült az émelygéstől. Forgott vele a világ. Már nem a boldogtalanság kínozza. Másféle hideglelése volt, az utálattól. Úgy érezte, hogy egész teste vörös lánggal ég a szégyentől. Hogy fog ő az emberek szemébe

nézni? És — Déry... Dérytől félt a legjobban. Mily diadalmas lesz a nagyorrú Déry!

Napokig nem mert kimenni az utcára. Képződött. Azt hitte: mindenki tudia már szégyenét és összemosolyognak a háta mögött. Lesütötte a szemét, a fal mellett járt, mintha szégyenbélyeg égne a homlokán. Annyi bizonyos, hogy a színháznál száj-ról-szájra járt a Rózácska esete. Mikor néhánynapos betegsége után először ment a theátromba, a német színész-uraságoktól levetélt hajlékba, a széljárta Rondellába, Czagányiné gúnyosan szemébe mosolygott. Sáskáné ifiasszony pedig résztvevő arccal, kitárt karokkal hömpölygött eléje, forrón átölelte és bánatosan megcsókolta. Ez még utálatosabb volt, mint a Czagányiné gúnyos mosolya.

Déry szerény volt, mint azelőtt. Az ő arcán még a Rózácska képződő szeme sem fedezhette fel a kárörömet. Nem is közeledett Rózához. Lehet, hogy gyengédségből. De az is lehet, hogy büszkeségből. Egy hét múlva azonban odalépett hozzá és a fülébe súgott valamit:

— Rózácska, ne legyen haragos, de... Bacsó megházasodott.

Róza előtt összefolytak a színek és tárgyak. Megtámaszkodott egy asztalkában, mert érezte, hogy szé-
dül. Olyan zavaros volt a feje, olyan kusza összevisszaságban jártak benne föl s alá az érzések és gondolatok, hogy nem tudott volna számot adni magának arról: fájdalmat érez-e, fölháborodást, vagy csak — szégyelli magát. Déry folytatta a mondókáját. A hangja hideg volt és közönyös. Csak a tényeket közölte. Rózácska nem érzett belőle semmi diadalmaskodást. És semmi megalázó részvétet.

— Debrecenben megösmarkedett egy gazdag kisasszonnyal... Mondják: a patika fölszerelése sok pénzbe került.

Rózácska élete egészen más utcába kanyarodik be, ha Déry most csak egyetlenegy szót is szól, egyetlenegy fölösleges szót. E történet is ereszen más irányt vesz, ha Déry hangjában fölparázslík csak a legkevesebb harag a vetélytárs iránt, aki elárulta Rózácskát. Vagy ha szerelméről kezd beszélni. Ha csak annyit mond, hogy: kár. îje a nagyorrú Déry hangja mindvégig szürke volt. A nagy újságot úgy adta tudtul Rózácskának, mintha nem róla és Rózácskárói volna szó, hanem egy harmadikról, egy idegen személyről. És Rózácska ezért hálát érzett. Olyan nagyon megkínózott szíve erre vágyott, éppen erre a nyugalomra, amely a Déry hangjából áradt feléje. Fölemelte szemét a Déry csúnya arcára és ebben a pillantásában először volt valami kicsinyke, a igderengő gyöngédség. A kezét is odanyújtotta Dérynek. A férfi elkapta és mohón, mint a messze útról érkező szomjas vándor, csókolta. Ccókolta a líózácska hűvös ujjait.

VIII.

A színpadon ment keresztül, hogy elérje a deszkalépcsőt, mely a Rondella öltözőjébe vezetett. Másfél órával «A szegény költő» előadása előtt elhagyatott és sötét volt még a kortina mögé rejtőzködő játékszín. Semmire látszott a festett világból, amely sűrű erdőséget ábrázolt és még az előző napi előadásból maradt a helyén. Előző nap ugyanis rettenetesen izgalmas víg-szomorújátékot adtak elő a magyar színjátszók, Kotzebuetől, Benke atyus fordításában, eme címmel: «Papelli, vagy a csodálatos egybentalálkozás». E siralmas szomorú-víg tragédia-komédia földi maradványaiból, a kimustrált lepedőkre pingált «ősrengetegből» mitsem látott Rozika a homályos színpadon és így, bár nem volt oroszlánszívű természet, elég bátran hatolt át az erdei homályon. Ám néhány lépéssel az őserdő széle, vagyis a deszkalépcső előtt, felleghajtó köpönyegbe burkolt, félelmetes óriás állta útját. A széleskarimájú kalap alól ijesztően villogott a sötét szem: olyan volt e rémalak, mintha ama öt felvonásos «nézőjátékból» származna, melynek címe «Abeliino, a nagy bandita», szerzője az ugyancsak német nemzetbeli Zschokke, fordítója pedig hasonlóképpen Benke atyus volt. A haramia keményen megragadta a Rózácska érzékeny csuklóját, de Rózácska mindazonáltal vidám kacagásban tört ki. Olyan féktelen rigófüttyszerű nevetése volt, mintha e festékekkel megtisztelt nagymúltú lepedők valóban erdőt

ábrázolnának, valahol a Harz hegységben, miként azt a szerző a «Tsodálatos egybentalálkozás» utolsó felvonására előírta.

— Mi lelte magát, Magyar, az Isten szerelmére ... — bugyborékolt Rózácska hangja. — Megörült?

— Csitt, egy hangot se, ba élte kedves!

A «Magyarinak» nevezett erdei bandita köpönyege oly baljós mozdulattal lengett, mintha óriási denevér-szárnya lett volna, az «Erdők árvája» című érzékeny nézőjátékból. Mutatóujját ajkára tapasztotta, majd lábujjhegyen körülsumíordálta a színt, kifelé fülelt, aztán újfent Rózácskához közeledett. Hózácskával nem lehetett bírn: karcsú és alig formásodni kezdő kis alakját rázta a kacagás.

— De mit akar?

Á színpad úton állója tenyeréből tölcserít formált hegyes rókafüle mellé, arca a játékszíni előírásokban gyakran előforduló «feszült figyelmet» árulta el, szeme borús volt az aggodalomtól. Suttogva hajolt Rózácska fele:

— Hah ... lépteket hallok ! ...

Minél félelmetesebbnek akart látszani, annál komikusabb volt szegény Magyar, a játékszíni-társulat nagy «ehetőségéről» hírhedt öreg sűgője. A színjátásokat, akik esténként másokat mulattattak, de ők maguk sohasem mulattak, ő szórakoztatta furcsa finctoraival a sűgőlyukból. Magyar a sűgőlyukban nemcsak sűgött, hanem — játszott is. Átérezte, átélte a darabot, végig gyötrődte, vagy hahotázta, szörnyű grimaszokkal, esetlen taglejtésekkel az összes szerepet, válogatás nélkül: a zsarnok apát, a szenvedő szerelmest a gaz cselszövőt s a szűzet megszabadító hősi. Magyar valamikor színész volt, vagy inkább szeretett volna az lenni. Miután kegyetlenül tehetségtelen volt, leszorult a színpadról a sűgőlyukba. De örök lázadó maradt, nem tudott beletörődni sorsába, «át-

kos cselszövényt» emlegetett, sóvárogva hamuit föl a színi deszkákra és az örök álmot, az örök vágyat úgy élte ki lelkéből, képzeletének szomjúságát úgy csillapította, hogy a sűgolyukban, háttal a közönségnek, egy hitvány bádóg földel alá beszorítva, játszotta a komédiát, avagy tragédiát.

Most szenvedélyes mohósággal vetette rá magát a «nagy jelenetre», amelyet végre sűgolyukon, kívül, az áhított színi deszkákon játszhat el: ha leeresztett kortina mögött, ha sötétségben, ha közönség nélkül is, de — el játszhat ja.

— Egy levél! — hörögte.

Fancsali képet vágott, ajkát elferdítette, Róza keze után kapott és így csúsztotta bele a papirost a kis tenyérbe, mialatt az összeszorított fogak sziszegve engedték ki a hangot:

— Egy levél...

— Azt már látom. — felelte Rózácska, — de kitől?

A fekete lebernyeg heves, szenvedélyes, patetikus mozdulattal lebbent meg, a két cséphadarószerű kar a fájdalom és a tehetetlenség szárnyaszegettségével hanyat'ott alá, a hang pedig megreszketett, mintha fölzokogna, azután bágyadtan burkolózdott be a lemondás látýolába:

— Nem tudom ... Ah, nem tudom ...

Arca kétségbeesést fejezett ki, kézmozdulata reménytelenséget.

— Nem tudom ...

Rózácska egyáltalán nem volt megrendülve a levélátadás nagy jelenetétől. Inkább izgalmas érdeklődéssel, mint félelemmel forgatta a titkos levelet. Még sohasem kapott levelet, melynek küldője ismeretlen lett volna! Csak divatos románokban olvasott hasonlóról. Különös!... Hát ilyen az a titkos levél? Rózácska csalódást érzett, inert a levél külseje egyáltalán nem volt vadregényes. Éppen olyan kék papirosra

írták, mint más közönséges leveleket és a pecsétje is piros volt, mint akármelyiké.

Rózácska végre fölszakította a pecsétet és elolvasta a levelet, amely így szólt:

«Holnap jókor haza kell utaznom. Én magát véghetetlen, szeretettel szeretem s lelkemben hordom képét, mióta először színpadon megláttam játszani s ezen szende képet fogom titkon keblembe zárva, véglehelletemig hordani. Ha meghallgat s hajlandó hozzám, egy darabka rózsaszín szallagot, ha meg nem hallgat, egy darabka fekete szallagot zárjon a felelethez. E két szín fogja ellem irányát kormányozni. Ha rózsaszín lesz a jel, két hét múlva visszatérek Pestre és akkor bővebben fogok nyilatkozni; ha fekete lesz, akkor szívem örökre gyászolni fog.»

A levél alján aláírás helyett csak két betű: K. J. Rózácska gondolkozni kezdett: ki lehet ez a K. J? Csak nem az a bolondos, duhaj Kacskovics János? Még kitelik tőle! No annak ugvan nem küld jelet: se rózsaszínűt, se feketét! Bizonyosan a kocsmában találta ki ezt a tréfát, hogy aztán jót mulassanak rajta a barátjával, Déry Istvánnal együtt.

Lassan megindult az öltöző felé. A lépcső nyikorogott könnyű léptei alatt. Mintha így sírna: K. J... K. J... Az utolsó lépcsőfokon megállt. Csak nem Katona József?... Nevetett. Nevetnie kellett azon, hogy ilyen különös gondolata támadt: Katona... Az a mogorva, szófukar különc? Akiből vasvillával se lehet kipiszkálni egy bókot?

Könnyelműen vállat vont és Katona József sápadt barna arca, amely egy pillanatra, egyetlenegy pillanatra megvilágosodott a K. J. kezdőbetűk homályos hátterében, eltűnt Rózácska szeme elől. Mire fölvette olívdzöld ruháját, amelyben a messze Indiákról érkező idegen nőt fogja játszani, már egészen

megfeledezett a titkos levélről. A színi deszkán gyújtogatni kezdtek a faggyúgyertyákat, a közönség már morajlott a kortina mögött, Fehér úr, a színmester káromkodott, mert az utolsó minutumra hagyták az előző esti erdő kiirtását, hogy helyet adjanak a ma esti szegényes szobának, a theátrum pictora, Kizziardi úr, még néhány utolsó ecset\óriással igyekezett kijavítani a krumplis zsákra pingált szoba folytonossági hiányait, Magyaribebújt a sűgőlyukba és Benke atyus, aki már Kindlein, a szegény poéta maszkját viselte, haragosan tanított egy nyurga fiatal színész.

— Ne sasirozzon úgy, öcsém, kifelé a színfalak közül! Nem muszáj zsinóregyenest kijönni, mintha úgy húznák ki, mint a bábut! Aztán ne ordítson, mert megint bereked, mint a múlt héten ... Szerencsétlen! Hogy tartja az ujjait! Azért, mert kesztyű van magán, nem köll egymástól félróf messzeségben lógatni az ujjait, még ha nem is szokta meg, hogy kesztyűt húzzon a bunkóira!

Belemorgott az álszakállába, a «Játékszini almanach», valamint a «Theátrum célja és haszna» című könyvek szerzője:

— A kezével egyik se tud mit kezdeni... Fohászodott egyet és amikor látta, hogy a színpadmester még izzadtan sűrög-forog, mert a szobát ábrázoló szín egyáltalán nem készült el, fölhasználta az utolsó percekét is, hogy a kaptafa mellől játék-színre menekült «művész»-t tanítsa:

— Némi kerektség, a karok és kezek mozgásában. Ne oly szegelletesen!... Kerülje a feszességet! No, mosl hajoljon meg! Próbálja csak!

A fatuskószerű, esetlen fiatal legény majdnem elvesztette az egyensúlyát, olyan hirtelen mozdulattal dőlt előre.

— De ne úgy ám, amice! — kiabált Benke atyus.
— Ne a fejével verdesse a pádimentumot! Kerek görbeségei köll meghajolni! A kezét meg ne tegye

a csípőjére, mintha köcsög volna kelmed... ízetlen tartás, hogyja abba! Most meg esmét a nadrágja zsebibe rejti a kezét! Szedje már elő, no! De a hüvelykjét ne forgassa szélmalomként...

A színpad nemcsak lelkes, művelt, eszményekért hevülő ifjak virága volt, nemcsak félbenmaradt diákok, kicsapott teológusok, hazulról megugrott nemes úrfiak álmainak világa. Javíthatatlan dologkerülők, féktelen csatangolók rontották a játékszín hiteit. A nyomorúság nem volt jó iskola. Tanítómester, aki ily buzgalommal nevelte volna őket, kevés. Félszeg, esetlen, ügyefogyott emberek játszottak idegenből fordított sületlenségeket. Szerepüket alig tudták, mert nem volt rá idejük, hogy megtanulják. A kevésszámú közönség mindig újat követelt. A színészek kedvenc helye a sűgolyuk előtti kis térség volt. De kiemelkedtek ebből a siralmas környezetből nagyszerű tehetségek, lángoló lelkek, apostolhitű úttörők is. Kezdetleges állapotukban, miadenkitől elhagyatva, senkitől sem segítve, szánandó szegénységben, Thespis kordéjának magyar szolgái mégis csak a jobbágygyá alázott magyar lelket ébresztgették, az elbágyadt magyar öntudatot virrasztották és megható ügyetlenkedések között bár, rikitóan gyermeki kezdetlegességgel olykor, de a pusztulásra ítélt magyar szót emelték föl a sívó homokból, mely már-már betemette.

«A hon nemes fiai s' tiszteletreméltó szépei» — miként azt a színi cédulák hordozója köszöntőjében mondani szokta, — már ott prűszköltek, szipogtak, suttogtak a padokban és így a Rondellában megkezdődött az előadás. Az érzékeny nézőjáték két felvonása eldöntődött és a harmadik következett. A színpadon ketten beszéltek: Kiad.ein, a szegény öreg poéta és a messziről jött ismeretlen leány. A poétát Benke József játszotta, a messziről jött idegen leányt pedig Széppataki Rozália. Az öreg költő, akinek egy halaskofa ád szállást, éppen most meséli el, hogy ked-

vesétől sok-sok éve elszakította az apai önkény. A leányt Indiába vitték és ő azóta is minden alkonyatkor kimegy a tengerpartra, leül ugyanarra a kőre, ahonnan a távolodó vitorlák után integetett a keszkenő-íével és várja, várja kedvesét... Reszkető hangon mondta el mindezt Denke, szeme a messzeségbe révedt, sovány kezét néha fölemelte, mintha a végtelen óceán íele integetne, de a fáradt, öreg kéz a feleúton lelankadt, aláhanyatlott és ebben a mozdulatban benne volt maga az örök reménytelenség... A leány vacsorát hozatott az éhes öreg embernek és bort töltött a poharába. Benke hirtelen mozdulattal kap az étel után és mohón eszik. Arcán, szemeljen a kiéhezetségek kínja és a jó étel okozta gyönyörűség kifejezése változta egymást. Nem szólt egy szót sem: evett. De mozdulataival, szemével, arca színének változásával mindent kifejezett. Megrendítő volt ez a jelenet, amely percekig tartott: az éhes öreg ember csak evett, evett, semmivel sem törődött, csak evett. De a nézőtérén mindent megértettek és a félhomályban egymásután kerültek elő a ködmönök zsebéből a fehér keszkenők. A leány most bort tölt a pohárba. A remegő kéz utána nyúl, már a szájánál van a pohár, mikor egy pillanatra tétovázóan megáll:

— Rég ... rég nem ittam ... bort.

Mohón iszik, de azután elszégyelli magát és eltolja a poharat. Látszik, hogy egy kicsit már becsípett. Egyre vidámabb lesz. De ez a vidámság nem hirtelen jött. Lassan, apránként. A nagyszerű színész lenyűgözően játssza meg a kiéhezett öreg ember csöndes mámorát.

— Jó ... jó bor!... Már rég nem ittam... —
dadogja.

Azután a homlokát simítja végig, szeme ijedten kitágul és elkomolyodva néz vendégére, mintha azt mondaná: «Úristen!... ennyire megfeledkeztem magamról? Egy idegen hölgy vacsorát hozat, én eszem-

iszom és mindezt elfogadom anélkül, hogy megkérdezném: miért?» Lesüti a szemét és halk, remegő, szégyenkező hangon szólal meg:

— Engedelmet kérek, kisasszony... mégis: minek köszönhetem? Miben lehetek szolgálatjára?

— Versre volna szükségem... Én nem tudok ilvet. Egy férfihez szóljon a vers, akit igen szeretek. Idegen vagyok itt, nemrég jöttem Indiából...

— Indiából?

A hideg futott végig az emberek hátán, mikor ez a sikolyszerű hang kiszakadt az öreg emberből. Ijedt, kétségbeesett, mégis reménykedő hang: «Indiából ....»

Erőt vesz magán, a homlokát törölgeti, keze tétova félmozdulatot tesz a lány felé, azután bátoritanul megkérdezi, de úgy, hogy e bátorítatlan hangnak ellentmond a szem föllobogó vad reménytüze:

— Hogy hívják?

— Kindlein Mária.

Torkához kap, mintha fuldokolna. Szája tágra nyílik, de csak nagysokára ion ki a hang az öregember torkából, rekedten, félig suttogva:

— Te ... te ... Marim ...

Rámered, az asztalba kapaszkodik. Tántorog.

— Te ... visszajöttél...

A leány érti már. Szegény öregember, azt hiszi, hogy ő a rég nem látott kedves: az, akit húsz éve elveszített. Aki most Széppataki Rozália arcára néz, a részvétnek, a jószágnak, a megindultságnak, a fájdalomnak, a gvásznak és a vigasznak szivárványát látja kiragyogni ezen a gazdag, kifejező és változó női arcon. A hangja hegedűszó, mikor megszólal:

— Én... én nem — ő vagyok! Ő meghalt...

— Meghalt! Ő... meg... meghalt...

Dadog, nem tudja egészen kimondani a szót, a szék támlájára borul. A leány közelebb lép hozzá,

a karjára teszi a kezét, arcát fürkészve nézi, szeme a szemét keresi.

— Én ... én ... a leánya vagyok!

— Mari! Leányom!

És ájultan zuhan végig a padlón. A közönség sír. A felvonásnak vége.

Benke azok közé tartozott, akiből a színi deszkákon a lélek valóságos melege sugárzik. A nyugodt méltóságot és a viharos szenvedélyt egyaránt ki tudta fejezni, ő is ama rendkívüli jelenségek sorából való, akikben ez a magyar hőskorszak annyira bővelkedett: olyan teremtő tehetség, aki önmagából mérített. Nem volt kitől tanulnia és mégis — tudott!

A játék végeztével Benke bement abba a kiérdesült lisztes-kamrába, amelyet «bibliotheca»-nak gúnyoltak és a sápadt gyertyafénynél munkába merült. Kikereste a Kotzebue-darabot, amelyre a következő héten ismét rákerül a sor. A címe: «Agyvelő tehetségének jegyei». Ott feküdt pontosan Spiess H. K. szomorújátéka, az «Árulás és szerelemföltés», valamint az «Asztalos és még valaki» kéziratai között. Benke hóna alá vágta a szindarabot és vitte haza a szállására, hogy az éj hátralévő részét e siralmas agyvelő-szülemény megszépítésére fordítsa. Rózácska Murányinéval tartott hazafelé az esős éjszakában. Murányiné ismét a lelkére beszélt: ezúttal megint Déry prókátora volt. Szegény Rózácska, elbágyadva a Bacsó-idyll lesújtó végétől, szégyenkezve és minden oldalról ostromolva, már-már megadta magát sorsának. Az Apollófejú patikus rútul elhagyta, a szép szerelemről kiderült, hogy nem szép és nem is szerelem. A lélek ellenállása megtört. Nem akarta bevallani önmagának, de forró vágyat érzett arra, hogy megfoghassa valakinek a kezét, hogy ráhajtja valakinek a vállára a fejét, hogy — tartozzék valakihez. Most már jöttek órák és jöttek percek, mikor rajtafelejtette szemét a Déry arcán és unszolta magát, rábe-

szélte magát, igyekezett elhitetni önmagával, hogy hiszen ez a Déry nem is olyan kellemetlen, nem is olyan visszataszító, hogy igaza van Teresa mamának, igaza van Fáy Lászlónak és Merevnek is igaza van: jóra való, derék emher és ha túlságosan nagyra nőtt is az orra és ha nem is éppen szerelmes belé, az nem baj ... Talán jobb is így, szerelem nélkül, mikor a szerelem olyan, amilyennek ő most megösmerte ...

De mialatt megadóan merült, merült lefelé, menekülő ösztönével mégis belekapaszkodott az utolsó, a legutolsó szalmaszádba:

— De — az anyám! — mondta Dérynek — az anyám nem szívelheti magát... sohasem fogja megengedni.

Ott belül, a szíve sarkában elhatározta már, hogy mégis csak hozzámegy Déryhez. De egy névtelen ösztön hevesen ellenkezett. És ez a névtelen ösztön, mikor szavakat keresett, mikor földi formát keresett, hogy a külső világban megszólaljon, a névtelen ösztön így beszélt:

— Az anyám ... Az anyám nem engedi.

Ezen az estén, ötnapos távoliét után megérkezett Pestre Déry István. A szakadó esőben ott várta Rózácskát és Murányinét a Molnár-utcai kapuban. Jászberényből jött, ahová azért utazott, hogy megpuhítsa az ellenkező özvegy patikáriusnét.

— Megjöttem Rózácska ...

— Az anyám? — rebbent egy hang, rémület és halvány reménykedés között.

— Áldását küldi! ...

IX.

Az esketésnek vége volt és Mérey Sándor úr hintaja odagördült a templom elé. Az összeverődött kíváncsiak közül valaki ezt súgta a szomszédja fülébe:

— No, ebből is szomorú asszony lesz ... Az oltár előtt nevetett. Az életben sokat fog sírni!

A menyasszony fehér atlasz-cipellőbe bújtatott lábacskája már a Mérey úr hintójának hágsóján volt, de a koszorús fej visszafordult a suttokok felé. Meghallotta és szeretett volna felelni, hogy ő nem tehet róla, ha nevetnie kellett. A nyoszoiyólánya, az a bandzsi Mérey Tónika, folyvást csipkedte a karját, lökdöste és biztatta, hogy sírjon már., sírjon, mert a menyasszonynak sírni illik. Közben pedig, mialatt azt duruzsolta, hogy sírjon, folyton pajkosságokat súgott a fülébe. Ezért nevetett ő az oltár előtt.

Nem szólt semmit. De ijedten nézett a sugdosok felé, akik elnémultak és mustrálgató szemmel nézték a gyermekes formájú kis menyasszonyt. Fölemelte az uszályát és beült a Mérey úr díszes hintájába. Déry István melléje telepedett. Szemben a nyoszolyólány, Mérey Antónia foglalt helyet és önagsága, Mérey Sándor, aki a házasság megtisztelő tanúja volt. A kocsiajtó nagy dördüléssel becsapódott és a robajos kerekek megindultak, Rózácskának már akkor elment a nevető kedve. Arca sápadt volt. A szíve kamrájában ez a szó sóhajtott: «Szomorú asszony lesz...»

Mikor a hintó ellődult a templom kapujából, az üveglak négyzetletű ráájában sápadt are jelent meg: felhős homlok és összeszorított száj. Miért dobant most akkorát a szív? Ki volt ez az ember? Mintha... mintha Katona Józsi lett volna... Katona? A templom kapujában?! ...

Róza ijedten hunyta le a szemét. Két betű merült föl az emlékezetében: K. J. Lehetséges volna, hogy — K. J.?... Ő? Mindig kerülte őt, két szót se szólt hozzá. De ...

Olyan mozdulatot tett, mintha föl akarna ugorni a párnázott ülésből. Az arca egészen kiszaladt a színéből. K. J. ... Nem akarta hinni idáig, hogy annak a titkos levélnek az írója Katona József lehet. De hátha mégis... Rózácska soha, egyetlen szívdobbanásra, egyetlen gondolatra sem méltatta Katona Józsefet. De most, mikor holtáiglan Déry Istvánhoz kötötte már az eskü, egyszerre fölrémlett benne ez azt arc, eszébe jutott a titkos levél, a forró vallomás., amellyel nem törődött, amelyet kinevetett, amelynek íróját nem is igen firtatta és a torkát egyszerre összeszorította a sejtelem, hogy — ki tudja? Hátha ez volt, ez a halovány, ez a szófukar ifjú, ez az árnyék, aki némán követte lépteit.

A menyasszonyi ruha egyébként nagyon szép volt. Fehér marcelin-selyem, alul szélesen kisleppelve fehér gazírral. A bőven fektetett redők pedig egy-egy szál folyókával fölcspikvedve s mindenik szálnak a végén egy-egy rózsabimbó. A menyasszonyi ruha derekát és ujját hasonlóképpen díszítették. Fején nem mirtust, hanem zöld koszorút viselt, kis rózsabimbókkal. Mondták is a templomban össze-sugdosók: «No, persze: színészné ...!» A fehér atlasz-cipőcskét rózsaszínnel szegték be és rózsaszín volt a pántlika is, amely bokájához fűzte. Déry egyre csak ezt a rózsaszín-pántlikás, atlaszcipellős lábacskát nézte. Róza, mikor észrevette az éhes pillantást, elpirult, egészen

a nyaka tövéig. A teste égni kezdett, majd hirtelen jéghideg lett, mint a béka háta. Mérey Sándor észrevette a lángragyulladást és a hirtelen elsápadást. Meg is kérdezte:

— Mi baja, Róza? Rosszul van?

— ó, nem, nem ...

Ijedten rebbent föl ez a tiltakozó «nem, nem!» Valósággal belesikoltott a hintó kerekeinek robajába.

Mikor a nagyúri hintó megállt a Molnár-utcai kapu előtt, Róza kiugrott belőle. Ez fölötte illetlen dolog volt, mert a szende menyasszonynak, — hogy is lehetett volna más a menyasszony, mint szende, az Úrnak 1812-ik esztendejébenV — a szemérmatosan piruló menyasszonynak bágyadt engedelmességgel illik várakozni, amíg a násznagy, avagy az ifjú férj méltóságteljesen és gyöngéden, lassan és körülményesen kiségti őt a hintóból. De Rózácska nem várt, egyáltalában nem várt, hanem fölfelé szökdécselt a lépcsőn, a hosszú uszály röpdőső gazír-felhőjében. Botrányos volt ez, különösen azért, mert a menyasszony érkezését nemcsak a Molnár-utcai ház lakói lestek izgatottan, de még a szomszédság is összecsdült, hogy megcsodálja az íiasszonnyá lett leányasszonyt és a spektábilis násznépet. Róza futott, futott, hogy legalább addig egymagában legyen, legalább addig szabadnak érezze magát, amíg eléri az első emeletet. Berontott a szobába, mint a szélvész, meg¹-ragadta Teresa mama karját és olyan heves mozdulattal vonszolta el az ünnepi asztal terítésével foglalatzkodó Murányiné asszonyt a másik szobába, hogy majdnem magukkal rántották az ékes damasztterítőt, a lakodalmi tortával és a különböző módos házakból kölcsönként porcellánokkal egyetemben.

— Teresa mama, Teresa mama, — lihegte könyvek között Rózácska, — könyörgök magának.. .

Murányi Teresa mama kerekre nyitotta a szemet és nem értette: miért veti magát térdre Ró-

zacska. miért tapasztja össze a két kis harmatos fehér kezét, mintha imádkozna.

— Teresa mama, az Isten nevére kérem magát: szökjünk !

— Elment az esze, Róza?

— Szökjünk, szökjünk, — zokogta fulladozva, könnyörögve és követelőzve Rózácska.

— Dehát, hová akar szökni, lelkem?

— Vissza, a templomha.

— Mit akar a templomban. Róza? Hisz onnan jön?

— Ez nem lehet! Én nem lehetek az övé! Nem lehetek a Déryé soha!

Teresa mama fölemelte és magához húzta a síró Rózát, aki beletemette lángoló kis arcát a Murányiné formás anyakirálynői kebelébe. Úgy zokogta, úgy iul-ladozta, úgy szipogta tovább, a kezével rimázkodva,, de a pici lábával dühösen toporzékolvá:

— Én nem leszek az övé soha!

Murányiné kétségbe volt esve. Ijedten leste az ajtót. Jaj, már kopognak odakünn a vendégek léptei, már beszivárog a beszéd zsongása. Itt vannak, itt és — ó Teremtőm — meghallják. Micsoda skandalum!

Most már betakarta két erős karjával a Róza fejét, valósággal magába rejtette a síró száját, a saját ruhája fodraiba akarta belefojtani Róza szavát. Róza pedig szakadozott, össze-vissza beszéddel magvarázta azt. amit Teresa mama nem akart megérteni:

— A kocsiban... a kezem után nyúlt...

Murányiné két nagyocska, párnás tenyerébe fogta a könnyáztatta arcot. Úgy nézett a Róza szemébe. Csakugyan megzavarodott volna? Hát mi van azon olyan olyan borzasztó, hogy az ura a keze után nyúlt a kocsiban?

— Vad vágy gerjedt föl bennem, Teresa mama... Kiszakítani a hintó ajtaját... Leugorni... És futni,

futni, futni... A világ végére, akárhová, mit bánom én, de...

És a szomszéd szobában itt vannak az uraságok. Merevek, a Fáy-család, meg Kacskovics, a szolgabíró!

— Teresa mama, Teresa mama, — rimánkodott Róza, — menjünk vissza a templomba... mondjuk vissza az esküvést!

Murányiné elfelejtette a rémületet és nevetett. Nevetnie kellett a nagy gyermeki jámborságon. Jóságos Úristen, egész kislány ez még... Nagyszemű, ijedt leánya... Ez a színésznő!

— Édes szívem, madárkám, — suttogta, — az eskü, az eskü marad... Visszavenni többé nem lehet, amíg a földön élünk. Térj magadhoz, Róza.

De Róza nem akart magához térni. Végigdobta törékeny kis testét a ripsz-díványon és pici lábával dühösen rugdalta azt a gyönggyel himezett párnát, amely Sylviát ábrázolta, Diána kedvenc nimfáját, amint ezüst ijját megfeszíti. Murányiné az ajtóra tapasztotta a fülét és hallgatózott. Aztán ráborult a síró Rózára és elkeseredetten viaskodott vele.

— Ilyen szép, írnom vendégek, Róza! Mérey urat is kompromittárod. És az a sok jeles étel az asztalon...

Mentő gondolata támadt.

— Játsszál, Rózácska! Szerepet játsszál: gondold, hogy ma este el kell játszanod a boldog fiatalasszonyt!

Teresa mama meg se gondolta valójában, hogy mit mond. De fájdalmas igazságot mondott: azt, hogy mindnyájan színészek vagyunk e roppant színpadon, hová sírva lépünk születésünk percében és ahonnan sírva távozzunk halálunk óráján. Komédiások vagyunk, szájalomra méltó bohócok: komédiát játszunk másoknak és önmagunknak. Szomorú öröksége az embernek. De vigasza is. Ha nem tudunk boldogok lenni, hat — eljátsszuk önmagunknak a boldogságot. És egy-egy percre talán el is hisszük a szerepünket. Velünk

született a vágy, hogy boldogok legyünk. Boldognak tettetjük hát magunkat, mert — minden áron boldogok akarunk lenni.

Rózácska letörölte könnyeit, rendbeszedte ruháját, fején megigazította a koszorút, belenézett a tükörbe, karjára kapta hosszú fátyolát, aztán — kinyílt az ajtó és Déryné ifiasszony kilépett a játékszínre: a másik szobába. Kezdődött a jelenése.

A szomszédoktól és nagvrészben Mérey kegyelmes asszonytól kölcsönként különböző tányérokkal, változatos kezdőbetűkkel ékes ezüstökkel rakott asztalon ott párolgott már az esküvői estebéd. A hangulat eleinte csöndes volt. Mindenre ránehezedett valamely érthetetlen és meg sem magyarázható kedvetlenség. Rózácska halovány arca és a szomszéd szobából átszűrődő hangok a vendégseregben közlő vihar előérzetét keltették. De Rózácska fülében visszhangzott Teresa mama hangja: «Játsszál, Rózácska! ... Játsszad a boldog asszony szerepét.» És Rózácska játszott: nevetett, tréfált. Erre aztán fölengetett a jég, hangosabb lett a társaság, vidoran kocódtak össze a poharak, pengettek az ezüst villák, csörömpöltek a tányérok, kiragyogott a kristályüvegekben az aranyszínű csopaki bor, a bőséges ételtől italtól nekipirosodtak az arcok, majd megjöttek a színházi muzsikások, az új muzsika-direktor, Neunhercz úr vezényletével és elkezdődött a tánc. Az első táncot, előkelő tartózkodással, Mérey Sándor intendáns úr járta az ifiasszonnyal. A délceg, széparcú Mérey a legújabb anglus divat szerint öltözött: úgynevezett nanking-nadrágot, zöld frakkot viselt, arany gombokkal, a gallérját fekete nyakravalóval csavarta körül kétszer is, a mellényére virágokat hímeztek és külön látványosság volt az a remekműű zöldköves, briliánsokba foglalt tű, amely a nyakravalóját középen összetűzte, valamint a nehéz aranylánc, mely a nyakából hullott alá és szemrevaló csíp-

tetőt sejtetett. Nyomban utána az ifjú férj vitte táncba feleségét. Ebből aztán baj lett, mert az ugri-füles Déry a második fordulónál rálépett a Rózácska ruhájára és megtaposta selyem-cipellős lábacskáját is. A vendégek nyomban látták, hogy Rózácska fehér harisnyáján átszivárog a vér. Az ifiasszonyt átvitték a másik szobába, hogy kimossák a sebét, miközben a vendégek összedugták a fejüket és szájról-szájra járt a suttogás:

— Rossz jel! Igen rossz jel.

Nagy János, a zsarnok apák kiváló ábrázolója, jupiterien mennydörgő hangon ékes pohárköszöntőt mondott. És ha már megkezdődött a sor, a többiek se hagyták magukat. Orgonabúgású szép basszusával nótába fogott a színjátszó társaság új fiatal énekese: Udvarhelyi Miklós.

Títnak rózsám, títnak tőled
Titkon se beszéljek véled.
Ahol látlak, kerüjelek,
Még az úton se köszönnyek.

De én attól nem kerüllek,
Mert én igazán szeretlek.

Székely nóta volt. Udvarhelyi Miklós is onnan való, a messzi országból: Udvarhely székéből.

— No, nézd csak, — csúfolódott Kőszegi — még csak elő se vette kabátja alól a rollet!

A színészek nevettek, mert csak ők értették a célzást. A fiatal Udvarhelyit ugyanis szörnyű félelem kínozta játék közben: azt hitte, hogy nem tudja jól a szerepét. Rémulten meredt a sűgölyukra és a szerepét mindig magával vitte a színházba, hogy a jelenetek között, a szünetben, a színpalak mögött jár-kálva, folyvást ismétелgesse, újra tanulja a szöveget.

De most aztán fölállott Kőszegi Alajos, a csinos-

termetű, de fölötté csintalan színész, egy sort köhécselt, majd komikus méltósággal vett elő egy könyvet.

— Kedves nászi gyülekezet, — szólalt meg kacagtató méltósággal — üres szófia-beszéd helyett imé. valamely épületeset cselekszem én: oly bájteü zengzetet olvasok, minőt nagybecsű és nagyérdemű fülük cimpája még aligha hallott.

Kezében Wándza Mihály regényét tartotta, amelynek ez a címe: «A búsongó Ámor. Egy hajnali édes andalmány teremtménye. A szép-nem kedvéért, Pesten, 1806.» Mikor a címlapról ezt olvasta, hogy «a szép-nem kedvéért», Kőszegi érzelgősen sóhajtott és szemét epedve hordozta végig a jelenvolt hölgyek arcán. Aztán belekezdett a szövegbe:

«Az éj egy csendes időkor, a megelégedettek világa, én pedig ennek a világnak sírkísérő képe vagyok, egy tündérezésre átkoztatott bájlélek, az elroncsolt tapodmány darabja...»

A nevetés félbeszakította Kőszegi siralmas-hősi szavalását. Egy vékony tenorhang, a Láng Ádám igazgatóé, így kiáltott:

— Szótárat hozzája, hogy meg is értsük, koma!

— Akárcsak a Szabó uraméhoz — ragasztotta oda a szót a Láng Ádáméhoz a tudós Benke atyus, ő arra a közismert esetre célozott, mikor 1787-ben Barczafalvi Szabó Dávid külön szótárat csatolt egy németből fordított regényéhez, hogy a magyar olvasónak Barczafalvi Szabó uram után módja legyen még egyszer, józan ésszel érthető nyelvezetre is lefordítani az ő elroncsolt tapodmányait... De Kőszegi nem engedte, hogy megzavarják: tovább olvasott a «vékony muszlin hártýazatról, mely a puha női természetekhez lapul» és a karokról, melyek lágy markolással szorították magukhoz «hó-humorodott sleppjeiket».

Déry most vette csak észre, hogy Balogh István, a «Gserny György» szerzője és Katona József legjobb barátja eltűnt az asztal mellől.

— Nyugtalan kóbor vér, — vélekedett Murányi Zsigmond.

Balogh igen hallgatag volt a nászszakomán. A vendégsereg azt hitte: az új öltözékére olyan rátarti. Vadonatúj fekete kabát képében viselte «tetemén» a fiatal színész a «Cserny György» egész írói jövedelmét. Dalosjátékának serviánus nótái annyira meghatottak egy zöldfautcai rác kalmárt, — mingyárt a rác templom és temető falának átalellenében! — hogy az arra haladó Balogh Istvánt nyakonragadta, behurcolta a boltjába és megajándékozta egy ruhára való posztóval. De a «Cserny György» teljes írói haszna immár eltűnt a lakodalmas asztaltól és benne maga a szerző, Balogh István is. Észrevétlen osont ki az ajtón és némely jelenlévő jól sejtette, hogy c percben már valahol a Széna-téren, a «Két pisztoly»-ban könyököl az asztalra, mogorva cimborájával, Kationa Józseffel együtt, aki türelmetlenül várt reá, hogy ők ketten így ünnepeljék és így virrasszák át Rózácska nászának éjjelét.

Mérey úr és a Fáy-család már rég elbúcsúzott. A vendégsereg is oszladozott. Az ablakon betekintett a halványarcú hajnal. A szobában nem volt más, mint Murányi Zsigmond, Murányiné, Láng Ádámné, Rózácska és Déry. Déry odalépett Rózácskához és mosolyogva, szelíden így szólt hozzá:

— Most mi is menjünk haza, édesem... Rózácska elrémült. Amúgy is nagy szeme még tágabbra nyílt.

— Haza?... Hová?

— Hozzám, lelkem, — mosolygott Déry. — Az «Arany Szitába».

— De hiszen... én... én itt vagyok kvártélyon, Teresa mamánál!

Déry kacagott. A többiek is nevettek. Olyan megindítóan gyermekes volt az, ahogyan a vékony kis

Rózácska kinyitotta a szemét, fölvetette Déry István arcába és álmélkodva, botránkozva, ijedten mondta:

— Az nem lehet!... Hiszen én itt vagyok kvártélyon...

És ösztönszerűen hátra lépett, Teresa mama mellé, mintha védelmet keresne a szoknyája mögött. Rózácska még sohasem gondolt arra, hogy tulajdonképpen mi az a házasság. Nem lakott egyedül egy percig sem. Mindig családi körben élt. Azóta is, hogy eljött Jászberényből. Arra egy pillanatig sem gondolt, hogy ő és egy férfi egy födél alatt laknak majd: ő és egy — idegen férfi.

— De édes lelkem, — szólt Déry, most már bosszús hangon, elkomolyodva, — te a feleségem vagy, Isten s ember előtt! Vélem kell jönnöd. Fáy tekintetes úr megtoldotta szállásomat még egy szobával és kamarával. Pakkoljunk hát!

— Nem, nem! Én nem megyek magával egy szobába lakni!

Déry még most is nevetett. De a nevetésében keserűség volt és kényszeredettség. Mennyi ideje sóvárog már Róza után, mily soká hitegette, kínoztta, mennyi megaláztatást viselt el, meddig böjtölt! És most, mikor már hozzá esküdött, az övé, akkor, — előlről kezdje? A testet kiverte a forró veríték, a térde reszkedett az izgalomtól. Pulykavörös volt az arca.

— Hát akkor... Ha itt akarsz maradni, Róza... akkor mi lesz velem?

A szeme villámlott. De Róza nem vette észre ezeket a villámokat. Folyvást Teresa mama mögé húzódva, a legtermészetesebb hangon, mintha ennél misem lenne érthetőbb, így magyarázta el nászuk hajnalán Déry Istvánnak az ő terveit a házasesletre:

— Én itt maradok továbbra is koszton-kvártélyon... maga meg az «Arany Szitában» lakik, de ide jár kosztra Teresa mamához..

Szerencse, hogy hajnali négy órakor a becsületes Molnár-utcai polgárok már az igazak álmát aludták. Az is szerencse, hogy közben a Láng-házaspár is elköszönt. így azután senkisé sem látta Déry Istvánt, az ifjú férjet, amint elkullog, egymagában, árván, lehorgasztott fővel, az «Arany Szita» felé.

X.

És múltak a napok és múltak a hetek. Kinek túlgyorsan, kinek ólomlábon járt az idő. Déry István korbácsolni szerette volna az órákat, hogy siessenek, fussanak, repüljenek és hozzák közelebb a beteljesülés percét, Rózácska meg úgy érezte, hogy az idő nagyon is siet. Menekült, lélekzetvesztve menekült a közelgő óra elől és tudta, hogy ez a menekülés — reménytelen. Mikor este a színházban elvált Dérytől, hazament, levetkőzött és belebujt a hideg, árva ágyba és egésznapos szorongás után végre egy mélyet mert lélekezni, libabőrös testtel, vacogó foggal gondolt a pillanatra, mikor elkövetkezik a kikerülhetetlen. Behúzódott az ágy sarkába, egészen a fal mellé, mintha a téglák résében akarna menedéket keresni, összekuporodott, minél kisebbnek akart látszani, mint az a bogárka, amely ijedten húzza be a csápjait és élettelennek tette magát, hogy megcsalja üldözőjét. Olykor felriadt: azt hitte, léptek közelednek az ajtó felé. Verítékben úszott a teste, bár tudta, hogy kulcsra zárta az ajtót és Déry István messze innen, az «Arany Szitában» alszik, s sok ajtó, sok fal, még több utca választja el tőle. Mégis reszketett a félelemtől, örökké az a rémkép üldözte, hogy Déry közeledik, Déry oson lábujjhegyen a küszöb felé, most mingyárt rá-töri az ajtót és itt lesz, az ágya előtt... Fejére húzta a takarót, behunyta a szemét, visszafojtotta a lélek-

zetét és így virrasztott, alig pihegve, hajnalig, mikor aztán a fáradtságtól elaludt.

Rózácskának elég homályos sejtelméi pislogtak a házasságról. Színésznő volt és így sokat látott-hallott a festett színi falak között. De nem sokat foglalkozott azzal a gondolattal, hogy mi lesz, ha majd ő is asszony lesz? A házasság képei és tervei nem foglalkoztatták a képzeletét. Nem tervezgetett, egykedvű volt: lesz, ahogy lesz! A nagy csalódás válságából alig fölépülve, szédülten, bágyadtan engedte sodortatni magát a fülébe duruzsoló rábeszélések, tanácsok langyos folyamával a kelletlen nász felé és most, mikor az örvényt ott látta a lába előtt, ijedten kapaszkodott a partban. Déry mindennap ingerültebb lett. Rózácska is. Természetellenes állapot volt az: ültek az asztalnál, egymással szemben, napról-napra, Déry maga előtt látta ezt az ennivaló kis vöröshajú gyermeket, érezte, hogy csak a kezét kell kinyújtani, a kezét, hogy magához húzza és sem Isten, sem ember meg nem róhatja érte, ha megteszi. De mégsem tehetette. De mégsem tette. A falat a torkán akadt, mikor nézte gyöngyházfényű bőrét, amelynek részegítő lehellete volt. Érezte, hogyan lélekezik, él, pirul, sápad, lüktet a karcsú kis testen a bőr. A ruha kivágásában, az áttetsző muszlin-kelme alatt sóváran figyelte a kis keblek idegesen gyors hullámzását. A hirtelen kivirult rózsákat a tejszínarcon, amint kibontják piros szirmaikat, majd hirtelen elhervadnak és eltűnnek. Forróság és hideglelés váltogatta egymást az ő szikár testében is. Az ő éjszakái is álmatlanok voltak, az «Arany Szita» nevezetű sárga házban, a rideg legényszálláson, amelyet hiába toldott meg Fáy úr nagylelkűsége egy szobával és egy kamarával. Napról-napra jobban lüktetett a halántéka az indulattól és a vágytól, amint belépett a Molnár-utcai lakásba, délebedre. Egyre kurtábban beszélt, egyre érdekesebb lett a hangja. Rózácska látta minden mozdulatából, szeme minden villanásából a mohó türel-

metlenséget es ő egyre jobban irtózott tőle. Teresa mama ott ült köztük és hol az egyiknek az arcába bámult, hol a másiknak az arcától rémült. Egyik ebéd után behúzta a szomszéd szobába Déryt és igyekezett mentegetni Rózácskát. Róza hallgatózott. Dérybői oda-benn kiszabadult az indulat:

— Még hogy lány?... Mít beszél? hogy — kis-lány? Hát ha olyan nagyon kislyány akart maradni, akkor mért jött hozzám? Mért tette ezt velem? Mért?!...

Róza akárhogyan igyekszik is, erre nem tudott volna megtelevni. Mért is ment ő ehhez az ugrifüles csúnya Déryhez? Mindez homályba burkolódzott, ott belül, a szíve rejtekén. De azért büntudat kínozza és már nem pörölt Déryvel. Lehajtotta a fejét, nem mert a szemébe nézni. Érezte, hogy megcsalta ezt a szegény embert. «Holtomiglan... holtodiglan...» És nem szerette és nem fogja szeretni soha. holtáiglan se fogja szeretni.

Mikor végre Déry nagydühösen elment és bevágta maga után az ajtót, berontottak a konyhából a Murányi-gyerekek: a legkisebb csemeték. «Róza mama, Róza mama!» — kiabáltak és a szoknyájába kapaszkodtak. Rózának megfájdult a szíve tája. Tizen-négy esztendő kora óta hallgatta, hogy a Murányi-család évről-évre szaporodó, meg-megújuló fészek-alja őt «Róza mamának» szólítja. De azelőtt föl se vette, ő Teresa mamának nevezi Murányinét, a Murányi gyerekek meg őt Róza mamának. De most, most egészen más hangsúlya volt ennek és Rózácska, ha nem is tudta mért: elszomorodott. Érezte, homályosan, de érezte, hogy valamit elrontott, örökre. Érezte, hogy valami nincsen jól. És az a valami soha sem lesz jól többé az életben...

Lassú mozdulatokkal öltözött és föltette fejére a kalapot. Szörnyűséges nagy eleje volt, úgy borult

kócos fejére, mint a sátor. Fiatal arca egészen elvesztett benne. De hát ez volt akkortájt a divat!

A nevezetes fejrevaló alkotmányt három nagy fekete toll és bársony fülek díszítették. Ebben a maskarában indult neki a Hatvani-utcának Rózácska. Mikor a Grassalkovics-palota nagy kőóriásai elé ért, Piothkrepf Gáborral találkozott, a zeneszerzővel, egykori játszópajtásával, akit nemsokára Mátrai Gábornak hívnak. A pajkos Gábor megkopogtatta a széles kalap peremét és illedelmesen szólott:

— Szabad? Szabad belépnem?

Azzal lekuporodott, mert amint mondta, nem tud másképp Rózácskával beszélni. Valósággal bebújt a kalap karimája alá.

— Rózácska! Azzal a Katona Józsisal nem lehet bírni... Éjszakázik. Most járt nálam Rocsnik, az egyetemi könyvtárból: az öreg szolga, akinél kvártélyon van. Azt mondja: egy hete nem volt odahaza!

Rózácska kevés érdeklődéssel hallgatta ezt. Nem tudta: mi dolga neki Rocsnikkal, a Katona József szállásadójával és macával Katonával? De azután föl-támadt benne a megkínzott emberi lények érzékenysége és valahonnan, a szív mélységeiből, megszólalt egy hang, amely a Grassalkovics-palota két óriási kariatidja alatt megint ezt a két betűt súgta, dobolta a fülébe kegyetlenül: K. J.... K. J.... És erre aztán, valahol a csípője fölött, félbenmaradt az a nembánom-vállrándítás, amely már útban volt a Rózácska finom izomrendszerében és a legyező-pillák alatt tágranyílt az aranyszínű szem:

— Nem volt otthon? Mi lelte?

Gábor csodálkozva nézett a Rózácska arcába. Már nem tréfálkozott.

— Ezt te kérdezed?

Elváltak. Rózácska az ősz-utcába, a Karacs-ház felé sietett, hogy meglátogassa a művelt és kedves baráti otthont, ahol Karács Ferenc, a rézmetsző mű-

vész és nagyműveltségű felesébe. Takács Éva várta minden héten lelki cirógatással. És ahol olyan meghitt perceket töltött együtt Terézzel is, Karacsék leányával, aki éppen úgy érzékeny történeteket írt aljban az időben, mint az édes anyja. Mire belépett a Karacs-ház kapuján, ismét megfélemedkezett Katona Józsefről, aki egy hete nem volt otthon a kvártélyán, Rocsnik szolgánál, a Barátok-terén, az Univerzítás bibliotékájában.

XI.

Meleg nyári délután volt. Az ég úgy borult rá a hepehupás, poros Pestre, mint izzó drágakő-kupola a szegényes putrira. A Molnár-utcán lajtos kocsí nyikorgott végig és felhangzott a megszokott kiáltás:

— Donawóz... frisches donawóz...

Ami azt jelentette, hogy «Donau-wassert», friss Duna-vizet kínálnak jó pénzért, a pestiek kedvenc ivóvizét, amely különb volt, mint amit a kutakból húztak föl a vödrök. A kapukból egymásután szaladtak ki az asszonyok, kancsókkal, üvegekkel és néhány rézpénzért, szűken mérve, vették a szüretien folyóvizet. Napnyugtakor végre hűs szellő simogatta végig a tikkadt arcokat. Rózácska az udvar két árva diófája alatt ült és stikkelt. Egy pillanatra letette a hímzórámát és gyönyörködve nézte az eget, amely halványodott, hogy a felhők annál színesebbek legyenek. A bágyadt rózsaszínbe ametiszt, kék és viola keveredett, azután fölgyulladt a bolyhos gomolyag égőpirosra, néhány perc múlva pedig narancssárgára sápadt, majd hamvasszökén folyt széjjel. De a felhők széle még sokáig tüzesen izzott, mintha az égen úszkáló selymek lángra gyúltak volna a lenyugvó nap csókjától.

A diófa zöld sátorában füttyre gyújtott a rigó. Rózácska kedves madara volt ez: jókor reggel mindig ez ébresztette. Rózácska behunyta a szemét és úgy hallgatta. Aztán, majdnem önkéntelenül, maga

sem tudta hogyan: ő is trillázni kezdett. Szökdécselt az üde trilla és a kacagó staccato. Cifrázta, forgatta, mintázta, hímizte, mint a csipkét. Kristály-fehérségben, majd szivárvány-színompában szikráztak a lioriturák. A rigó elhallgatott. Csillogó fekete szeme izgatottan figyelt a falevelek közül. A fejét félrebilentette és úgy hallgatta Rózácskát. Bölintott is: a műértő elismerésével. Aztán újra dalba kezdett: igyekezett ő is együtt énekelni ezzel a vöröshajú, ragyogó szemű nagy fehér rigóval. Kítátotta sárga csőrét, remegett a kis bögye: nagyon ki akart tenni magáért a Molnár-utcai dalnokversenyen.

Rózácska hirtelen esett le a felhők s lombok közül: Déry, aki ma nem jött el az ebédre, e szokatlan időben toppant be. Rózácska rosszat sejtve követte őt a lakásba, ahol Déry István így szólt hozzá:

— Édes Rózám! Hetek óta rimánkodom már. Várom, hogy eszedre térsz.... No de most már elég: pakolj és jöjj velem!

Rózácska ösztönszerűen az asztal mögé hátrált.

— Én nem mehetek.

— Nem-e?

Rózácska hangja nagyon halk, alázatos és gyengéskén ellenkező volt:

— Nem ...

Déry nem szólt többé egy szót sem. Sarkonfordult és kiment. De Rózácska érezte, hogy a veszedelem nem múlt el és ez a szótlan sarkonfordulás rosszat jelent. Jól sejtette, mert egy perc múltán Déry visszatért két markos emberrel, akiknek csak a szemével integetett, úgy igazgatta őket. Azok pedig értették, amit a Déry szeme parancsolt: fölkapták a hároml'iókos kommodót és vitték. Gyorsan fordultak és a bőrös ládára került a sor. A falról leakasztották a képeket, hónuk alá csapták a tükröt. Ami az asztalon volt, azt összenyalábolták: kézimunka-kosarat, selyemmatringokat, stückelt térítől, iskátulyát, a hagymahéj-

ból készült női arcképet és a női hajszálból kirakott vadregényes tájat, Kopp Farkas mozaik-mester két művét, valamint a madártollból készült kínait. Mindent! Róza nem szólt egy szót sem. A fal mellett állt, mint a sarokba parancsolt gyermek és tágranyíút szemmel, néma rémülettel bámulta, hogy mi történik körülötte. Annyira megrekedt a torkában a szó, úgy összeszorult a gégéje, hogy nem tudott volna segítségért sem kiáltani. Bénultan, dermedten várta a végpusztulást... És Teresa mama nincsen itthon! A gyerekekkel az Orczy-kertbe ment. Rózácska látta, hogy Déry gyorsan széjjelszedi az ágyat, a szép pelyhes dunyhát, a dagadó habfehér párnákat, a gyönyörű paplant és mindezt gyűri, gyömöszöli, batyuba köti. Az agyi ruhát, amire ő mindig olyan kényes volt! ... Különösképpen pedig azt a szép rózsaszín paplanját. Most pedig Déry megfogta a karját. De Róza fickándozni kezdett, kirántotta magát a férfi erős markából és kiáltozott:

— Vigye el mindenemet, legyen a magáé! Nem bánom: a rózsaszín paplant is! Csak engem hagyjon békén!

Déry nem is felelt. Fölkapta az ölébe Rózácskát, mint a pehelypárnát, aztán megindult vele a lépcsőn lefelé és vitte, mint a szél, a bámészkodó szomszéd asszonyok szemeláttára. Egy perc alatt lenn volt a kapu előtt és az éppen hazatérő sóhivatali szám-járlunok szemeláttára bedobta Rózácskát a várakozó fiákerbe, mint a batyut. Nagyot nyekkent a sovány kis test, de Rózácska nem szólt egy szót sem: megadta magát sorsának. Déry intett a kocsisnak, aki a lovak közé vágott és megindultak. A taliga valahol hátul kullogott. A Hatvani-utca felé mentek, azután bekanyarodtak az Ország-útra. Hallgattak egész úton. Így érkeztek meg az «Arany Szita» elé. Déry és a két napszámos lepakolt a taligáról, fölhurcolták a kis motyót a lakásba, Róza pedig némán nézte mind-

ezt. Azután engedelmesen túrta, hogy Déry karonragadja és bevigye magával a lakásba. Odabenn, az udvari szobában rémítő látvány korbácsolta végsőkig a Rózácska szívének félénk dobogását: az ágy, amely a fal mellett állt. A szobában ugyanis nem volt csak — egyetlen egy ágy! És Déry abba gyömöszölte bele, a maga ágyneműje mellé, a Rózácskáét.

Aztán kiment az udvarra és magára hagyta Rózácskát, aki félénk kis mozdulatokkal, sebesen, mint az ijedt egérke, négy széket hordott össze a szoba közepére. A székekre két vasalódeszkát tett. arra derék-aljat, lepedőt, párnát és paplant. Már besötétedett Déry visszajött a szobába. Becsukta az ajtót kulcsra. Megrökönyödve látta, hogy Rózácska összekuporodva fekszik a négy széken vetett ágyban, mint egy gyermek. Először összeráncolta a homlokát és közeledett a szoba közepére rögtönzött ágy felé. Rózácska úgy tett, mint aki alszik. A lélekzetét is visszahúzta. De a hunyt pillák résén át éberesen lesett kifelé. Látta, hogy Déry meggondolta magát, hátatfordított, ledobálta a ruháit és hatalmas nyekkenéssel, dühösen belevetette magát az ágyba.

XII.

A ritka zsalugáterem át forrón sütött be a nap. Rózácska fölébredt. Fájt minden tagja, mintha az édesapja patikájának nagy fa-mozsarában zúzták volna össze. Kis kezitükre ott hevert az asztalon mellette. Belenézett. Az arca gyűrött volt, a szeme alatt fekete karikák. Nem csoda: két vasaló-deszkan és négy széken feküdt és sírt hajnalig. De még Isteningázában sírnia sem volt szabad, a párnába fojtotta a zokogását, nehogy fölébressze a hortyogó Déryt, mert akkor ...

Az ágyra nézett. Déry még aludt. Hanyatt feküdt, a szája nyitva volt, az álla borostás. Az orra még nagyobbnak látszott, mint máskor. És Rózácska csak most vette észre, hogy Dérynek szőrös a keze. Megborzongott. Gyorsan lekúszott az «ágyról», magára kapta sebbel-lobbal a fésülőköpenyét és lábujjhegyen kiosont a szobából. Mikor már a konyhán volt, ahol egy ferdeszájú, bamba, szalmaszöke kis paraszt fruska fogadta, «keziticsókolommal», föllélegzett. Hála Istennek... Ezen is túl van: nem kellett Déry előtt öltözködni. Odaállt a vizes dézsa elé és úgy, ahogyan tudott, megmosakodott. A konyhaajtón keresztül látta, hogy az udvaron, az eperfák alatt, Fáy András járkál és el van merülve a kezében tartott könyv olvasásában. Róza ösztönszerűen összehúzta nyakán az otthonkát. A parasztlány nagy bögrében kávé

tett elébe és az átfázott kis test mohón szívta magába a forró folyadékot.

Az udvaron át szemtelen mosollyal közeledett feléje Lampl Betty, az asztalosok Bettyje, akivel jó barátságban volt, mióta néhány hónapig náluk lakott. Akkor volt ez, mikor Murányiéknál annyi volt a gyerekcsírás, hogy sem aludni, sem szerepet tanulni nem tudott. Lamplék most itt laktak az «Arany Szita» egyik udvari lakásában és Bettynek első dolga volt, hogy korán reggel körülszaglássza a Déryék lakását. Szörnyen kíváncsi volt, a szeme szomjasan járta végig Rózácska alakját, szeretett volna rajta valami különöset, valami érdekeset, valami rendkívülit és megváltozottat találni. Rózácska szégyellte magát, testét ellepte az a pirosság, amely mindig rájött, ha belső izgalom remegett benne. És hogy még rosszabbul érezze magát, Déry is fölébredt. Félig-öltözötten, pislogva, beragadt szemmel jelent meg a szoba küszöbén és ásítva kért kávé.

Ebben a pillanatban kopogott be a konyhába a másik korareggeli látogató: Teresa mama. Este, mikor a gyerekekkel hazatért az Orczy-kertből, a szomszédok újságolták neki, hogy mi történt Rózácskával, mialatt ő nem volt otthon. Most izgatottan szaladt az «Arany Szitába», megnézni: életben van-e még a lelkem és — mi történt az éjszaka? Sokatmondóan mosolygott ő is, meg Betty is. Még szerencse, hogy Déry bosszúsan visszament a szobába és becsukt a az ajtót. Rózácska szeretett volna a két asszonyra rákiáltani: «Nem, nem. Tévedtek»...

De nem szólt semmit. Barátságtalanul lerázta magáról Bettyt, aztán átölelte Teresa mamát és ezt súgta a fülébe:

— Teresa mama, most menjen el... maga után megyek a Molnár-utcába... És mindent megmagyarázok.

Déry kijött a szobából. Már megborotválkozott és felöltözött. A konyha küszöbéről visszafordult, mintha még várna valamit. De Róza dacosan leszegette a fejét és az üres kávésbögre fenekére bámult. Erre aztán Déry sarkonfordult és köszönés nélkül elment. Róza csak erre várt. Ő is felöltözött és megindult, hogy Teresa mama után menjen. Alighogy a Hatvani-utca sarkára ért, Katona Józseffel találkozott. A Magyar-utca felől jött, Bokányi csizmadia házából, amelyet «cigányok tanyájának» neveztek, mert színészek és más hasonló « népség» kedves gyülekező helye volt. A vendégszerető derék csizmadia-mester asztalánál borozgatott az este és az álom is ott nyomta el, egy lócán. Meg is látszott rajta, hogy nem töltötte ágyban az éjszakát: sem ezt, sem az előző néhány éjszakát. Rózácskd ijedten nézte mélyre árkolt, beteges lázban égő szemét, fakó arcát, rendetlen ruházatát.

— Jó reggelt... — dönyyögött a rekedtes orrhang.

— Hát maga ... Józsi . . . már visszajött Kecskemétről ?

— Igen.

Rózácska majdnem kiszalasztotta a száján, hogy: «...ahol hat hónapig szándékozott mulatni.» De nem szólt semmit, mert ha ezt kimondja, már el is árulja Katona Józsefnek, hogy elolvasta a titkos levelet, amelyben bejelenti, hogy hat hónapra elutazik. Elolvasta és — tudja, hogy ő írta! Ezt pedig nem szabad, semmiképpen nem szabad. Különösen most, amikor már úgyis késő. És hátha csak képzelődik, hátha nem is Katona írta? Akkor, mikor Magyar, a sűgő olyan ríkatóan bolondos módon a kezébe csúsztatta a titkos levelet, mindenkire gondolt, csak éppen Katonára nem. Mikor a hintó elindult vele a templom kapujából és meglátta egy elsuhanó pillanatra a Katona halovány arcát, akkor rémlett föl először benne, hogy talán mégis Katona... De hátha nem ő?

Katona József ránézett az aranyos főkötőre, amely Rózácska fejét fedte. Mély, szomorú pillantás volt ez. A feje kissé előrebillent és a hangja már olyan tompa volt, mintha síri veremből szólna:

— Hát ezért...

— Nem értem, Józsi ...

— Hát ezért nem felelt levelemre?

Rózácska szíve nagyot ugrott. És egy pillanatra megint úgy érezte, hogy nehezen nyílik ki a torka. Most már tudta, most már bizonyosan tudta. De védekezett és védekezésből komédiázott. Mintha nem értené:

— Milyen levelére?

— Amelyikben szalagot kértem jelül.

Rózácska szívében hirtelen kinyílt egy ajtó, egy icipici ajtó, csak olyan keskeny rés, hogy beáradjon rajta a részvét. Sohasem törődött ezzel a mogorva, szóttalan, unalmas emberrel. De most, mikor ő is olyan boldogtalan volt, egyszerre megértette és nagyon közel engedte magához a más boldogtalanságát.

— Hát... csakugyan maga volt... ?

— Én!

Szárazan, haragosan, szinte harciasan csattant az az «én». Katona József, aki az imént még olyan erőtlen volt, magához tért és bezárkózott férfigöggjébe. Rózácska lesütötte a szemét. A bűnbánat és a fájdalom hangján rebegte:

— Nem tudtam ...

Katona mélyen a szemébe nézett. A homlokán megint ott volt az a mély ránc, keresztben.

— Sok szerencsét, — mondta.

Aztán, mintha egy kis gúny vegyült volna bele a hangjába, befejezte a mondatot:

— Déryhez!

És ment. Meg se fordult többé. De Rózácska sokáig nézett utána. Sokáig! Amíg csak sudár alakja el nem tűnt a Barátok terének sarkán. A szívében

megindultság, résztvevő szomorúság és egyre jobban föltámadó keserőség kavargott. És ő, aki soha észre nem vette Katona József néma hódolatát, szenvedő szerelmét, ő, aki a visszautasítástól irtózó férfigög páncélja alatt nem látta meg az érte gyötrődő szívét, — most lemondóan, reménytelenül ismételte magában ezt a szót: «Hátha».

Amint ő is elhagyta a Barátok terét, hogy a Felső-bajor-utcán át a Molnár-utcának tartson, díszes nagyúri hintó haladt el mellette. Néhány lépésre csak, mert akkor a hintó megállott és egy finom kéz integetett az ablakán át. Mérey consiliáriusné volt, aki megállította a kocsiját, amint észrevette Rózácska kecses alakját. A consiliáriusné nevetett:

— No, köszönjeteK, ludak! Maga pedig, gyermekem, mondja ezt: «Én is asszony vagyok ám!» Bizony, bizony, jó kislány, még bodri-tyúknak se ismernék el magát a ludak! Nemhogy asszonynak... Aki meglátja, azt hiszi, tréfából vette fel a főkötőt. Még kisebbnek látszik benne, mint máskor.

Róza egy pillanatra lehunyta hosszú pilláit. Őli, bár... bár ne volna a fején ez a főkötő.

A consiliáriusné megsimogatta hamvas arcát.

— No jöjjön üljön ide mellém! Hová igyekszik? Elviszem a Molnár-utcába.

A kocsi megindult. A consiliáriusné jóságos mosollyal nézegette Rózácska arcát, alakját, ruházatát.

— Olyan, mint egy karácsonyi buba, — mondotta — bölcső kéne még magának, hogy belefekessék.

Rózácskának az ágy jutott eszébe. A keskeny ágy, amelybe Déry bele akarja fektetni, maga mellé. A háta megint libabőrös lett, mikor az ágy eszébe jutott. Most reggel van. De mi lesz este?

Délben ott maradt ebédre Teresa mamánál. Eszébe se jutott, hogy ő már az «Arany Szitában» lakik és haza kéne menni, ebédet adni az urának.

Már fölkeltek az asztaltól, mikor nagy dérrrel-durral berontott a férje. Szörnyű spektakulumot csinált, még a jámbor, hallgatag Murányi Zsigmonddal is összeveszett azon: hogy mer Róza az ő engedelmével nélkül ide jönni ebédre? Ide: idegen házba! Aztán lecsöndesedett, egy darabig még dohogott, majd elment. Este, «Az önnön áldozat» című érzelmes játék előadása alatt találkoztak ismét. Déry vészjóslóan szóval volt. Rózácska pedig túlságosan bőbeszédű. Belső izgalmát, növekvő rettegését palástolta ezzel. De «Az önnön áldozat»-nak, bármely hosszúra szabta is Kotzebue úr, mégis csak vége lett egyszer, Rozika nagy félelmére. Haza kellett menni, óh, nem a Molnár-utcába, hanem az «Arany Szita»-ba, a haragos Déryvei. Alig hogy hazaértek, a férje rátámadt:

- Micsoda maskara van a fejedben, Róza?
- Hát főkötő ... Teresa mamától kaptam.
- Teszed le mingyárt?
- Nem, nem!

És toporzékolt. De Déry odaugrott hozzá, durván megragadta és letépte fejről a főkötőt. Darabokban hullott széjjel a sok szép selyemből készült virág, a színes szalagok, a gyöngyök, az aranyos csipke. Déry megvadult a saját haragjától, tépte, szaggatta, picinyke darabokra, apró ízekre nyomorította a főkötőt, maradványait széjjelszórta a pádimentumon és még meg is taposta. A szeme vérben forgott. Ráüvöltött a megrettent Rózára:

- Egy szót se, asszony!

A hosszú hónapokig tartó feszültség, a meggyülemlett keserűség robbant ki belőle. Örjögött, magán kívül volt. A maga hangjától részegen ordított és rázta az öklét. Rózácska remegett, mint a nyárfalevél, behunyta a szemét és várta, várta, hogy vége az életének. De Déry leeresztette a fölemelt öklét és dühösen fújva, mint a vadkan, kirohant a szobából. Róza leült a földre, a szétmarcangolt főkötő roncsai

közé, kis kezébe temette az arcát és zokogott keservesen. Ah, a rózsák, a koszorúk, és a blond-csipke! Mind-mind oda! Kesergett, mint a gyermek szét-tört játékaik között.

És ezen az éjszakán, elgyengülve a sírástól, kifáradva a küzdelemtől, asszony lett. Némán, szerelem nélkül, gyönyörűség nélkül. Reggel fáradtan, mozdatlanul feküdt az ágyban, mint a fadarab. Déry borotválkozott. A fél ábrázata már tiszta volt, mikor a tükörből megpillantotta a felesége kimerült arcát. Visszafordult és nagyon halkán így szólt:

— Bocsáss meg ...

Róza nem felelt. Ki se nyitotta a szemét. Némán vette tudomásul, hogy Déry bocsánatot kért a durvaságáért. De a férje még tovább beszélt:

— Nem teszem többé!

Róza oda se hallgatott. Úgy érezte, hogy üres a teste. Nincs benne se szív, se máj, se tüdő. Nincs benne élet. Hát ez volt minden: ez, ami vele történt? Ilyen közönséges és ilyen utálatos? Borzongott. De egyetlen pillanat alatt, minden átmenet nélkül forrósággá lett a borzongása. Egész teste lángolt, egy bujkáló, önmagának sem bevallott, elhessegetett, félelmetes gondolattól: «ha más lett volna... akkor is ezt és így éreznéd?» Déry hangja ébresztette föl ismét:

— Még más mondanivalóm is volna, lelkem: én téged megcsaltalak!

Erre már kinyitotta a szemét Róza. Kíváncsian hallgatta a férjet, aki így beszélt tovább:

— Megcsaltalak. Anyád nem adta beleegyezését és nem küldte áldását. Kidobott engem, mikor Jászberényben jártam.

Róza, a paplan alatt szégyenkező Rózácska, nem törődött már azzal, hogy Déry meglátja: leugrott az ágyból, egy szál ingben. A szeme villámlott, a hangja háborgott:

— Hogy merete ezt? Hogy merete?!

Egész testét rázta a harag és az utálat. Hát ezt, ami történt és ami jóvátehető, ezt mind annak köszönheti, hogy, hogy... Déry hazudott? Hiszen, ha megmondja az igazat, akkor ő most... nem lenne itt... akkor ...

Erőtlenül zuhant vissza az ágyba. Vörös fűrtői rendetlenül kerültek széjjel a gyűrött párnán.

— Félttem, — suttogott Déry engesztelően — hogy elveszítlek. Mert én, hidd el, nagyon, de nagyon szeretlek !

Róza valahogyan magához tért. Fölkelt az ágyban. Igyekezett nyugodt hangon beszélni:

— De mit szól majd mama?

— Majd megbékél, ha látja, hogy... úgyse lehet a dolgon változtatni.

Róza elpirult. Csüggedten gondolt az elmúlt éjszakára. Amin nem lehet többé változtatni.

XIII.

Elhullatta levelét a vén nyárfa. Aztán a targalylyakra rátelepedett a hó. De az is eltakarodott és újra rügyek fakadtak a fákon. Nyárra ősz, ősze tél és télre megint csak szép kikelet jött.

Az 1813-ik esztendő egyik tavaszi estéjén Hirschfeld szomorú játékát adták elő a pesti magyar játékszínen: «Wanda, a krakkói hercegasszony, avagy a szerelem áldozatja». A szép hercegasszonyt, ki a szerelemnek léssen áldozatja, Murányiné játszotta. Rózácska egy fiatal lány szerepében nyerte meg az érzékeny szíveket. Teresa mama a harmadik felvonás alatt éppen a jelenésére várt az ál-falak között, mikor Rózácska himzett kék atlasz lengyelkében közeledett feléje, vörös haján fehérprémes kucsmában.

— Teremtő Úristen! — sópáncodott Murányiné — mi történt veled? A szád... meg a szemed is vörös.

— Megdagadt a lippenem, mint a pampuska, mert... sírtam!

E pillanatban, melyet emlékezetnek okáért meg kell örökíteni: tehát 1814 április 28-án estve, háromfértály tíz órakor, megszólalt Rózácska mögött egy férfihang. Ő, de milyen hang volt az!... Rózácska meg se fordult. Mert nem tudott megfordulni. Pici lába gyökeret eresztett a színi deszkán. Még a pillái is bágyadtan behúnyódtak. Úgy hallgatta azt a mélyhegedűt, azt a viola d'amourt, amely előbb csak a rózsaszínű fülecimpáját simogatta, mint az alkonyi

zephyr, aztán besurrant a szépségesen formált, gyöngyházfényű fülkagylóba és kúszott, kúszott lefelé, a bőre alatt, a húsában, a vérében és meg sem állott a dobogó szívéig.

De megfordulni nem tudott. Ez meghaladta volna az erejét. A férfihang pedig így hegedült:

— Szép magyar szóval mondja inkább ifiasszony: megdagadt az ajakam ...

Rózácska szívében azt pengette a G-húr, hogy eljött, hogy itt van és ez nem is lehet más, mint akit várt, akit kergetett, akiről álmódott, más-más emberi képmásban olykor fölismerni vélt, akinek a nevét kimondani sem merte: a Szerelem. A szerelem e gyönyörűséges pillanatban komoly, dióbarna, jóságos férfiszemmel nézett rá. Göndör, kicsit vörösbejátszó barna haj csigái omlottak egy nemes homlokba és szív alakjára formált száj mosolygott a hosszúkás ifjú arcból. Az ismeretlen férfi egyszerűen öltözködött: hosszú, vékony-zsinóros magyar kabátba, puhaszárú csizmába. Fekete nyakravalója kétszer is körülfonta a fehér gallért. A vállán felleghajtó köpenyvet vetett át, könnyedén, szeszélyes ráncokban. Olyan volt e jelenés a nagy fekete köpenyben, mintha az éj felhőiből mosolyogna Rózácskára a nyájas hold ezüst arca.

— Kár volna e szép szemért, ha időnap előtt homály borítaná — folytatta az idegen. — E szem nem is a kegyed sajátja! E bűvös szem — a községségé!

Róza összekulcsolta a kezét és a szívére szorította. Róza úgy hallotta, hogy szemérmetlenül, árulkodón dörömböl az a szív és azért borította rá a kezét a mellére, hogy elcsitítsa a féktelen vallomást. E percben érezte már, hogy szereti az ismeretlen ifjút és szeretni is fogja, bárki légyen, bárhonnán jön és bármi lesz a sorsa. De a gyámoltalan száj nem találta a helyes szót. Függetlenül minden értelemről és ér-

zelemtől, csak ezt a véletlen idetévedő néhány hangot dadogta:

— Ó, nem ...

E «nem»-szónak értelme valójában ez volt: »Senkit, csak téged... senkié, csak a tiéd...» Kis keszkenőjét, amelyből kedves illata, az «esbouquet» sóhajtozott, majdnem leejtette a földre. De az ismeretlen férfi elkapta a levegőben, kebelébe rejtette és a következő szempillantásban ő maga is elillant a színpad ál-falai között. Mindez egyetlen percnél műve volt. Róza már-már azt hitte: hiú képzelődés volt minden, amit látott és hallott. Gyámoltalanul keresgélt a keszkenője után. De a kezéből hiányzott az.

Láng Ádám, aki fordítója és rendezője is volt egyben a krakkói hercegasszony szívetfacsaró történetének, intett Murán)inének, hogy közeledik a jelenése. Wanda, a szerelemnek áldoztája, gondosan rendberakta uszályát és mielőtt kilépett volna a színre, halkán odaszólt Rózához:

— No gyermekem, ütött a te órád! Szegény asszony... És mialatt Wanda hercegasszony kilépett a színre, arra gondolt, milyen szerencse, hogy Déry nincs a színházban, mert elutazott Jászberénybe, az anyósát engesztelni.

A langeai écó Rózácska zavarodottan játszott tovább a szerepét. Alig várta, hogy végére érjen egy-egy jelenésének, akkor aztán futott ki a színpad közélé és kereste az idegent. Végre rátalált.

— A keszkenőmet, adja vissza a keszkenőmet, — sürgette kurtán lélekző, pihegő szavakkal.

— Soha! Itt lesz a szívemen, míg csak sírba tesznek.

Aztán újra eltűnt. Rózácska szelesen dobálta le magáról a kék lengyelkét, a kucsmát, a színpadi öltözetet és mosta le arcáról a festéket. Ó, vajjon látja-e még? Lehetséges, hogy eltűnik az életéből

örökre? Alighogy rátalált? És — soha? Egy pillanatra felbukkant emlékezetében, de csak elmosódva, bizonytalanul, a Déry István arca. Azután megint csak az idegen dióbarna szeme nézett rá, mintha ott állna előtte és a homloka megérintené az ő homlokát. Beült a nagy fiákerbe, amely a főbb szereplőket szokta hazaszállítani előadás után. Rózácska szeretett kocsikázni, így hát sorra hazakísérte a többieket és utolsónak maradt. Már akkor magányosan ült a fiákerben, mikor a Hatvani-utca végéhez közeledett. A nemrég lebontott Hatvani-kapu hírmondónak itt maradt sarokfalára karcsú emberi árnyék vetődött. Azután egy arcot világitott meg a hold.

Ő volt!

Rózácska hirtelen megállította a kocsit. Bizonytalan, félénk hangon kérdezte:

— Talán erre lakik?

— Nem ... csak — vártam.

— Hogy mer egyedül járkalni... ily késő éjszaka? üljön fel..., majd hazaviszem!

A fiatalember beült a fiákerbe, Rózácska mellé. Amit Rózácska mondott, az ürügy volt ugyan, de igaz volt: a közbiztonság igen rossz lábon állt ezidőtájt Pest városában. És most Rózácska együtt kocsikázott a Hatvani-kaputól az Ország-út felé az ő ismeretlen útonállójával. A holdfény végigpermetezte a háztetőket és ezüst sugárszőnyeget terített a fiáker alá. Nem szóltak egész úton egy szót sem, csak egymást nézték. Rózácska nem merte kinyitni a száját, mert félt, hogy megtöri a varázst és a fekete köpenyes ifjú szétfoszlik a holdfényben, mint a márciusvégi éjszaka álomképe.

A fiáker megállt az «Arany Szita» előtt. A közelben borízű hang kornyikált: «Madl wen t'hajrátn willszt, hajrát nur a Jurat'n...» Bizonyosan a Királyutcai «Fekete redout »-hói mennek hazafelé, vagy ki tudja merre, duhaj jurátusok, miután kiporolták né-

hány polgári serfőző, vagy gyertyaöntő katufrékját. A fiatalember gyöngéden segítette le a színésznőt a kocsiból. Megvárta, amíg kinyílik a kapu és mély meghajlással búcsúzott, Róza már a lakásban volt, ahol a szalmaszínhajú szolgáló álmosan rakosgatta ki az ágyra a színpadi ruháját. Akkor jutott csak eszébe, hogy még a nevét sem tudja. Ki lehet a különös ifjú? A torkát ijedtség szorította össze. Hátha nem is látja többé? Hisz a nevét sem mondta meg... Nem is kért engedelmet, hogy láthassa.

Borzongva, minden tagjában reszketve dobta le a wilderet, a ruháját, a cipőjét. A harisnyát elfelejtette lehúzni a lábáról, úgy bújt be a párnák és dunyhák közé. A szolgáló csöndes éjszakai nyugalomát kívánt, kiment a szobából és magával vitte a gyertyát. Róza egyedül maradt. A testét kiverte a forróság. Azt hitte, mindjárt megfullad. Fölugrott, magára kapta a wiklert és úgy, egy szál ingben, a vékony kabátot félig magára kerekítve, futott ki az udvarra. Nem, nem tud most a szobában maradni és nem tud egyedül sem maradni. Valakinek el kell mondania nagy félelmét és nagy boldogságát. Valakinek, akárkinek, ha másnak nem, a hársfáknak, az ég csillagainak, a holdsugárnak, az éjszakának.

A Lampl asztaloséit ajtaja világos volt még. Oda-futott, fölágaskodott és benézett a konyhába. Betty, a kócos, mogorva Betty, hálórékliben járt-kelt a konyhában és rakosgatott. Róza bezörgetett.

— Betty, Betty, gyere ki, de mingyárt. Pislogva, álmosan és bosszúsán jelent meg a küszöbön Betty.

— Mi baj, Róza?

De akkor meglátta a Róza arcát, amely ezüstszínű volt, mintha a hold festette volna be. Olyan ünnepi, átszellemült, földöntúlian boldog volt az arca, hogy még az érdes lelkű koravén leány is megérezte: Rozit valami nagy-nagy öröm érthette ezen az estén.

— Nem tudok lefeküdni, Betty, — suttogta Róza,
— nem jön álom a szememre, amíg be nem vallom...

— Mi történt?

— Semmi más, Betty kém, semmi más, csak annyi,
hogy: találkoztam vele.

— Kivel, Róza?

— A boldogsággal, Bettykém ...

A Lampl asztalos leánya önkéntelen mozdulattal tolta el magától Rózát, és hátrahúzódott. Nagyon félt az eszelősöktől. Aztán telihold ragyog és ki tudja, vájjon Déryné ifiasszony nem lett-e hirtelen holdkóros? De Róza nem hagyta magát, megragadta Betty kemény csuklóját és magához húzta a hórihorgas, csontos leányt. Az mégjobban megrémült, valósággal dulakodott vele és igyekezett kiszabadulni az öleléséből.

— Hagyjon engem békén az ifiasszony... engedj már, Róza!

De Róza észre sem vette, hogy Betty fél tőle és menekülni akar. Ő csak beszélt, beszélt. Mindegy, hogy kihez, mindegy, hogy miképpen hallgatják. Bizonyosan így beszélt volna akkor is, ha egy rügyez« fának önti ki a lelke titkát.

— Ma este találkoztam végre a boldogsággal! Először. Érted? Először... Egy szeretetreméltó ifjú ember ...

Betty most már értette. Megbotránkozva nézett a Róza szemébe.

— Szeretem, szeretem, szeretem! — rajongott tovább Déryné.

— Dehát ki ő? — kérdezte Betty.

— Nem tudom ...

— Hogy hívják?

— Nem tudom.

— Örült vagy, örült!

— Most találtam meg az eszemet, Betty.

— Szerencsétlen!

— Nem akarok többbe az lenni, Bettykém.

Olyan szép volt ebben a pillanatban, hogy Betty, a hétköznapi Betty, megigézve bámulta. Ott állt az udvar közepén Róza, a könnyű lebernyeg lecsúszott a válláról, csak egy áttetsző fehér ing fődte karcsú testét, a hold ezüstje ömlött le róla, az borította be, az festette tündöklőre az arcát, a vállát, a karját, a keblét. Haja kibomlott, makrancos fürtjei lángra gyúltak az éji sugárban, szeme gyémántként tündökölve nézett bele a messzeségbe. Betty nézte, ámulva és szorongva. A torka kiszáradt, sokáig nem találta a szót. Azután mégis megszólalt nagynehezen, félénken, tapogatózva:

— Hogy hívják?

— Nem tudom!

— Megmondta, hogy szeret téged?

— Nem.

— Dehát: csak szólt arról valamit... legalább egy szót?

— Nem, egy szót sem.

— Dehát... ki ő?

— Ő a Boldogság!

— Mást nem tudsz róla?

— Nem. De ennyi elég.

A Róza kis keble úgy libegtette a habkönnyű ing gyöngéd csipke szegélyét, mint szélvész a márványra tapadó futórózsát. Nyitott ajkán lihegve tódult kifelé a lélekzet. Szerelmi sugár tüzelt ifjú testéből. A szegény pletykás vénülő leány, akinek az életében még semmi sem történt, elszédült a szenvedélynek ettől a forróságától. De nem értette. Az ő eszének szűk kamarájába ez már nem fért bele. Egyszerre csak ilyenféle szavakat keresett és dadogott:

— Feledéd az uradat?... Déryt?... Mi lesz Déryvel?... Mi lesz, ha megtudja?

— Nem csalom meg az uramat.

— Nem-e? — kérdezte a Lampl-leány, aki a két-szerkettőnégy száraz igazságaihoz szokott hozzá és nem értette a Róza észjárását.

— Nem, az uramat nem csalom meg, nem leszek hűtelen hozzá. Csak a másikat szeretem!

Oly gyermeki egyszerűséggel mondta ezt, mint ahogyan sohasem gondolta végig: mi lesz, ha Déryhez megy feleségül? Kimondta, kisleányos könnyelműséggel: «házasság...» És nein tudta, mi az. Képelete most sem bontotta részletekre azt, amit kimond: hogyan lesz, miként lesz, ha a férjéhez is hű. marad és egy másikat szeret?

Heves mozdulattal húzta magához a csúnya Bettyt, aki szédült a forróságtól, amely a Rózácska boréból perzsel és átterjedt az ő hideg csontjaiba is.

— Betty, Betty, még sohasem szerettem senkit! Bacsó? Kiről beszéltem egykor neked... Ah, igen: Bacsó ... De őt nem szerettem, mert akkor nem tudtam volna így elfelejteni.

— Vigyázz, Róza! Fojtsd el magadban ez érzést.

— Nem lehet.. . már nem lehet. Ez érzés hatalmasabb, mint én!

Megkönnyebbült, hogy elmondhatta a titkát. Hogy megvallotta. Akárkinek! Ennek a zsémbes, közönséges, műveletlen Bettynek. De mégis — valakinek. Az életnek ily nagy pillanataiban mind úgy érezzük, hogy szétreped a mellünk, elpattan a fejünk, ha nem beszélünk, ha szabadjára nem engedjük a vallomást: mindegy, hogy kire bizzuk a titkot. Nem kérdezzük a józan ész, hogy méltó-e az, kinek szívünket megmutatjuk.

De Róza hiába adta át a titkát Bettynek, mégsem tudott aludni. Fészkelődött a forró ágyban, nem bírt megnyugodni. Mintha a párnákból tüzeshegyű tűk szurkálták volna a testét. Keze-lába reszketett; úgy érezte, hogy menni, menni, menni kell. Futni, futni

akárhová! A hold kíváncsian és mosolyogva nézett be az ablakon.

Leugrott az ágyról. Megborzongott. Most jutott eszébe, hogy abban az ágyban — Déry szokott aludni. És ezen az éjszakán, éppen ezen az éjszakán, a Déry ágyában aludjék?

Az ablakba állt. Bámulta az égen röpdöső ezüst-foszlányokat: a holdsütötte bárányfelhőket. Így várta a pitymallatot.

Már jókor reggel fehérbe öltözött, legkedvesebb színébe. Az ablakba ült és várt. Érezte, hogy jönni fog. Jönnie kell. Mikor délután halk sarkantyúpengést hallott, majd csizmakopogást, meg se fordult. Nem volt ereje, hogy megforduljon. De a szíve boldog riadót dobolt.

Félperc múlva ajtó nyílt, a háta mögött megszólalt a Katona József orrhangja:

— Egy barátomat óhajtom bemutatni, ifiasszony: Prepeliczay Sámuel.

Róza megfordult.

Ő volt az! Ő ...

— A fiatal Prónay Albert báró nevelője, — folytatta Katona, — most érkezett Pestre.

Róza egy szót sem szólt arról, hogy ő már előző este találkozott Prepeliczayval. Nem mondta: «ó, már ismerem... az este haza is kísért a teátromból.» Prepeliczay se szólt egy szót sem. Csak a szemük beszélt, ékesszólóan, forrón áradozva.

Most ismerkedtek meg. És már — titkuk volt!

— Kérem ... Foglaljanak helyet az urak... — szólt Rózácska és szeppenve járt körül a szeme a szobában. Hová is ültesse vendégeit? A zsugori Déry István csak félig rendezte be a lakást.

— Ha Déry nincs itthon, — morogta Katona — akkor inkább elmennénk.

Róza ijedten nézett hol Katonára, hol Prepeliczayra. Mert, ha egyszer Katona József ily szigorúan

veszi az illemet, ő, az asszony, semmiképpen sem tarthatja itt férfivendégeit. Szerencsére Betty szólt be az ablakon:

— Szép az idő, Róza... Menjünk a Kálváriára sétálni.

Róza föllélekzett.

— Igen, Bettykém, igazad van, menjünk a Kálváriára.

És a tágranyílt szem kérve-könyörögve nézett a Prepeliczay okos arcába. Ez mindjárt megértette és így szólt:

— Mi is elkísérhetjük az ifiasszonyt, ha nem volnánk terhére, ugye, Józsi? De mennénk inkább Budára. Oly szépek a lombosodó fák ily tavaszidőn.

Róza mindjárt beleegyezett abba, hogy Budára menjenek. Mert akkor tovább, sokkal tovább tart a séta. Áthaladtak a Nagy-Híd-utcán, az árnykép-készítő Durst János műhelyét is elhagyták, végigmentek az ringató hajóhídon, megkerülték a Várhegyet és a Tabánt, a kofák, lacikonyhások, jött-mentek kanyargós utcáit. Észre se vették, hogy már valahol a vízivárosi temető táján járnak. Katona József eltűnt útközben, mintha verembe esett volna. Ő volt az, aki mindig elmarad. Aki mindenütt fölösleges. Akivel nem törődnek.

Észre se veszik, hogy valahol, útközben, egyszer csak elmaradozott...

A sírok fölött hetyke rigók fütyültek, mélabús vadgalambok búgtak. Derékig ért a vadon nőtt fű, melyet senkise kaszált. Sötét borostyán borult rá zokogva tört oszlopokra, csonka kövekre, bús arcú szobrok bujkáltak a rügyező gallyak között. Könnyet hullató, fátyolos nők, redős tunikába burkolózó kőnemtők omlottak rá a márvány urnákra, pufók angyalkák fonták koszorúba az elhalálozottak nevét. Fogadkozó szavak, szenvedélyes sóhajok, sírig és a síron túl tartó húségről zokogó vallomások bukkantak föl a

buja folyondárból: szavak, melyekről lekopott már az aranyozás gyorsan mulandó-veszendő tisztessége. Mint ahogy megkopik, kihül és elmúlik a legforróbb szenvedély és a legszenvedélyesebb gyász ...

— Mily nagy szavak — szólt a fiatal ember — és ez is csak vanitatum vanitas! Hiúságoknak hiúsága!

Belenézett a Róza szemébe és ebben a fényes tükörben ezt az írást olvasta: «De a miénk, ugye, az más? ...»

De hová lett Betty? A kíváncsi leányzó összevissza barangolt a kövek közt és olvasta a sírfóliásokat. Magukra maradtak a szomorúi üz lehajló galylyai alatt. Egy süppedt hanton ültek szótalanul. Prepeliczay tenyerébe vette a Bóza kis kezét: ó, mily picinyke kéz és mily engedelmesen simul bele az ő napsütötte ujjába.

— Rómában láttam — mesélte az ifjú — egy régi követ. Az is ilyen szomorú-fűz alatt roskadozik. Abba faragtak bele két ily kezét: férfi és nő egymásba fonódó ujjait. Azt írták rá, vagy kétezer éve: «Illeme et aestate ... et prope et procul. .. usque dum vivam ... et ultra ...»

— Mit jelent ez? — nyitotta tágra a szemét Rózácska — nem értek deákul.

— Azt jelenti: «Télen és nyáron... közel és távol... amíg csak élek... és — még azon túl is...»

— Szép, — suttopta Rózácska meghiúsítottan és leeresztette a pilláit.

Mennyi idő múlt el, míg a sírhanton ültek? Ki tudná azt megmondani? Tér és idő megszűnt számukra. Nem ösmerték többé ezt a szót: «hat óra». Sem ezt: «hét óra...» Csak egyetlenegy időtlen időnevet és határtalan határidőt: «Mindörökké...»

De a végtelenből visszaterelte őket Betty hangja:

— Mindenfelé kereslek már, Róza! Siessünk, mingyárt bealkonyul.

Mire a Híd-utcából az Ország-út felé fordultak, megszólalt már az estharang. Prepeliczay egészen a kapuig kísérte Rózát. Az «Arany Szita» kapujában valaki pipázgatott. Déry István volt. Róza bemutatta a kísérőjét:

— Prepeliczay Sámuel úr.

Aztán hozzátette, szaporán, magyarázva:

— Katona Józsi barátja! ő mutatta be. Ma délután.

— Örvendek

...

És kezet fogtak.

XIV.

A nagyorrú Déry még a szokottnál is hosszabb orral jött haza Jászberényből. Az özvegy patikáriusné majdhogy nem a kenyérsütő lapáttal verte ki a házból, mikor beóvakodott a konyhába, hogy «édes anyámasszony» áldását kérje. De azért öt nappal Déry érkezése után ő is betoppant az «Arany Szita»-ba.

Sebesen szakította föl az ajtót, megállt a küszöbön, csipőre tett kézzel és így szólt a leányához:

— No, ifiasszony! De hamar is sietett főkötő alá jutni... még az anya helybenhagyását se várta be, csakhogy ezen szép címre szert tegyen: ifiasszony!

Róza reszketett, mint a nyárfalevél, habozva tett néhány lépést az édesanyja felé, akit még sohasem halott ilyen nagy hangon beszélni. Megrémítette az anya szenvedélyes haragja, amelyről már hallott egyet-mást a férjétől, akit valósággal kivert az anyós Jászberényből.

— Kedves édesanyám, — szepegte — én ...

Lehajolt, hogy megcsókolja a kezét, de a házimunkában megráncosodott kis kéz abban a pillanatban akkorát csattantott az ő sovány arcocskájára, hogy szikrát szórt a szeme.

— Anyád? — kiabált az öregasszony és még egyet sújtott a másik ábrázatára.

Rózácska menekülni próbált, de összeütközött Bettyvel, aki éppen idejében toppant be a szobába. Betty, a nyomában belépő Lampl mami, meg a szol-

gáló nagy nehezen lecsillapították özvegy Schenbachnét, aki leült a díványra és a haragos kitörés után minden átmenet nélkül sírdogálni kezdett. Aztán letörölte könnyeit és így mordult a leányára:

— Küldjön ki, ifiasszony, a kapu elé, hadd álljon be a szekér az udvarra és rakodjon le róla.

Az édesanya úgy jött fel Jászberényből «kiátkozni» a leányát, hogy előbb megrakta a szekerét mindenféle jóval. Hozott a konyhára zsírt, szalonnát, egész sódort, lisztet, ketrecben pulykát és csirkét. Róza félénken közeledett az édesanyjához, aki most már nem húzta el a kezét: megengedte, hogy megcsókolja azt. Rózának megeredtek a könnyei, elpiytyeredett, ráborult az anyja kezére és egyre hevesebben sírt. Az özvegy patikáriusné olyanféle mozdulatot tett, mintha meg akarná simogatni a leánya vörös haját, de ez a mozdulat feleúton félbenmaradt és a dolgos két tenyér elrejtőzött a kötény alá, amelyet soha, még a szekerezés alatt se vetett le. Fölállt és az ajtó felé indult.

— Hová, édesanyám? — szipogott Róza — csak nem hagy itt megint?

— Nem akarom bevárni vejem-uramat... Nehogy tízszeresen reá szállítanám áldásomat, amit Jászberényben nem sikerült ráröptenem ...

Rózácska nagyon illedelmesen és félénken, csak ennyit mondott:

— De kedves jó anyám, hogy teheti ezt mégis ... a leánya férjével?

— Nem ismerem el vőmnek!

Róza hiába is marasztalta: elment. Nem akart a vejével találkozni.

E szép tavaszon a vízivárosi temető lett a szerelmesek titkos és ártatlan találkozóhelye. Merengő séták, érzelmes beszélgetések, néma ábrándozások órái voltak ezek. Egy-egy süppedt hanton üldögéltek. Be-tűzgették a ráncos arcú, vén kövek elmosódó fel-

írásait es találgatták: mi sors, mi boldogság és mi boldogtalanság porlad a lábuk alatt? Egy-egy jeltelen síron egész délután elandalogtak: kiszínezték az érzékeny történetet, melynek hősnője, az ifjan sírba hervadt virágszál, e horpadt hant alatt alussza síri álmait... Róza elvitte magával a temetőbe a «Leontine» című érzelgős regényt, melyben egy tiszta szerelem történetét írták meg. Boldogtalan fiatal asszonyról szólt a mese, ki férjét nem szerette, mert holtáig egy másik ifjút szeretett, bár ez érzelm tiszta maradt és ártatlan, Róza sóhajtozva olvasott és fejezetről-fejezetre inkább önmagára ismert Leontine történetében.

Fogadkoztak, napról-napra hevesebben:

— Ily lesz, ily tiszta és ártatlan érzemény a miénk is... Ugye, kedvesem?

— Így; igen...

De a szó üresen kongott el a holtak hantjai fölött. Még a szomorúfüz földrehajló ága se bólogtatt rá. Nem volt abban semmi belső erő, semmi meggyőződés, amit mondtak. És napról-napra halkabban felelgetett egymásnak a két szomjas száj échója: — «Szerelmünk tiszta marad, mint a hó...» — «Tiszta... mint... a hó...»

Az éjszakák, a Déryvel egy szobában töltött éjszakák mily gyötrelmesek voltak! Rózáat azelőtt is kilelte a hideg, valahányszor csak az ágyához közeledett a férje. Most még jobban irtózott tőle. Nem tudta elviselni, hogy Déry csak egy ujjal is megérintse őt. Még nem adott számot önmagának erről az új, szenvedélyes irtózásról. De az öntudata alatt már tiltakozott egy forró érzés, amely azt kiáltotta szét az idegeiben, a véreben, hogy ő a másé, ő máshoz tartozik és megbecstelenítené a Déry érintése... Egyik éjszaka úgy menekült Déry elől, hogy tetette magát: a feje fáj ... Másik éjszakán azzal küldte el a férjét, hogy szerepét tanulja ...

Déry pedig egyre szenvedélyesebben és egyre nyugtalanabb vágygal üldözte. Láttá, hogy valami történik, valami készül, a felesége, aki egyre jobban fut előle — napról-napra szebb, virulóbb, asszonyibb. Vágy, öröm, sóvárgás, reménység világította ki az arcát, fehér bőre rózsásabb, érettebb színű.. . Rózácska bőre, szeme, járása, lélegzete ezt lehelte, ezt sugározta: Szerelem... Szerelem...

Öt nappal azután, hogy özvegy Schenbachné szekere visszakocogott Jászberény felé, Rózácska megint nagyon idegesen ült az asztalnál. Ma különösen elviselhetetlen volt a nyugtalan Déry, akinek az volt a szokása, hogy ebéd közben sorbaállította a poharakat az asztalon, az ujjaival addig dörzsölte a széket, amíg hangot adtak, majd meg a villát vette elő és addig kongatta vele az üvegpoarak oldalát, míg össze nem illesztett e?y akkordot.

Ma különösen elvielhetetlennek érezte Rózácska ezt a zenei mutatványt. Szerette volna félbeszakítani. Beszélgetést kezdett:

— Mért nem veszünk már másik ágyat? Anyám is mondta!

— Minek az? — mordult rá Déry, aki dühös volt, hogy megzavarták a bűvészkedésben. — De sietős neked!

— Nem tudok így aludni... Nem is fér bele az ágyba annyi paplan, dunyha, párna. Anyám is mondta, hogy...

— Az anyád, mindig csak az anyád!... Mért nem ad pénzt, ha úgy parancsolgat?

Rózácskában lázadozott a harag. Déry egy szóval se mondta idáig, hogy Jászberényben átvette az árva-gyámtól az ő hozományát: azt a néhány száz forintot, amit Rozika számára még gyermekkorában tettek félre az eladott patika árából, hogy majd legyen neki bútorralója, ha férjhez megy. Róza jól tudta, hogy a bankók ott lapulnak a Déry bugyellárisában. Abban,

amit éjszakára a párnája alá rakott. De a feleségének egy szót se szólt. Még ágyat sem akart venni a pénzből. És most még szemérmetlenül oda is vágta neki: «Mért nem ad pénzt az anyád, ha úgy parancsolgat?...» Róza, hogy legyűrje a fölindulását, fölkel az asztaltól. A kómódhoz ment és rakogatni kezdett. Déry rámondult:

— Avval a sok harisnyával se pazarolj annyit, megmondtam már! Mindennap másikat! Elszakad a sok mosásban!

A megviselt idegek fölmondták a szolgálatot és Róza szembefordult az urával:

— Én pedig nem tudok olyan piszkos, olyan lompos lenni, mint...

A mondat másik felét lenyelte. Nem mondta ki hogy: «... olyan lompos, mint maga...» Déry szikrázó szemmel közeledett feléje. Aztán meggondolta magát. Körülnézett a szobában, hogy Róza helyett kire, vagy mire sújtsa le? És meglátta a sarokban a kopottas régi hárfát: azt, amelyik még Jászberényből jött el Rózikával. Nekirontott a hangszerszámnak, fölkapta a levegőbe, hogy a földhöz vágja. Róza nagyot sikoltott, gyöngé kezével a hárfá után kapott és átölelte oltalmazón a kopott húrokat. Déry ökle abban a szempillantásban csapott le a hárfára, amely tört karal zuhant a földre. De az ütés véletlenül a Róza vállát is érte. Ledobta magát a földre, a ketté tört hárfára borult és zokogva ömlött belőle a meggyülemlett keserűség. Déry egyszeriben kijózanodott, odatérdelt melléje és simogatni kezdte:

— Kis galambom, Róza lelkem ...

De ő dühösen lerázta magáról a simogató! kezét.

— Menjen! Vadállat... Ó, mint gyűlölöm... Ó, mint utálok.

Déry föltápázkodott a földről. Mintha korbács

érte volna az arcát: «Ó, mint utálok...» A sértésre megint elöntötte agyát a vér és mielőtt kiment volna a szobából, mégegyszer belerúgott a törött hárfába, amely fájdalmasan pengő hangot adott, mintha megszakadó szív jajdulna...

Rózácska a diványon ült, annak is a sarkában. Úgy érezte, hogy összetörték testét-lelkét. Az a durva ökölcsapás alig súrolta a karját, de azért sajgott belé az a meghatóan kicsiny földi valóság, akit Déryné ifiasszonynak, ő, jaj, most már joggal Déryné ifiasszonynak neveztek. Arcát szégyenpirosság lepte el. Megütötték... őt, megütötték! Könnyben ázó arccal nyújtotta ki két karját a levegőben, segítségért esengve, valaki után, aki nincs itt és aki őt meg se védhetné akkor sem, ha itt volna, ő, mily közönséges, mily durva ember az, akinek a nevét nem tudja többé lemosni róla senki sem! A pénzét, az ő pénzét dugdossa és még azt is számonkéri tőle, hogy hány keskenője van. Még ennyire sohasem érezte Rózácska, mily nagy volt az ő ballépése, milyen soha jóvá nem tehető a meggondolatlansága, mikor a kezét a Déry István kezébe tette. Mióta Prepeliczayt megismerte, nem tudott ellentállani a kísértésnek, hogy a két férfit összehasonlítsa. Tudta, hogy ezt nem szabad. Reszketett a gondolatra, hogy hová vezet ez az örökös összehasonlítás, amely egyre visszataszítóbbnak mutatja a férjét. De nem volt már menekvés: maga Déry taszította erre a lelki lejtőre. Kín volt, valahányszor meghallotta Déry csizmájának kopogását. És milyen csúnyán fogja kezében a kést... Mohón, habzsolva eszik. Szeme éhesen jár körül az asztalon, mintha félne, hogy eleszik a falatot előle. Látszik, hogy megszámlálja a kenyérdarabokat. Nézi a sót a tartóban: meddig volt az este és mennyi fogyott máig? Róza hidegrázást kapott, ha leültek az asztalhoz, örökké arra kellett gondolni: milyen más ember az a másik... És milyen boldogság volna, ha

ő ülne itt, ő, aki bizony nem méregetné a sót a tartóban és nem számolná a kenyeret a kosárban.

Most pedig — még ez is. Megütötte!

Keservesen zokogott, ő, az édesanyja! Milyen igaza volt az édesanyjának, aki megtagadta az áldását ettől a házasságtól. Igaza volt a névtelen sutogónak is, aki azt mondta a templom küszöbén: «Szomorú asszony lesz, sokat fog sírni!» ...

Rózácska gyengéd kis teste lecsúszott a dívány sarkából a földre. Könnyei bőségesen öntöztek egy gyöngyhímzést, amely virágágyat ábrázolt. A földre kuporodott, úgy szólított keserves sírással a messzeségből édesanyját, úgy kért tőle segítséget: «Anyám, bocsáss meg! És segíts rajtam! Segíts, édes jó anyám ...»

De hirtelen abbahagyta a sírást, talpra ugrott és szaporán fölszántotta a könnyeit. A tornácon ugyanis léptek közeledtek. Róza megösmerte minden ismerősének a lépését. Finom hallása szépen elrakosgatta emlékezetének hangjegy tárában a jól ismert léptek ritmusát és melódiáját. Róza tudta, hogy minden ember lépéseinek különös dallama van és egyik nem hasonlít a másikhoz, sohasem. Hogyne ismert volna rá éppen ezekre a lépésekre, mikor annyiszor, de annyiszor hallotta őket álmában is, amint közelednek, majd — ó jaj! — távolodnak... Ő, hányszor várta vágyva ezt a muzsikát, hányszor hallgatta a messzeségből sóváran e lépések halk ütemét. Ezek a léptek visszhangoztak az agyában, a fülében, a szívében, örökké ...

Halkan pendült a sarkantyú, aztán megkopogtatták az ajtót. Az ajtó, Rózácska szeles mozdulatára fölpattant és a küszöbről egy nemes férfiarc világított be a szobába, amely után olyan vágyódomva nyújtotta ki az imént két fehér karját.

— Mi történt véled, Rózácskám? — kérdezte a férfi — oly forró a kezed?

— Semmi, semmi... máskor is forró.

Két öreg diófa lombja bontakozott az «Arany Szita» udvarának végében. Alatta egy újonnan pingált pad hirtelenzöld színe ujjongott, hogy itt van újra a tavasz. Szótalanul ültek sokáig, nagyon sokáig. Nézték egymást. Róza pillantása boldogságot, félelmet, odaadást, szüzi szemérmert fejezett ki egyszerre. Az ifjú elővette a penecilusát és a fatörzset kezdte faragni. A diófa ráncos fekete kérge jóakaratóan adta oda magát a késnek: könnyen engedett a szerelmes férfi kezének, hogy nemsokára ott fehéredjen, koszorúval körülölelve, a vén fa mellén az S. és R. betű... Róza boldog mosollyal nézte: S. és — R... Az ő keresztnévük, megkoszorúzva. De ha akarja, úgy is olvashatja, hogy az ő leánykori nevének két kezdőbetűje: Schenbach Rozália... Senkisem foghattott gyanút, mert Déryné ifiasszony még máig is leánykori nevének monogrammját hímezi bele a fehérneműjébe.

Némán fonódott össze a karjuk. Úgy nézték a két kezdőbetűt a vastag fatörzsön. A természetes nővésű diófa oltalmazón eltakarta őket: egymásba font karjuk remegését, bódult mosolyukat, az árulkodó szemek föl-föllobbanását. Mire elhagyták rejteküket, már illendőképpen haladtak egymás oldalán. Róza visszanezett a diófára. A frissen vésett S. és R. betűk előtt Lampl Betty állt. Idáig nem is gondolt rá, hogy a vénülő Betty talán nem is annyira a szigorú erkölcs nevében beszél annyit a lelkére. Talán nem is a dühödt Déry bosszújától inti-óvja őt. Talán csak irigy... Ki lát bele az ilyen megáporodott szegény leány lelkébe? Betty nem Prepeliczayt irigyli Rózától. Akárkit irigyelne tőle. Ő a szerelmet irigyli. De azt mindenkitől.

A színház felé sétáltak. Az Országútról befordultak a Hatvani-utcába, onnan a Barátok terére, majd a Kígyó-utcába. A «Kígyó»-hoz címzett patika mellett is elhaladtak. De a «Kígyóhoz» — «zum

Schlangen» — címezett gyógytár többé semmire, de semmire sem emlékeztette Rózácskát. Innen a Kötő-utca felé fordultak, aztán elébük állt a Rondella ormótlan fala. Déryné ifiasszonyt még a kiskapun is bekísérte Prepeliczay Sámuel, aki most egyszerre nagyon hangosan kezdett beszélni. Ő tudta, hogy miért:

— A nyomorult majomkodással, — mondotta — mit némelyek «játékszín» nevezett alatt művelnek, meg nem elégedhetünk. Ha többet nem tudunk, úgy inkább semmit se, ténsasszony ...

Róza nem csodálkozott azon, hogy Prepeliczay minden átmenet nélkül úgy kezd beszélni, mintha cikelyt írna a «Hazai és Külföldi Tudósítások»-ba. Azt sem tartotta különösnek, hogy most egyszerre «ténsasszonynak» szólította. Megértette, hogy a folyosó valamelyik homályos zugában kíváncsi arcot láthat rejtőzni Prepeliczay: nyilván női arcot...

A fiatalember folytatta:

— Játzóinkat kellene jobban megválogatni! De hogyan, — emelte föl a hangját — mikor polgári állapotjuk tisztességtelennek tartatik?

Róza majd hogy el nem kacagta magát. Fúrta az oldalát a kíváncsiság: ki lehet az, aki miatt Prepeliczay alakoskodik és — színházat játszik? Félrefordította a fejét, éppen csak annyira, hogy az egyik szeme hátrafelé is lásson és ime, Sáskáné ifiasszony szép barna arca tűnt fel a homályból. Prepeliczay nágyfennhangon szónokolt:

— Míg a feslettség nyomorultjai ajánlják a játékszínről az ártatlanságot, míg a bujaság áldozatjait a fajtalanság leányai ábrázolják, miként remélhetjük, hogy a színi példák oktassanak?

Prepeliczay még egy darabig «színt játszott» egyetlen közönségének, Sáska Borbálának, mert bizonyítani akarta, hogy fölötte komoly szándékkal kísérgeti Déryné ifiasszonyt és csupán fenkölt tárgyakról társalkodik vele. Azután kezét csókolt Rózának

és kiment a theátrum földszintje felé. Alig tett néhány lépést Róza, mikor Katona József dobbant elébe, kalapját szemébe húzva, á la Abellino köpenybe burkolózva.

— Szerencsétlen! — suttogta — mit művel?

Róza előbb meglepődött, azután nevetett:

— Mi az? Talán — az új szerepe?

— Hallgasson rám, boldogtalan asszony! Ez nem szerep! Ön vesztébe rohan. Mindent látok!

Róza most már haragosan rántotta ki a kezét Katona József markának szorításából. Nyugodtan, tiszta tekintettel nézett rá és hangja jéghidegen suhintott bele a szenvedélytől fölhevült férfiarcba:

— Kinek a feje fáj magának? A Déryé, vagy — a magáé?

Katona elhallgatott. Megdermedt a szája. Nem is tudott volna felelni arra a kérdésre, hogy a férj jogait oltalmazza-e ő, vagy a maga álmát? Féltekeny szerelmes-e csupán, vagy nemes lovag? És kire féltekeny? Mire? Sötétben kavargtak benne indulatok, szavak, szenvedélyek, gondolatok, vágyak.

Katona József ezen este nem mutatkozott többé. Pedig ott volt, ott bujdosott a színpalak között. Mivel pedig ezidőtájt nem volt más szállása, ott maradt éjszakára is. Elaludtak a gyertyák és bezárták a Rondellát, a dohos falak között már csuk az egerek futkostak. Katona színműíró és színművész pihenőhely után nézett. Mint az elhagyott épület kísértete, botorkált a falak és ál-falak között. Mivel pedig ázom az estén «A kulmhegyi haramiák»-at játszották és a színpadmester otthagya a harmadik felvonásbeli koporsót, Katona József ebbe a nyoszolyába feküdt bele, amely annyira illett komor kedélyéhez. Az eső becsurgott a lyukas Rondella tetején és verte hajnalig a koporsó ébren álmodójának fejét.

XV.

A kis fehér kéz a zongora billentyűin repdesett.
Az ének kibontotta szárnyát és kiröpült a kert felé:

Ah, már én boldog nem vagyok,
Sorsom megváltozott.
Derült napomra már az ég
Nagy bánatot hozott...

A lugasban, ahol a férfiak iddogáltak, egy finomszabású, halványbarna arc alig észrevehetően fordult félre és az ablak felé figyelt, honnan e bájoló lágy trillák alászállottak a nyári alkonyatba:

Ah, már én boldog nem vagyok...

De a másik pillanatban már odareccsent egy érdes, borissza bariton:

— Hová merengtél? Abbahagyád a mondat közepin...

És a dióbarna szempár szomorúan fordult el az ablaktól, honnan az ének szállt alá és folytatta a megkezdett mondatot:

— E romlott állapoton csakis állandó hazai játékszín segít!

Mindenki helyeselte, amit mondott.

— Prepeliczaynak igaza vagyon. Jól mondad, Sámuel!

Odafönn abbamaradt az ének. Róza a kis zongorára könyökölt, amelynek fehér-fekete billentyűi fölött egy pajkos Amor rózsaszín arcoeskája mosolygott és a parányi félisten kezében megfeszült az íjj, hogy nyilat röptsen, egyenesen az ő félénken dobogó szíve közepébe. Rózácska nem énekelt többé, hanem hallgatózott. A Prepeliczay komoly hangját hallgatta, amely a hazai játékszín hős állapotáról beszélt a lugasban, savanykás homoki bor és a gomoly a sajt mellett, amelyet Fáy nemzeti úrök küldöttek aján-dékba a Déryék konyhájára.

— A játszósín — folytatta — mely állandó, jobban megválogatja majd játszóit és jobban követelheti tőlük a nyelv tisztaságát, a műveltséget, a feddhetetlen életet. Az is kívánatos, hogy e leendő népoktatók méltóképpen készüljenek pályájukra ... Tárgyirányos neveléssel.

— Mikép fogjunk hozzá! — dörmögött Nagy János sziklákat rázó basszusa.

— Szigorral, — felelte Prepeliczay — elsöbben is: számkivetni kell a körből, a magyar nemzeti játékszínről a nyelvnek, illendőségnek és erkölcsiségnek veszedelmes ellenségeit. Mert mit várjunk az olyan Lucretiától, aki a színi oldalszönyegeket megett rögtön megcáfolja színlelt kétségbeesését? ...

Benke nagyon helyesnek vallott minden szót, amit a fiatal Prepeliczay a szigorú bíráló a magyar színészet állapotáról mondott.

— Helyesen beszélsz, öcsém. De Nagy János komámnak is igaza vagyon: miként fogjunk hozzá?

Prepeliczay meg se hallotta a kérdéseket. Áthevülten beszélt, de az áthevültségét nem a vékony vinkó okozta, hanem valami más, valami egészen más. «Ah, már én boldog nem vagyok... sorsom megváltozott...» Az imádott Rózácska hangja pezsgett a véreben és a szíve oly hevesen dobogott, hogy beszéde, szava, hangja versenyt futott vele. Nem is ült már,

idegeinek feszült állapota föl pattantotta a helyéről, két öklével rátámaszkodott az asztalra:

— Beszéljünk emberül, szóljunk őszintén, barátim! A kor mostohán bánik a színészekkel: lenézi őket, egyfelől, de másfelől a föllelkesült honfiszív kész mingyárt a «nemzeti» díszes nevezetre méltatni, mihelyt őt, vagy hat gyalulatlan cenk, reá unván a kaptára és türe, a deszkázaton megjelenik. Anélkül, hogy csak tisztességesen megállani, nemhogy illendően mozdulni, avagy éppen szólni tudna!

Rózácska boldogan hallgatta az imádott férfi hangját. Óh, mily zengő muzsika az! És mily okos minden szava! De a boldog ábrándozásból Déry István hangja riasztotta fel:

— Róza, Róza, gyere le már!

Szaladt a cseléd is:

— Tessen már legyünni, ténsasszony, az úr régen kiabál.

Déry hangja már ingerülten pattogott:

— Hányszor kell még kiáltozni!

Róza megszeppent és futott, mint a megkergett egérke. De a konyhából hat lépcső vezetett le az udvarra és ő eltévesztette a lépést: egyszerre ugrott; hat fokot. Abban a pillanatban meg is állt és beleakaszkodott a karfába. Egész teste remegett. Úgy érezte, hogy valami megszakadt benne. Nagyon megremült, de ez a rémület nem volt olyan erős, mint a félelme Dérytől. Nagynehezen odavánszorgott a lughoz, ahol a férfiak ültek.

— Szeldelj sajtot, lelkem, — szólt a férj — igen mostohán szeltél idáig.

Megint egy lépést tett és a kés után nyúlt. Borzasztó fájdalom járta át a testét. Görcsöt érzett minden tagjában. Az arca is egészen eltorzult. Prepeliczay aggódva nézte a fájdalomtól elváltozott arcot. Mindenki látta, milyen mézsfehér és hogy reszket. Csak éppen a férje nem vette észre.

— Nézzétek csak milyen az én feleségem. Két arasszal átérem a derekát.

Azzal megmarkolta Róza derekát, földobta a könnyű kis testet a levegőbe, mint a labdát, és elkapta. De akkor már nem is fehér volt az arca, hanem olyan, mint a sárga viasz, s az ajkán egyetlen egy meggyötört, halk fájdalom-kiáltás szakadt ki:

— Jaj...

Prepeliczay hozzáugrott és védelmezően nyújtotta feléje a karját. A hangja csupa forró részvét volt és annyira remegett az ijedtségtől, hogy majdnem áru-lója lett:

— Hosszul van a ... a tekintetes asszony? Oly igen halovány ...

Róza nagy erőlködéssel fölnyitotta a szemét és mosolyogni próbált. Mosolyogni, mert az ő karját érezte, az ő erős karját, amint forrón átöleli.

Oh, de milyen kényszeredett volt ez a mosoly!

— Mindig... mindig ily balga tréfái vannak Déry-nék! Úgy megszorított az erős kezével.

— Ej, no, — nevetett Déry — semmi az! Majd kihevered!

Róza támolgott, de azért nem akarta megzavarni a férfiak multságát. Leült a közelben, a zöldre pingált kerti padra. Látta, hogy Prepeliczay beszélgetés közben egyre sűrűbben és nagy aggódással néz feléje a lugasból. Lehet, hogy szerelmesét akarta megnyugtatni. De az is bizonyos, hogy félt a Déry szemrehányásaitól. Erőlködve felállt.

— Nem mennénk kicsit sétálni? — kérdezte bágyadtan.

Megindultak az utca felé, de alighogy kiléptek, érezte, hogy valami forróság fut végig a lábaszáran. Borzasztóan megrémült és szégyelte magát. Kicsinyke alakja egyre jobban összegörnyedt, nemcsak a fájdalomtól, hanem a szemérmes szégyenkezéstől is. De egyszer csak nem bírta tovább menni. A ház utcai ré-

szén egy bolthelyiség volt, annak a kőlépcsőjére kuporodott le. A férfiak körülállták. Nem tudott tőlük szabadulni. Már a hideg rázta és érezte, hogy mindjárt elveszti az eszméletét.

— A leányt... Déry... — suttogta elhalón.

Azután elsüllyedt körülötte a világ. Már hajnalodott, mikor magához tért. A szobában szürke volt minden: az ablak, a bútorok, a vizes borogatások, a víz a dézsában és az emberi arcok. Déry tehetetlenül topogott az ágy körül és a haját markolászta. Odahajolt a Rózácska összefonnyadt kis fehér arcához. Ő pedig kínjában megragadta a férje sapódlíját és azt tépdeste. A gyertya már csonkig égett. Scuttek doktor mérgesen tett-vett a szobában. Róza olyan gyenge volt, hogy a szemét se tudta sokáig nyitva tartani. Belesüppedt a párnába és úgy érezte, hogy süllyed, süllyed, merül, merül, le a mélységbe, a hullámok már összecsapnak fölötte és minden sötét lesz. Pedig csak a puha, pihés párnába merült bele az erőtllenül elesett kis teste. Hallotta, amint beszélgetnek körülötte. Először a férje hangja szólalt meg:

— Halkabban, doktor úr! Alszik .. .

A doktor suttogva dohogott tovább:

— Pribék!

— Mért mondja ezt, doktor úr? — kérdezte minden harag nélkül Déry.

— Maga a bűnös! Hát szabad egy ilyen gyermeket feleségül venni? És hol volt az anyja? Az anyja! Férjhez adni az ilyen kisleányt. .. Ilyen vézna, fejletlen teremtést!

Déry nem felelt, kétségbeesetten ejtette le a fejét a mellére. Egész kegyetlenségével mardosta a lelkiismeret. Most, most támadt rá a büntudat, mikor Scuttek doktor a Róza édesanyját vádolta. Aki pedig erről nem tehet, mert mindennek csak ő az oka, ő, aid félrevezette az anyát, aki hazudott, csak azért, hogy Rózácskát asszonnyá tehesse.

Róza mindent hallott. De meg se mozdult. Azt hitte: már itt van a halál a küszöbén. És amint így feküdt, mozdulatlanul, behunyt szemmel, mint a viaszkbaba, amelynek patyolat-arcára még nem pingálták oda az életet hazudó színt, egyszerre hangokat hallott, mintha odakünn a konyhában még most is a Teresa mama gyerekei csörömpölnének és őt szólítanák, az ő nevét kiáltoznák: «Róza mama, Róza mama ! ... »

A hosszú pillák alól két könnycsepp szivárgott ki és végigfolydogált azon a viaszk arcon, amelyen semmi, de semmi sem árulta el, hogy él. Csak ez a két fényes könnycsepp.

XVI.

A fülledt félhomályban orvosságok nehéz szaga telepedett rá a bútorokra. Kámforillatú volt a kőrisfa asztal, a diófa kommod rebarbarát lélegzett. Patikás üvegek, gyűrött gyolcsdarabok, szennyes poharak, törött tányérok, behorpadt kanalak heverték nagy összevisszaságban, a csorbultszélű poharak fenekén zavaros folyadékok ülepedtek le, a kanalakban zöld, fehér és barna orvosságok nyomai látszottak. A nagy állotükörre vastagon rakódott rá a por: réges-rég nem nézte, nem illegette magát benne senki sem. A kis zongora födele bezárva: olyan ez a karcsú lábakon elnyúló, barna szekrény, mint egy gyermekkoporsó. Abban a karos gyertyatartóban, amelynek ágait az erőtől duzzadó Herakles tartja a vállain, csonkig égett faggyúmaradékok, elszenesedett kanóc-végek, a mosdótálban összeráncosodott vizes kendők, az üveg-kancsóban ottelejtett, régesrég elfonnyadt virágok. Az emberi lélegzet, az orvosságsszag, a faggyúgyertyák és az ázott törülköző kigőzölgése zsúfolódott össze az alacsony bolthajtás alatt, a szűk betegszobában, amelyet hosszú-hosszú ideje nem szellőztettek már. A fojtogató levegőtlenység, a földült összevisszaság és a vak homály émelyítette és szédítette a látogatót, aki ide belépett. Nehezen szokta meg a szem a sötétséget és csak lassanként vette tudomásul azt a kevés kis életet, ami itt lélegzett, ami itt mozgott: azt a ráncos-eres, öreggé hervadt kezét, amely barna volt. Mint

a föld röge és fonnyadt, mint az aszalt gyümölcs, pedig valaha fehér volt, puha, párnás és rugalmas. Az ujjai meggömbültek sok hideg téli hajnalon, mikor ruhát lügozott, vagy edényeket mosogatott. De a kis öreg kéz nem akarta abbahagyni dolgozó életét, szorgalmasan tett-vett, izgett-mozgott és mindent megtalált ebben a nagy zűrzavarban és ebben a homályban, amire csak szüksége volt. Szaporán perdült a fürge, öregecske kéz orvosságos üvegről kanálra, borogatásról teás iskátulára, hogy aztán simogatásra lágyulva és valósággal megszépülve nyúljon gyöngéd vigyázattal a párnákhoz: a párnákhoz, amelyeket földült, megtiport a nehezen múltó éjszaka gyötrelme, fetregése, láza.

A párnán, amelyet az édesanyjai kéz olyan megenyhült szelídséggel igazgatott, egy fonnyadt fehér rózsához hasonló valami hevert mozdulatlanul. Fehér volt az egykor, mint a rózsza, de a hervadás szürkére sárolta. Mélyre árkolt szeme volt ennek a virágszerű valaminek és megkínzott, fájdalomtól elferdült szája. Arra az emberi lényre emlékeztetett, akit Déryné ifi-asszonynak neveztek. Olyan piciny volt, olyan semmi-ség, hogy a párnák félelmetes óriásoknak látszottak, amelyek birtokba veszik és elnyelik a satnya maradéktestet.

A mama annál fűgőbb, erő'sebb, tevékenyebb volt, minél szánandóbb és esettebb a leánya, özvegy Schenbachné, aki lóhalálában jött Jászberényből Rózácska betegágyához, hosszú hetek óta átvirrasztotta az éjszakákat, de jókor reggel már ismét talpon volt és jött, ment, parancsolt és dolgozott. A vejről most sem vett tudomást. Egyetlen egyszer szolt hozzá; mikor kiharancsolta a szobából: «Menjen, Déry úr!» Nem mondta másképp, csak így: Déry úr. Déry olykor megemberelte magát és besompolygott a felesége betegszobájába. De itt senki sem szolt hozzá. Láta, hogy felesleges. Kiment hát szomorúan a konyhába.

Murányiné jött látogatóba. A mama egy pillanatra kiment a szobából. Egyedül maradtak. És akkor megmozdult a hervadt rózsa a gyűrött párnán, mosolyogni próbált a tört fényű szem és az elferdült, sápadt, cserepes száj is megremegett. De inkább csak lehellte, mint mondta:

— Láttad őt?

Murányiné bólintott:

— Igen... minden nap kétszer is ott van nálam, a Molnár-utcában. Órákat elüldögél a kis zsámfolyon, a konyhában, amíg főzöm az ebédet. Kezébe temeti a fejét, kétségbe van esve.

— Milyen?

— Fehér az arca, mint a tiéd... még jobban szenved, hogy nem láthat. Hogy nem ülhet az ágyad mellett és nem foghatja a kezedet. Ő, nagyon szeret téged!

Rózácska mosolygott. A pillája úgy rezdült meg, mint amikor nagyon tolakodnak a könnyek a szemgolyó rejtekéből kifelé, félre mossák a pillák függönyét és keresik az utat a napvilágra. A szája megint kinyílt, de alig lehetett kiolvasni ebből az erőtlen mozdulatból a szót:

— Szeretem ...

Hosszú, kínos hónapok múltak el. A betegszoba örökké zárt ablakára fehér párnát rakott a tél. A színházból egyre fogyott a közönség. Rózácska nélkül kinek kellett a játékszín? Hosszú-hosszú sugdosások, ingerült párbeszéddek forrtak-sustorogtak odakünt a konyhán, a ráncolt homlokú, goromba Scuttek doktor, Déry és Láng Ádám között. Scuttek keményen ellentállott: nem, nem, szó sem lehet róla,, hogy egyhamar színpadra lépjen!

De már az ágyból fölkelt. Néhány támolygó lépést is tett a szobában és amikor az eresz alatt csipogni kezdtek a madarak, Rózácska nem bírta tovább a fojtott szobalevegőt. Déry az ölében vitte

le az udvarba, mint a pólyásbabát. Nem is volt nehezebb, mint egy pólyásbaba. A mandulafák fehér menyasszonyi díszbe öltözködtek, a fekete törzsű tölgyek targallyain kiszöldültek újra a rügyek. Néhány nap múlva már a saját picli lábán imbolygott le a kertbe Rózácska. Ahhoz a fához igyekezett, amelynek a kérgébe Prepeliczay véste be múlt tavasszal az S. R. monogrammot. De jaj, a betűk, a kedves betűk eltűntek a vén diófa melléről. Nagy seb tátongott a helyükön: kegyetlen kés hasította le durván a kérget, mintha még a fát is büntetni akarná, mert pártját fogta a szerelmeseknek ... Rózácska sírásra biggyedt szájjal szédült neki a fának. Úgy találta Déry, oda-dőlve a fatörzshöz.

— Mi lett, Rózám? Mi bánt?

— A betűk ... A betűk ... A. mono gramm .. . Valaki leszakította.

Déryt elfutotta a pulykaméreg:

— Ki tette ezt? S. R.... Schenbach Rozália,, a te nevedet! Ó, biztosan ezek a gaz Lamplék... Az irigy vénleány!

Ösztöne arra unszolta Déryt, hogy megszázaszorozza most a gyöngédséget és ezzel tegye jóvá azt, ami az életben még jóvátehető. Berontott a Lamplék konyhájába és Róza kihallotta az udvarra a nagy háborúságot. Jaj nekik, összetöri minden csontjukat, ha még egyszer hozzá mernek nyúlni a Rózácska betűihez... Azzal nekiállt ő maga, elővette a bicskáját és úgyahogy, befaragta a vén diófába az S. és az R. betűt. Rózácska azonban jól hallotta, mikor a Lampl-konyha felől valamit utána kiáltottak a dülő-fülő Dérynek:

— Vak ...

Másnap reggel Róza első útja a diófához vezetett. De óh, szörnyűség: a fakéregről megint eltűntek az S. R. betűk! És az még nem volt elég: a zöld padra, amelyen Róza üldögélni szokott, a lugas kerek asztalára és a két durván faragott székre valaki krétával

odaírta: «Ehebrecherin...» Amerre csak fordult, amerre csak menekült a támolygó Rózácska, minden oldalról ez a szörnyű szó kiáltozott feléje: palánkról, falról, padról, asztalról: Ehebrecherin... Házasságtörő! ... Futott, menekült a ház felé, elfödte a szemét, befogta a fülét: mindhiába! Mintha az Eumenidák kórusa üldözné és vijjogná a fülébe:

— Házasságtörő ... házasságtörő ...

Déry megrémült, mikor Róza beszédült a szobába. Karjába fogta, átölelte:

— Mi lelt, Róza?

Róza kibontakozott az ölelésből, bágyadtan leült a divány szélére és ráemelte az urára mélyre árkolt szemét. Síró hangon, védekezően dadogta:

— Én ... én tiszta vagyok.

— Hát persze... De — mért mondod ezt?

Rózából kitört a görcsös zokogás:

— Nem csallak meg.. . Hű vagyok hozzád. Hisszel-e nekem?

— Igen.

De most már gyanakvó szemmel nézett a feleségére. Ebben az «igen» szóban kevesebb volt a meggyőződés, mint az imént. Nem értette: mit akar tőle Róza? Miért fogadkozik úgy, hogy hű hozzá?

Gyanakodva és kegyetlenül fürkészve nézett a feleségére, a szeme mint éles kés vájódott bele Rózába. Mintha ki akarná tépni a forró szívét, a tenyerébe venni és olvasni belőle. Mi lakik ebben a gyermekasszonyban? Mért védekezik, mikor senki sem vádolja? Róza nem bírta ki a férje pillantását, fáradtan lehunyta a szemét.

Gyorsan támadt gyanúval támadt rá:

— Mi bajod, Róza? És mért nem nézel a szemembe?

Róza behanyaglott a karosszékre. Hosszú pillái elfödtek a szeme tükrét. Nem volt ereje, hogy a pillák függönyét félrehúzza, föltekintsen és a Déry ar-

cába nézzen. Bebújt a szemhéjjak sötétségébe, menekült, elrejtőzött. És hallgatózott. Hallotta, amint Déry gyors, indulatos léptekkel kiment a szobából és becsapta az ajtót. Még akkor is behunyt szemmel pihegett a karosszékben. Nem nézett utána. De érezte, hogy Déry az udvaron járkál föl s alá. Bizonyosan látta már a fatörzset... a padot... a palánkot. «Ehebrecherin ...» «... Ehebrecherin...» Néhány perc múlva lármát hallott. Mintha egy üvegajtó csörrent volna. Az «Arany Szita» udvarán csak Lampléknak van üvegajtójuk. Dühöngő ordítózás hallatszott nyomban, a Lamplék konyhája felől. Még szerencse, hogy Fáy úrék a jószágukon tartózkodnak és nincsenek itt az «Arany Szitában». De valahogyan be ne toppanjon Mérey Tónika, aki éppen mára ígérkezett a lábbadozó Rózához.

Aztán elcsöndesedett minden és Róza semmit se hallott. Két perc telt el. Kinyílt az ajtó és most már ő is kinyitotta a szemét. Déry lépett a szobába. Sápadtan, mogorván nézett maga elé. Járkált föl s alá. Vörös volt a füle, mint mindig, ha mérges. Az orra még hosszabbnak látszott, mint rendesen. Aztán odaállt Róza elé, a szeme rásötétlett. És Déry megszólalt. Nagyon csöndesen:

— Ne lássam többé!

Róza nem kérdezte, hogy kit nem akar többé látni az ura. Megértette, hogy Déry látta a fatörzset, a padot, a palánkot, az asztalt. «Ehebrecherin...» Aztán bement Lamplékhoz. Feleletre vont a őket. És Lamplék beszéltek. Hazudtak. Déry pedig hisz nekik. Most is azt mondja:

— Kerülje a küszöbömet, annyit mondok!
Kiment a szobából és ki a házból. Róza egyedül maradt. Egyedül keservével, könnyeivel.

Dél felé megérkezett Mérey Tónika, vidáman, vírággal, kacajjal, kedvességgel. De Róza alig szóit egy szót a vendéghez. Szórakozott volt. Alig várta, hogy

átmehessen Nagy Jánosokhoz, ahova délutánoként Prepeliczay szokott eljárogatni. Ilyenkor látták egymást néhány percre. Nagy Jánosnénak sírta el a bánatát, őt kérte: mondja meg Prepeliczaynak, hogy ők soha, soha többé nem láthatják egymást.

Aztán visszament a lakásba, odaült az ablakba és várt. öt óra tájban Prepeliczay karcsú alakja haladt át az udvaron, Nagy Jánosék felé. Alig múlt néhány perc, mikor az ifjú háborgó arccal, lángoló szemmel jelent meg a küszöbön, néhány lépést tett az udvaron Déryék ajtaja felé, körülnézett, a kaput leste, aztán hátrafelé tartott, a fák árnyékába. Déry hiába tiltotta meg Rózának, mégis kifutott a házból és nem törődött azzal sem, hogy Lamplék az üvegezett ajtón át lesik.

— Mily igaztalanság! — háborgott Prepeliczay — hiszen még ... hiszen még ...

Ránézett Rózára, aki melyen elpirult ettől a pillantástói, egészen a ruhája kivágásáig. Mert ez a «hiszen még...», ez a félbemaradt mondat azt jelentette, hogy hiszen még a szádat sem csókoltam meg idáig...

Scuttek doktor végre beadta a derekát és megengedte, hogy Róza színpadra lépjen. De énekelnie még nem szabad. Csak prózát játszhat. A játékszíni igazgató letett hát a tervről, hogy a hosszú, kínos betegség után színpadra lépő Déryné ifiasszony az «Újhold-vasárnapi gyermek» főszerepét játssza el és beírta azzal, hogy a «Nagy zűrzavar»-ban, egy fiatal leány szerepében lépjen ismét színre. A publikum könnyes szemmel tapsolt rég nem látott kedvencének, akit még törekenyebben, még soványabban és oly igen nagyon haloványan látott viszont. De a második felvonás után a «Nagy zűrzavar» rendezője, Balog István valódi zavarodottsággal jött ki a függöny elé, ahol immár nemcsak faggyúgyertyák hunyorgatták a szemüket, hanem két valódi repceolaj-lámpa is, mely-

ből a legújabb kitalálású párizsi Argand-égő szórta a fényt.

— Kérem, — hebegte Balog István — a nagyérdemű közönség kegyes türelmét... Déryné ifiasszony kissé rosszul van.

— Várunk! Várunk! — kiáltozták mindenfelől. És vártak. Majdnem egy óráig. Akkor folytatták ugyan a játékot, de Déryné ifiasszony olyan erőtlenül és olyan erőlködve mondta szerepét, hogy a jólelkű nézők közül valaki fölkiabált a színpadra:

— Üljön le! Úgyis elmondhatja a rolléját!

Így esett, hogy Déryné ifiasszony ez estén széken ülve mondott el két felvonást, nagykendőbe burkolózva, folyvást dideregve. A színpadról ölben vitte le a férje a kocsiba. Scuttek doktor, akít éjjélkor elhívtak a nagy beteghez, kiment a konyhába és maga után intette Déryt.

— Megmondtam, hogy őszig várhatnának azzal a nyavalyás komédiázással. De azért talán... megmentjük az életét.

Komolyan nézett Déry István megrémült arcába és mégegyszer bólintott:

— Talán ...

Már megszólalt a Lamplék kakasa, mikor Scuttek doktor megmosta a kezét, visszatette orra nyergébe az okuláréját és elment. Az udvaron, mintha meggon-
dolta volna magát, visszafordult, a küszöbön álló Déry felé:

— De azt megmondom, hogy ha lábra áll is ez a szegény gyermek, soká, nagyon soká nem lehet aszszony ... Keménylem, megértette!

XVII.

Mérey Sándor visszaadta megbízását tekintetes Pest vármegyének és az egyre nehezebb sorssal küzdő játékszíni társaság gondját ezek után a lelkes hazafi, «a nemzetiségnek ébresztője», Kulcsár Istváy szerkesztő vállalta el. Az «Arany Szítá»-ból is ki kellett költözködni, mert Fáyék eladták a házat: a Déry-házaspár visszatért a Molnár-utcába, a «Belgrádi ház»-ba. Oda hurcolkodtak Nagy Jánosék is. Róza sehogyan sem tudott magához térni. Gyöngye volt, inint a majoránna és vékony, mint a szúnyog. Scuttek doktor szigorúan megtiltotta, hogy fűzöt használjon. A derék orvos napról-napra meglátogatta és faggatta Rózát. Kitűnő tudós ember volt, aki sehogyan sem értette: miért sorvad egyre jobban a fiatal asszony? Nem tudta ő, hogy a testi válságot a léleknek nehéz állapota teszi még súlyosabbá. Róza titkot hordozott kebelében, Róza bujdokolt. Nem bírt abba belenyugodni, hogy ne lássa többé szíve szerelmét. Úgy játszották ki Déry éberségét, hogy kora reggel, mise után, az utcán adtak egymásnak találkozózt. Déry későnkelő ember volt és megszokta már, hogy a felesége öt óra-
kor ébred, felöltözködik és hat óra-
kor misére megy az apácák templomába. Onnan jövet, az utcán bujdokoltak, ott váltottak néhány fájdalmasan gyengéd szót szegény szerelmesek. Róza ajkát máig sem érintette a szerető férfi ajka. De a szemük, a lélegzetük, a bőrük

alatt szétáradó forróság, amely oly sokszor rájuk rohant, az elsápadásuk és a nekipirulásuk már csókokat és öleléseket váltott. Mentek az utcán, az emberek között, az ujjukhegye sem találkozott. De azért már ölelkeztek.

ilyenek voltak a Róza izgalmas reggelei. Napközben pedig Déry zsörtölődését hallgatta. A javíthatatlan ember nem tudta megtagadni természetét: alig múlt el az életveszedelem, éppen olyan goromba, hirtelenharagú, zsugori és követelődő lett, mint azelőtt. De a bujkáló korareggelek, a zsörtölődő nappalok után legszörnyűbbek voltak mégis az éjszakák. Róza a második szobában aludt, abban az ágyban, amelyet egy zajos jelenet után az édesanyja vásárolt és hozatott el két napszámossal, még hazautazása előtt, az «Arany Szita»-ha. Déry máig sem vett volna második ágyat. Azt mondta: «A pénzt már rég megettük...» Róza az édesanyja ajándékágyában feküdt és szívdobogva leste a másik szobában a pádimentum recsegését: hallgatta a Déry István türelmetlenül dobogó lépteit az ajtaja előtt, féléjszakán át. Rózának volt mitől reszketnie: már többször megesett, hogy Déry átjött hozzá. Ilyenkor az ágya szélére ült, violájának, kis galambocskájának, édes rozmaringszálának nevezte. Forró volt a lehelle, a szeme pedig fátyolos a szenvedélytől. Néha elvesztette az esztét és ölelgetni kezdte. Rózácska ilyenkor sikoltozott, eltolta magától és rettegve kiáltotta a vágytól szédült ember fülébe:

— Belehalok! És én élni akarok... Élni!

Március végén hóvihar szakadt a rügyező fákra. Egész éjszaka vastagon fődte az udvart a fehérség. Déry ezen a fürgeteges éjen megint bement a feleségéhez, a rettegő Rózácska kiugrott az ágyból és úgy, ahogy volt, egy szál ingben, menekült az udvarra. Leült a hóba, ott sírt, ott öklözte a fejét: meg akart halni! Déry hamarosan észretért, ölebe kapta és visszavitte a félig-dermedt asszonyt az ágyba.

Egy reggelen megint veszekedés hangzott ki az udvarra. A zsarnok apák basszushangú alakítója, a kövér Nagy János szomszéd, aggódva közeledett. Odabent Déry kiabált:

— Engem eltiltasz magadtól? Talán bizony — annak a másiknak tartogatod magad?

— Ó, — sikoltott Róza — mily rágalom! Mily méltatlan ez ...

— Meghalsz! — ordította Déry.

Nagy János már akkor odatapasztotta a fülét az ajtóra. Hallotta, amint Róza segítségért kiabált:

— Gyilkos! Gyilkos! Meghalok!

Nagy János nekiesett az ajtónak, hatalmas öklével dörömbölni kezdett és torkaszakadtából kiabált:

— Nyisd ki, Pista! Nyisd ki, mert betöröm az ajtót !!

A Nagy János félelmetes hangjának köszönhette Róza, hogy a meglepett Déry elengedte a torkát.

— Elmenj innen — kiabált vissza Déry — mert balta van a kezem ügyében!

— Annyit mondok, elereszd azt az asszonyt, te örült, és nyisd ki az ajtót, mert meg nem köszönöd, ha én nyitom ki!

Hatalmas behemót-teste nekilendült az ajtónak. Róza még egyre kiáltozott:

— János bácsi, mentsen meg, az Istenre kérem!

Az ajtó nagyot nyekkent és beszakadt. Nagy János óriási alakja fenyegetően jelent meg a küszöbön. Déry vérbeborult szemmel nézett rá. Az öreg Nagy János magához ölelte Rózát, akinek a torka összevissza volt karmolva és folyt belőle a vér.

— Nézz ide, te dühödt bolond — förmedt rá Déry Istvánra az öreg. — Hova ment el az eszed, mi?

Róza gyorsan fehér kendőt vett ki a fiókból, körülcsvart a nyakát, aztán futott ki az udvarra, az utcára, meg sem állt a szemben lévő házig, ahol Takács Nancsi színésznő lakott.

Három napig feküdt hideglázban Takácsok szálásán. Napjában kétszer is ott járt Déry, hogy bocsánatát kérje. De Róza nem akarta látni.

Harmadnap észrevétlen beosont a szobába, leterdelt Róza ágya előtt és úgy könyörgött. Megesküdött, hogy soha egy ujjal nem nyúl többé hozzá, csak még egyszer bocsásson meg neki. Napjában négyszer is eljött aztán és esküdözött. Hat napig rimánkodott, míg végre Róza rászánta magát arra, hogy hazamegy. De azt kikötötte, hogy egy asztalnál nem eszik vele és éjszakára bezárja a szobáját. Déry mindenbe belegyezett. Rózácska ettől kezdve csak magának főzött, Déry pedig vendéglőbe járt kosztra. Három hétig éltek így. Akkorra úgy megenyhült Rózácska, hogy már legalább az asztalnál találkoztak.

Az első ilyen békességes napon, késő délután, egy idősebb és egy fiatalabb férfit vezetett be Déry. Alacsonynövésű, ügyefogyott, ijedten pislogó ifjú volt. Választékos öltözéke a legújabb bécsi módi szerint való. De a kávészínű kabát, a világos nanking-nadrág, a nefelejcekkal kihímezett selyemmellény, fodros ing és harciasan hegyesvágású gallér szájalmas lény földi porhüvelyét takarta. Úgy állt ez az «elegáns» ruházat a görbelábú, nyárfalevélként reszkető, rémulten pislogó és zavartan dadogó kis fiatalemberen, mint a vörös frakk a ketrebben mutogatott gorillán. Savószínű szeme nem tudott egyfelé nézni: csáléra-hajszra állt, mint a rendetlen bajusz. Két görbe lába is kétfelé húzta, akárcsak az össze nem szokott, egymáshoz nem illő két gebe a kocsit. Vörhenyes haja izzadtan tapadt nyomott homlokához, széles orra alatt még alig serkedt a bajusz. A fiatalember csetlett-botlott, nekiment az asztalnak, cipője hegye beleakadt a szőnyegbe, a kezével pedig, amely két engedetlen cséphadaró módjára lógott le a formátlan törzsről, semmiképpen sem tudott mit kezdeni.

Róza kíváncsian és kérdően nézett a férjére. Mit akar ezzel a sihederrel, akit oly méltóságteljes göggel követ a nyomában haladó hórihorgas, p eck es - tartási?, hervatag férfiú.

— Édes Rózám, — szólalt meg Déry nyájasan, — bemutatom néked barátomat, Gyertyánffy Miklós urat és nevelőjét, Demercsányi urat.

Róza azon gondolkozott: mióta barátja ez a figura az ő férjének? Sohasem beszélt neki azelőtt semmiféle Gyertyánffyról. Az ifjú esetlen hajbókolással közeledett, míg nevelője mozzanatlanul állt a helyén, mintha meszelőrudat nyelt volna. A nevelő, mikor Déry kiejtette a nevét, egyet köhintett, mintegy helyeslően, komor fejét is megbiccentette és arcán az olyan emberek öntudata terpeszkedett, akik tisztában vannak önnön fontosságukkal. Gyertyánffy végre nagy ügyvel-bajjal megközelítette Rózát és mialatt kövér verejtékcseppek vánszorogtak végig pufók és mégis oly hervadt arcán, datlogva megszólalt:

— Az én ke-kedves ba-barátom mmeg-ígérte, ho-hogy a tet-tes asszony sze-szerencséltetni fo-fog.

Hajtogatta magát, mint a dróton rángatott bábu. Nagynehezen foglalta el helyét a széken, amelyet Róza mutatott neki, a kalapját markolászta, majd rémulten nézett körül és kidülledt szemmel kereste a helyet, ahova ezt az agyongyötört kalapot végre leteli esse. Nagykeservesen adta elő az instanciáját: vacsora lesz nála, baráti estély és túlboldognak érezné magát, ha az ifiasszony szerencséltetné. Könyörögve tapad rá Róza arcára az ijedt birkaszem, Déry is unszolta a feleségét: Gyertyánffy hátamögé állt és ott integetett, hogy ígérje meg, csak Ígérje meg. Róza alig tudta visszafojtani a kitörő nevetést. Megígérte, hogy elmegy. Megígérte, csak hogy minél előbb kívül legyen a küszöbön ez a furcsa figura és ő végre, Istenigazában szabadjára engedhesse a kacagását. Gyertyánffy még egy darabig ott fészkelődött a

székén. Majd fölfalta a szemével Rózácska alakját. El volt kábulva az érett rózsaszín árnyalattól, amely egyre inkább birtokába vette a Róza áttetsző bőrét. Mohó szeme izgatottan futkározott végig azon a lágy és kecses vonalon, amely a fiatalasszony feszülő kis keblénél kezdődött, bájosan hajlott el a csípőnél és a ruha mindent eltakaró, de mindent eláruló ráncai alatt igézően és ingerlően futott lefelé, egészen a gyönyörűen formált gazella-bokáig.

Róza elkomolyodott. Úgy érezte, hogy ez a falánk kamaszpillantás leszedi róla a ruhát és bélyeget perzsel bele a bőrébe. Az arca már nem volt mosolygós. Barátságatlanul nézett vissza Gyertyánffyra. Ez végre föltápáskodott, majd megtörölve izzadt homlokát, így szólt Déryhez:

— Ba-ba-barátom, í-i-gérje me-meg, ho-hogy engem hi-hi ko-komának...

Róza elpirult. Déry pedig erőltetve mosolygott és kapva-kapott az ajánlaton:

— Már hogyné hívnám, édes komámuram! Ha gólya kelepel a kéményen, magát hívom, kedves komám!

Még össze is csókolóztak. Az ostoba fajankó nem vette észre, hogy a kisbaba emlegetésére miként komorodott el Déryné ifiasszony bájos kislányarca és mennyire elsötétedett, akárhogyan titkolta is, a Déry István homloka.

Ezen az estén megint perpatvartól volt hangos a lakás. Róza szemrehányást tett Dérynek, amiért idehozta ezt a kellemetlen idegent. Déry pedig arra unszolta, hogy legyen kedves Gyertyán íy hoz, nagyon gazdag fiatalember, hasznos ismeretség, szüleinek szemefénye, két marékkal szórja a pénzt és igen nagy familiából való. Az Ország-út sarkán, az Orczyházzal szemben, most építik az ormóttan palotát, a Gyertyánffy-házat, amely csak kicsinyke része az ügyefogyott ifjú vagyonának.

Róza utálattal nézett a férjére. Most még jobban undorodott tőle, mint azelőtt. Hát pénzért — mindent? És minden csak a pénz? De azért mégis elment másnap a Gyertyánffy estélyére. Kifáradt az ellentállásban. A vendéglátó házigazda fiákért küldött érte, amely elvitte őt a fényes szállásra. Nagyrészt színészek voltak a vendégek. Csupa színezüsttel és nemes porcellánnal terítették az asztalt. Fényes libériába öltözött inasok kínálták a legfinomabb ételeket, italokat. Még muzsikaszó is volt. Gyertyánffy egész este Dérynél körül legyeskedett és majd lenyelte egyszerű fehér ruhába öltözött bájos vendégét, Róza alig várta, hogy elszabaduljon erről a vásárról, amelyen ő maga az eleven portéka. Még a fiákért sem akarta elfogadni, amelyet Gyertyánffy odaállított a kapu elé, hogy hazavigye őket.

Róza egyre azon töprengett: mit akar tőle ez a boldogtalan? ösztöne megsúgta, hogy Gyertyánffy csak őérette rendezte az ünnepséget. Láta, hogy Déry úgy kering a Gyertyánffy drágaköves gyűrűkkel föl-cicomázott alakja körül, mintha az aranyborjú előtt járná a táncot. Megtelt az utálat keserűségével. A féltékeny Déry, aki annyira tiltja őt Prepeliczaytól, most valósággal kényszeríti, hogy legyen kedves a gazdag úrfihoz... Napok múltak s Róza még mindig borzongott, ha eszébe jutott Gyertyánffynak egy-egy pillantása. Megtapogatta magát: kereste a testén a helyeket, ahol ez a fölgerjedt, bamba és sóvár szem érte őt.

Különös, hogy a zsigori Déry most milyen bőkezű lett egyszerre. Nem akart második ágyat vermi még az ő hozományából se. Most pedig új hárfával lepte meg. Mindennap hozott haza valamit. Róza nem értette ezt. Mért lett ilyen pazarkedvű egyszerre? Három nappal a Gyertyánffy-estély után nagy paksa-métával állított be. Bársony volt benne és csipke. Róza meg se köszönte. Hideg borzongást érzett, ösz-

töne azt súgta, hogy nagy baj környékezi. Odalépett a kommodóhoz, kihúzta a fiókot, szótlanul elrakta a csipkét, meg a bársonyt. A fiók alján fehér atlasz mellényt és összehajtogatott frakköltönyt látott. Szemét ellepte a könny, benyúlt a fiókba és lopva, hogy Déry meg ne lássa, végigsimogatta a frakk szövetét. Aztán visszafordult a férje felé:

— De a Prepeliczay frakkját és mellényét visszadhathná már! Három hónapja, hogy kölcsönkérte. A «Férjek ritka orvoslása» első előadására.

Déry mogorván húzta össze a szemöldökét. Nem szerette, ha emlékeztették az adósságaira. Szívesen felejtette ott a fiók mélyén a Prepeliczay frakkját. Anélkül, hogy magát Prepeiiczayt elfelejtette volna.

Kopogtak az ajtón. A küszöbön Demercsányi nevelő úr peckes alakja jelent meg. Most is hosszú fekete kabátot viselt, végig begombolva. A magas gallér mereven tartotta a nyakát. A gallér két hegye, mint félelmes dárda állott őrt ünnepélyes arca mellett.

— Ténsasszony — rebegette és fejét kissé megbiccentette.

— Hozta Isten a téns' urat! — lelkengett Déry. Olyan szívéllyességgel fogadta a nevelőt, mintha legalább is a vicispán jött volna látogatóba.

— Nem óhajtom inkommodálni a ténsasszonyt, — szólalt meg Demercsányi úr recsegő torokhangja, — a processzus amúgyan is intimus és respektábilis...

Ebből aztán annyit kihámozott Déry István, hogy Demercsányi vele, egyedül csak vele akar beszélni, valami nagyon fontos és módfelett titokzatos ügyben. Bementek hát a szomszéd szobába, ahol sokáig sutogtak. Róza ügyet se vetett rájuk, az ablakba ült és a hímzórámája fölé hajolt. Barna és zöld gyöngyökből hímezett szomorúfüzfát: a csüggetegen aláhajló lombok egy süpedt hanton merengő ifjú alakját takarták el. Olyan volt ez a kirajzolt és félig kész gyöngyhímzés, hogy odaillő lett volna címképnek vala-

meiy érzékeny román fedői apjára is... Róza nagyokat sóhajtott, mialatt a színes gyöngyöket egymásután Öltötte hozzá az organdihoz. Még a könnyei is megeredtek, mert arra a szomorúúzfára gondolt, amely alatt oly hosszan fogták egymás kezét: ő és Prepeliczay... Eliramlik az élet, kikeletre eljő a hervadás. Ki tudja, egy szerelmelesszívű ifjú nem búsong-e nonsokára az ő süppedt hantján?... Miként ezen a hímzésen...

Merengéséből Déry csizmájának kopogása ébresztette fel. Férje visszatért a szobába és mosolyogva járt föl s alá. Róza nem törődött vele. Folytatta a munkáját. Még a könnyeit se rejtette el a máskor oly gyanakvó Déry előtt. Azt sem kérdezte: hová lett, mért oldott kereket a konyhaajtón át Demercsányi úr és mért van Dérynék olyan veszekedett jókedve? Láta, hogy ez a jókedv nem is olyan széles. És nem is olyan őszinte. A színésznő gyakorlott füle meghallotta a nevetés mellékhangjait. Déry csak — szerepet játszott a felesége előtt. De rosszul!

— No, ilyet se hallottam még, — szólalt meg aztán.

Róza tudta, hogy Déryt bosszantja az ő közönye. Bőszíti, hogy a felesége meg csak nem is kíváncsi. Hangos szóval akarja hát beszélgetésre bírni. De ő nem szólt, meg se mukkant. Még mélyebben hajlott a hímzóráma fölé.

— De hogy... hogy éppen engem válasszon ki! — folytatta tovább Déry a monológiát.

Mikor aztán Róza még erre se kérdezett semmit, megállt előtte és dühösen dobbantott egyet: a lábával.

— Meg se kérded, Róza?

Róza végre fölemelte tágranyílt nagy szemét és úgy nézett az urára, mintha neki egyáltalában nem volna semmi kérdeznivalója. Gyermeki ártatlansággal rebbent aj Icaról a szó:

— Mit kell kérdeznem?

— A patvarba is! Hát csak érdekel, hogy mért ment el köszönés nélkül Demercsányi?

— Engem bizony nem érdekel, lelkem.

— Nem-e? Aztán az se érdekel, Rózám, hogy mire kért meg engem ez az ember? Hát értsd meg: olyasmit bízott rám, amit még sose bíztak férjre.

— És maga vállalta?

Minden szava szűrt, mintha csak a hímzőtűt döfte volna belé a Déry eleven húsába: «... és maga vállalta?...» Róza nem tudta, mit bíztak Déryre és ő mit vállalt el. De a férj zavarából megérezte, hogy valami szokatlan és szokatlanul aljas dologra vállalkozott.

— Engem választott... éppen engem, hogy mondanám meg neked... már mint hogy én... neked mondanám meg: az ifjúúr fülig szerelmes beléd!

De most már otthagya ám a hímzőrámát Róza. Fölugrott a helyéről és a szoknyája akkorát suhant, mintha forgószél kapott volna belé. Fülig piros lett az arca, szeme lángolt a haragtól.

— És te ... te . . . aki kísértetnek látod a magad árnyékát... olyan mulatságosnak tartod ezt?

Déry lesütötte a szemét, aztán ügyefogyott gyámoltalan pislogással nézett az asszonyra, ő is majdnem úgy dadogott, mint Gyertyánffy:

— Hát... mért ne tartanám?

— Nem sejdítetted, hogy az estét is ezért adta? Nem láttad, hogy engem akar, csak engem? Ő, te... te!...

Tehetetlen dühében sírni kezdett. Ráborult a hímzőrámára és a bánatos ifjú alakján végigömlöttek a könnyei.

— Ugyan már, Rózám, mit akarsz ily bohó ifjútól? Az örülésig szerelmes beléd.

Róza fölemelte könnyben ázó arcát, két kis öklét is megrázta, mert szó nem jött a szájára. Szó, amely

elég kegyetlen lenne ahhoz, hogy a Déry arcába vágja. Az pedig tovább ügyetlenkedett.

— A nevelő megtette a kötelességét: megírta a szülőknek az ifjú magaviseletét. De nézd csak lelkem, mit feleltek a szülők:

Róza kezébe vette a levelet, amelyet a nevelő Dérynék adott. A levél így szólt: «Édes nevelő úr, ne vegye szorosan egyetlen fiúkat. Ne tiltsa néki apró örömeit. Adja kedvére, ne fukarkodjék, édes nevelő úr, bármibe kerüljön is néki örömet szerezni, semmit ne kíméljen...»

Róza kezében ronggyá gyűrődött a levél, amelynek a következő mondata így szólt:

«...és beszélje rá imádottját, hogy legyen eránta jóindulattal, nem fogja megbánni...»

— És te... te még idehozod ezt a levelet? Te...

Begörbítette a karmait, neki akart ugrani a férjének. Szerette volna szétmarcangolni a torkát, mint ahogyan ő tette vele, nemrégén. De csak gyenge kis teremtménye volt az Istennek és a harciasan kinyújtott rózsaszín körmök aláhanyatlottak, a dühös csattogás pedig búgó sírásba bályadt. Megalázottnak, meggyalázottnak, kifosztottnak érezte magát. A férje, aki oly féltékeny tudott lenni, mikor Prepeliczay nemes hódolását látta, most valósággal áruba bocsátja őt. Bizonyosan elfogadta Gyertyánffy pénzét és mint Gyertyánffy ügynöke, mint Gyertyánffy kerítője, vette neki a csipkét, a bársonyt, a hárfát, a csecsebecséket. Most pedig valósággal szószólója lesz és ajánlja Gyertyánffyt a felesége kegyességébe...

Gyomra felfordult. Émelygett. Szédült.

— Őt, — sziszegte, — őt kitiltottad! Egy becsületes ifjút: kergettél el a háztól. Annak nincsen pénze. Ennek annál több...

— Ne légy oly kegyetlen erántam, édes lelkem, — védekezett Déry — haragod elvakít.

— Kerítő!... Kerítő!

— De édes Rózám, — kérlelte Déry, — hiszen még elvégre nem sértett meg téged azzal, hogy imád... hízelgő ez, én mondom, hízelgő ez bármily asszonyra.

Róza kiegyenesedett. Már nem sírt. Csak ránézett Déryre. De úgy nézett rá, hogy az lesütötte a szemét. Aztán a kommodhoz ugrott, kirántotta a fiókját, elővette kalapját, fejébe tűzte és szó nélkül kirohant a házból.

XVIII.

Behunyt szemmel nyújtózkodott az ágyban. Lerúgta magáról a paplant és odakinálta rugalmas, karcsú, formásodó testét a tolakodó reggeli napsugárnak, amely befurakodott a zsalugáter félig lehunyt pillái között a szobába. Az egyik pajkos fény-nyalábocska odaröpült, éppen a kemény kis keblére, mintha Amor nyila volna. A nap tüzes csókjától megreszketett a lányos kis melle és ennek az édes-gyönyörűséges remegésnek a ritmusa átterjedt a Rózácska egész testére, amelyet kíváncsian tapogattak végig a tolakodó napsugarak: hogy olyan szép-e még, olyan üde-e még, mint a nagy, keserves kórság előtt? A széleskedvű reggeli szellő, melyről nem hiába énekeltek oly zengzetesen e kornak poétái, megtréfálta a félig még szendergő Rózácskát, belemarkolt a zsalugáter egyik szárnyába és félrevágta azt a türelmetlen napsugár útjából. Gátat rontva tódult be a fény a szobába és aranyhálóba szötte a gyöngyházfényű testet, amely valósággal beleveszett a párnákba, mintha összeölelkeznek velük és odaadná nekik édes-bájos önmagát... A számócaszínű száj mozgott, mint a rózsalevél, mikor kinyílik a nap követelőző csókjára. Nem adott hangot, de az éber szem, ha éppen nagyon-nagyon akarná, a nedvesen pihegő szájról egy férfi-nevet olvashatna, amelynek a betűi egymásután rajzolódnak ki a Rózácska ajkára... Boldogan lélekzett. Szabadnak érezte magát. Kora reggel, félálmban,

jól hallotta Déry lépteinek távolodó ütemét a szomszéd szobából... Még most is csak félig eszmélt rá, hogy itt a józan reggel. Nem tudta még elválasztani az álmot és valóságot: messzetűnt tegnap és jelenlévő ma összefolyt előtte. Valóság-e mindaz, amire gondol, vagy csak tűnő álmokkép? Az a tegnapi délután, mikor úgy érezte, hogy kicsordult a keserűség az élet poharából és futott, futott, futott; fölhevült lélek szélvészre kergette a Duna felé. Azt hitte, hogy vége az életnek, a szép piros életnek, mert nem lehet elviselni, nem lehet túlélni egy órával sem a megaláztatást, a lealacsonyodást, a szégyent. Nem. lehet élni azután, amit Déry tett vele!

Nem meri kinyitni a szemét. Fél, hogyha felhúzza a pillák rolettáját, ha lesimogatja szeme tükréről a homályt, eltűnik a varázs, elszáll a szépséges ábránd: a tegnapi délután emléke... Huszonegy éves, érett asszony és színésznő. Lehetséges az, hogy csak most, a halálos szégyen, a végső elkeseredés forgószele sodorta őt a beteljesült földi szerelem titkaiba?

A boldog nász édességében fürdött még minden porcikája. Átfonta a tüzes paplant, karjának fehér hínárjával magához szorította a lángot, amely visszacsapott rá az ágyból. Aztán végigtapogatta magát: csókok nyomát kereste a vállán, a nyakán, a karján, a kebelén...

A padló recsenése riasztotta fel. Mikor kinyitotta a szemét, petyhüdt, kövérkés arc hajolt föléje és vizenyős szem bámult rá éhesen. Nagyot sikoltott és magára rántotta a paplant. Beburkolózott, egészen a szeméig. Teste szégyentől égett. Az ágy előtt férje és Gyertyánffy állt. Déry és a lefedt szája siheder lábujjhegyen osont be a szobába, a kis ajtón át, amelynek hátat fordított az ágy. Róza magánkívül volt a fölháborodástól, a szégyentől. Az a mohó száj, az a falánk szem... Ha egy pillanatra is, de látta...

Látta a vállát, amelyről lecsúszott az ing... talán a keblet is...

Gyertyánffy dadogni kezdett:

— Ko-ko-komámasszony... ke-kedves ko-ko-mámasszony ...

— Gyertyánffy komám virágot hozott, édes Rózám, — magyarázta Déry.

De akkor már Rózának is megjött a hangja.

— Takarodjon! Mind a ketten ...

Szánalmas látvány volt a pufók kis Gyertyánffy, amint a bokkrétát forgatja a kezében és sírásra görbült szájjal áll a szoba közepén, esdeklő pillantásokat vetve hol Rózára, hol meg Déryre. Róza tombolt dühében. A paplan alatt egyet-egyet rándult ideges kis alakja. Róza mindig nagyon szemérmes volt, még nők előtt sem akart levetkőzni. Férje jelenlétében sohasem váltott ruhát. Cívódtak is emiatt eleget. Mert a közönséges gondolkozású Déry sohasem akarta megérteni ezt a «kényeskedést». Személyes sértésnek érezte, lázadásnak férji jogai ellen. És ez a férj most ide hozza, ide, az ágyához ezt a félkegyelmű pénzeszsákot, aki szerelmes belé, aki meg akarja őt kapni. Ide hozza és valósággal megmutatja neki a feleségét.

Róza a nyakáig húzott paplan alól még egyre kiabált:

— Ki!... Kifelé!...

— De édes lelkem, — csöndesítette Déry — hiszen csak virágot hozott...

— Nekem nem kell a virágja! Sem most, sem ezentúl! Most pedig menjenek! Gyorsan! Föl akarok kelni!

Gyertyánffy az ajtó felé kullogott. A küszöbön még egyszer visszafordult és ezt nyekeregte:

— Nne ... tessék ha-haragudni...

Gyertyánffy kiment és Déry is követte. Jobbnak látta, hogy ő se maradjon bent a Róza szobájában.

Róza pedig, sírva-remegve, pirulva-háborogva öltözködött, olyan sebesen, mint a menekülő, kapkodta magara a ruhát. Futva ment a színházba, ahol próbát tartottak az új darabból. Mikor belépett a kis kapun a dohos folyosóra, beleütközött Köszezi Alajosba. Á fiatal színészből pálinka-szag dőlt Déryné arcába. A szerencsétlen ember egy idő óta ivasnak adta a fejét. Mikor meglátta Dérynét, széles mosolyra szaladt szét a szája:

— Na... nézze csak, ifiasszony, ezt még most se szedtek íe ... maholnap elbontják fejünk fölül ezt a száraz mahnot, de azért ... reguláznak bennünket furton-furt...

És az ujjával a játékszín: hirdetőtáblára mutatott, amelyen szigorú betűk feketéllettek. Az 1793-ban kiadott játékszíni regulák voltak, amelyekből a figyelmei szem sok mindent kiolvasott és az éber ész sok mindent következtetett a játékszín állapotára. Az egyik szigorú ukáz így szólt:

«Aki a magáét (az az Rollját) oly rosszul tudja, hogy az Igazgatás azon Darab helett mást adni kintelenítetik, a holnapi füzetésének felében büntetődik meg, ha pedig a Darabot mégis ugyan tsak játszák és az játék közben a készületlenség ki tetszik, a maga holnapi füzetésének negyed részét veszti el a hibázó.»

Hogy pediglen a színész minden időkben egyforma, hibáiban, erényeiben és szokásaiban, azt ékesen bizonyítja az alábbi parancsolat:

«Nem is szabad senkinek az éneklés, olvasás és próba közben azon Jelenéseket, mellyek néki nem tettezenek, nevetségessé tenni, s a Darab hibáját fel fedözni szánt szándékkal.»

Továbbá:

«Ne merészellye senki, vagy a Darab, vagy a Játsszók gyengeségét valaki másnak a közönségből fel fedezni, vagy annak érdemét otsítani. Ha helyyesen

okoskodna is felőle, az ilyen okoskodó holnapi füzetesének nyoltzad részében büntetetik meg.»

A színjátszók, nyilván abban az időben is nagy buzgalommal «otsították» egymás játékát, tették nevetségessé a hasonló szerepkörben működő társaik alakítását és becsmérelték a darabot, amelyben nekik nem volt jó szerepük. Az ilyenféle tevékenység színhelye nemcsak a «színi álfalak» bizalmas világa volt, hanem a nézőtér is, ahol fölötte célirányos volt hangulatot csinálni. Az «otsítás» fő fészke már akkor is a színészpáholy lehetett. Legalább is erre mutat a játékszíni regulák alábbi szakasza, amelyet a becsípett Kőszegi Alajos különös derűvel szemlél a hirdető táblán:

«A tagoknak is, vagy a Locsékban (Loge) egy holnapi füzetesének 16-od része alatt meg vagyon tiltva», hogy — a játszókat hangos megjegyzésekkel zavarják ...

A nyomorgó magyar játékszín gondját most Kulcsár szerkesztő viseli. Kulcsár szerkesztő e pillanatban éppen a félhomályos színpad közepén méltatlankodik. A színjátszók aggodalmas arccal állják körül. Nem is merik tőle megkérdezni: mikor kapnak fizetést? Pest vármegye főpénztárosa, Kis úr napról-napra ígéretekkel traktálja őket, mert nincs pénz a kasszában. Most pedig ráadásul mind e nyomoiúságukra, megérkezett a vészír, hogy a Rondellát le akarják bontani, mert útjában áll a város szépítésének. A «Verschönerungs Commission» csákánya akadt belé Pest város egykori bástyafalának utolsó maradványába, a vártoronyból lett színházba. Az uraknak azonban csak csákányuk van és semmi egyébük. Rombolni tudnak, de építeni egyelőre nem. Pest nyomorúságos kisváros, melynek utcáin térdig jár a kisleány — nem a rózsában, hanem a porban. A város véget is ér néhány lépéssel a gyapjúteri német színház fölött, ahol a Fel-Dunator kezdő-

dik. Az a rész, amelyet hivalkodva neveznek Leopold Városnak, egyelőre homoksivatag, melynek buckáin csak néhány elszánt spekuláns építtetett idáig házat. No meg József császár, aki egy ormótlan szürke épület-csoportot rakatott a Leopold Város homoksivatagának közepébe. Ez a kísérteties «Neugebäude» még ijesztőbbé teszi a kietlen tájat. A lebontott Hatvani-kapun túl, a kerepesi országúton néhány viskó düledezik és békák kuruttyolnak a nádasokban. A József-városban, a Stáció-utca környékén több a szőlőkert, mint a ház. De a Verschönerungs Commission tervezet, térképeket rajzol, plánumokat készít és — rombol! Különösen sürgös neki a Rondella lebontása. Ezt soron kívül keli elintézni. Mert hiszen a Rondella veszedelmes hely: korhadt deszkáiról magyar színészek terjesztik a magyar szót.

— Nem tudom már, hová tegyem magukat, — dühöngött a sápadt Kulcsár István — melyik szénapajtába? Mert akárhová dugom a játékszínt, a polgárok lebontják a magyar színészek feje fölött a fődelet.

Kulcsár István jól tudta, hogy a magyar színészek útban vannak. Nemcsak a városrendezők útjában.

Szakadó esőben ment haza Déryné ifiasszony a Molnár-utcába. Ezúttal a Déry-féle pohár-villa-hangverseny elmaradt, mert a férje nem is mert hazajönni. Ebéd után leült a zongorájához. De alig ütött meg néhány hangot, mikor látja, hogy a szakadó esőben Gyertyánffy hórihorgas inasa lép be az udvarra. Szörnyű nevetséges látvány volt a vékony nyakú, keszeg legény, aki széles esernyőt emelt, de nem a feje fölé, hanem kitarva, messze önmagától, és mereven kinyújtott kezében gondosan papírba burkolt tárgyat vitt nagy vigyázattal. Róza abbahagyta a zongorázást és a konyha küszöbére állt. Onnan nézte, milyen kínosan evickél át az udvaron a szerencsétlen szolgálégény, aki olyan keservesen bámul reá, mintha kö-

nyörögne, hogy szabadítsa meg kínos helyzetéből. Mert nem elég, hogy az eső a nyakába szakadt, de még az ernyőről is az ő árva lejére ömlött a víz!

— Tiszteli a tekintetes úrfi a tekintetes asszonykát, — szólalt meg panaszosan a hossza inas, — egy rózsát küldött.

— De hát mért tartja oly távol az ernyőt az egyetlen rózsza fölé, Andris? Megfértek volna alatta ketten is: a rózsza, meg maga.

— Isten őrizz, tekintetes asszony! Az úrfi így adta a kezembe, hogy tartsam távol a rózsát a lélekze-temtől, nehogy elhervadjon tőle... Az ernyőt meg tartsam a rózsza fölibe, nehogy valami baj érje ebben a gonosz időben.

— No, Andris, hát vigye vissza a rózsát és mondja meg az úrfinak, hogy nekem nem kell a rózsája, mert az én kezemben mingyárt elhervad... Azt is mondja meg neki, hogy rá se néztem, nehogy kár essék benne.

A boldogtalan inas komikusan kétségbeesett ábrázatot vágott. Könyörögni kezdett:

— Az Isten őrizzen meg attól, tekintetes asszonyka, hogy visszavigyem a rózsát! Inkább a Dunának megyek!

Rózsát annyira mulattatta a fiú félelme, hogy felbontotta a papírsákokat és megnézte a rózsát. Gyönyörű példány volt, egyeden kis bimbóval és sűrűn vették körül a zöld levelek. Csak azért vette el a virágot a legénytől, mert megszánta félelmét. Be-ment a szobába, egy pohár vízbe állította a virágszálat, aztán nem gondolt többé vele. Néhány perc múlva halk sarkantyúpengés jelentette, hogy Prepeliczay megy át az udvaron, Nagy Jánosokhoz. Mióta csak lopva látják egymást, Prepeliczay minden délután meglátogatta Nagy Jánost, hogy legalább az ablakon át rámosolyoghasson Rózára. Megállt egy percre.

— Menj, édes, megázol, — susogta az ablakon át Róza.

De az ifjú nem mozdult. Lángoló szeme hozzá-
tapadt a Róza formás alakjához. Mióta halvány ábrándból forró valósággá lett a szerelem, megérett a Róza kis alakja. Nehezen ért el a ruha bőrtönében. Szét akarta szakítani a könnyű kelmét. Minden porcikája sóvárgott és szabadságra vágyott. Ki, ki a napfényes életbe ... A nyakig begombolt kashmir-kelmével nyugtalanul birkózott. Szárnyai nőttek, hogy repüljön ...

Prepeliczay előtt az ablakrámán ott állt a vi-
zespohár és benne a rózsa.

— Neked adom! — suttogetta Róza.

— De kitől kaptad?

— Az a bamba Gyeityánffy küldte. De most menj, édes, meglátnak... majd elmondok mindent, ha sétálni megyünk...

Alig, hogy Prepeliczay benyitott Nagy Jánosokhoz, hazaérkezett Déry. Róza attól félt: férje megtudja Gyertyánffytól, hogy rózsát küldött neki. Kiszaladt hát a konyhába és elzavarta «Máris lelkem»-et. A szolgálót: kerítsen szaporán egy csokor rózsát! A szolgálóleány néhány perc múlva nagy bokrétát hozott és Róza vízbe tette azt.

Alkonyattájt megállt az eső. Róza, aki szerepet tanult, lépteket és suttogó beszédet hallott a szomszéd szobából. Néhány perc múlva összeráncolt homlokkal lépett be Déry.

— Róza, hol van az a rózsa . . . amit a koma. . . már mint Gyertyánffy küldött?

— Ott, a pohárban.

— De melyik az?

— Tudom is én! Odaszúrtam a többi közé.

Déry megmarkolta a poharat és átvitte a másik szobába. Róza akkor vette észre, hogy az ajtó mögött Gyertyánffy leselkedik. Föl volt háborodva. Hát ez az ember még idemeréskedik?

Hallgatózott:

— Az én ró-ó-zsám ni-ni-nincs közötté, — dadogta a szomszéd szobában Gyertyánffy.

— Mindegy az, komámuram. Rózsa — rózsa ...

— I-jajajaj. Ne-nne-nem úgy van az, ke-ked-vcs komám! Mert annak a be-belső levelére verseket írtam, fi-finom tollal...

Déry megint csak visszament a felesége szobájába.

— Édes fiam, hol az a rózsa?

— Ott, a többi között. Már mondtam!

A másik szoba küszöbén Gyertyánffy bárgyú ábrázata jelent meg.

— Ne- ne-ne tessék ha-ha-ragudni ... Ve-versek voltak be-beleírva.

Déry szeme vallató szigorúsággal tapadt rá a Róza arcára. Róza egyre idegesebb lett. Rákiáltott Gyertyánffyra:

— Ugyan hagyjon már nekem békét! Hányszor kell magát kidobni? Mit bánom én a maga versét és a maga virágját!

— De, édes fiam — pattant föl Déry — ez már mégis különös, hogy a szobából eltűnik valami és te nem is tudsz róla?

Déry jól látta, hogy Róza arca elsápadt és a hangja remeg a felindulástól. Gyanút fogott. Róza talán hazudott volna, talán sírva fakad, ha egyedül beszélhet a férjével, de a Gyertyánffy megjelenése anyyira fölháborította, olyan dacossá tette, hogy őszintén megmondott mindent:

— Ej, hát bánom is én! Odaadtam a rózsát Prepeliczaynak !

Déry homlokán megjelent az a piros folt, amelyet Róza jól ösmert. És megszólalt, bősziült csikorgással:

— Prepeliczaynak ? Hát ti... ti még most is titkon találkoztok?

Róza fölemelte a fejét. A szeme villámlott. Meg ez előtt a nyomorult előtt leckézteti, számoltatja őt Déry? A férj, aki... aki... Nem is akarta végig-gondolni, hogy mit tett Déry, vagy mit akart tenni ővele és — ezzel a puíTadtképű, vásott fickóval!

Dobbantott egyet a pici lába.

— Nem éppen titkon találkoztunk. Inkább mindenki láttára!

— De mikor én megiltottam! — ordított Déry.

Róza érezte, hogy testében-lelkében nagy-nagy nyugalom és erő ömlik el. Már nem volt olyan félnék és nem is volt olyan kisleány, mint kevéssel ezelőtt. Jeges hidegséggel csattant vissza a hangja:

— Megiltotta? Jaj, Déry, az már régen volt! Sok minden történt azóta ...

Gonosz hangsúllyal tette még hozzá:

— Sok minden. Több, mint hinné, lelkem . . . Azzal kiment a szobából. És most ő csapta be az ajtót.

XIX.

Másnap jókor reggel, alighogy Déry elment a «Bá-nom, hogy megházasodtam» című szomorú-víg néző-játék próbájára, Róza megpillantotta Gyertyánffyt, amint az ajtóhoz közeledik. Az óriási csecsemő láb-ujjhegyen osont át az udvaron, egyenesen a Déryék küszöbe felé. Olyan aggodalommal tartott az ujjai között egy hervadt rózsaszálat, messze sajátmagától, mint a legénye, mikor azt az átkozott rózsát hozta két nappal előbb Déryné ifiasszonynak. Az úrfi szörnyű szorongással uézto: megvan-e még a szánalmasan hervadt rózsaszál mindenik levele? Rózában föltámadt az örök színész: már megfeledkezett minden megaláz-tatásról, minden sérelemről, amely a dadogó Gyer-tyánffy miatt érte: szeme, arca, egész kis alakja maga volt a megfeszült figyelem. Nézte, figyelte a ko-mikus alakot.

Gyertyán ff y megállt a küszöb eiött, esetlenül bó-kolt, miközben rémült pillantást vetett ismét a rózsá földi maradványaira, hogy nem hullott-e porba az alá-zatos hajlongás közben egy fonnyadt levele? Azután diadalmas mosoly ült ki a fölfűjt marhahólyághoz; hasonlatos ábrázatára és a nemes lovag megszólalt:

— I-i-itt a ró-ó-zsa!

Bárgyún vigyorgott. Az ábrázatára ez volt rá-írva: «No, ugye, hogy milyen fortélyos ember vagyok én? Visszaszereztem a rózsát!»

— Ei-me-mentem Pre-pe-li-czayhoz a rózsáért!

Déryné ifiasszony már nem mosolygott. A hangja elkomolyodott:

— És ő ... odaadta ?

— Ja-ja-jaj, ő-ő nem akarta... Tetszik tudni, mit mondott? — «Nem adom, te-te-te hülye!» De-de-én azt mondtam:...

Vihogott. Nagyon bölcsnek és leleményesnek érezte magát e pillanatban. Kidüllesztette a kebelét, büszke volt a fortélyára és imígyen folytatta:

— De-de-de én azt mondtam: «Szé-szé-pen tiszteli az ifiasszony és azt mondta, te-te-tesse nekí vizz-visszaküideni a ró-ró-zsát. Hi-hi-szen én adtam ne-ne-ki a rozsát! Én í-írtam a ve-verseket is a ró-rózsa levelére... é-én magam.»

Róza ráförmedt:

— Hogy merete azt hazudni, hogy én küldtem magát a rózsáért?

A dadogó száj elgörbült. A pelyhedző bajuszos csecsemő már-már elsírta magát. Nem érhetette, hogy ezt a lángeszű fiúkat nem méltányolja a szépséges — óh, de mily szépséges! — ifiasszony

— Ké-Kérdemen ké-ké-rem... — dadogott, — ne ha-ha-ragudjék.

— Hát jó, nem haragszom, ha engedelmeskedik!

— Te-tessék pa-parancsolni.

— Fogja ezt a rózsát, vigye vissza mingy árt Prepeliczaynak és mondja neki ezt: «Édes úr! Bocsásson meg nekem, szemtelen voltam és hazudtam.»

A merev halszem könyörögve nézett Rózára.

— Semmi alku! Ezt fogja neki mondani: «Szemtelen voltam és hazudtam.. . Mert nem Déryné küldött a rózsáért. Déryné tisztelteti az urat és itt küldi a rózsát vissza.»

A Zöldfá-utca, ahol Prepeliczay lakott, messze esik a Molnár-utcától. De azért nem telt bele egy óra és Gyertyánffy már ismét a «Belgrádi ház» udvarán állt, a Déryné ifiasszony küszöbe előtt. Ó, de

mily siralmas állapotban! Gallérja félre csúszott, a nyakravalója tépetten fityegett alá a mellényére, kabátja piszkos volt, arca megtört és rémült. Az együgyű fickó még vissza is jött, hogy szíve szerelmének híven elbeszélje: mennyire elbánt vele Prepeliczay. Éretlen tacsónak, hitvány sihedernek nevezte, összetépte a rózsát és a szeme közé vágta. Aztán kinyitotta az ajtót, galléron ragadta, a grádicsához vezette és így bocsátotta el: «Ha még egyszer ide mersz jönni, ledoblak a lépcsőn...»

Gyertyánffy pedig ott állt siralmas állapotában a küszöb előtt és híven elbeszélte mindent Rózának, aki torkaszakadtából kacagott. A fiatal úr nem értette: mi van azon kacagnivaló, hogy ővele így elbántak? Déryné még egyszer végignézett rajta, aztán így szólt:

— Megtette, amit ígért és én nem haragszom többé. De látni nem akarom. Soha se kerüljön a szemem elé! No, Isten áldja ...

Gyertyánffy, összemarkolászott kabátját simogatva és falakat rengető sóhajtozás közijén kullogott el a Molnár-utcai házból.

XX.

Az 1814-ik év októbere különösen verőfényes volt. Az Al-Dunasoron halk sóhajjal zizegett az avar egy sétáló pár léptei alatt. Hullatták levelüket a vén fák. Beborították aranyszínű lepellel a szobrok vállait és bíbor takarót terítettek arra az árva kőpadra, amely ott merengett a göröghitűek kéttornyú temploma előtt. Némán mentek egymás oldalán a szerelmesek. Utcáról-utcára, meg-megállva, búsan egymásra mosolyogva. Prepeliczay búcsúzott. Napköltekor messze útra kél: főúri tanítványát kíséri el idegen országba. Róza is útnak ered nemsokára: ebben az idegen városban, Pesten, hontalanná lettek a magyar színjátékosok és vi-lággá mennek.

Mégegyszer, utoljára, végigjárják az utcákat, hol annyit sétáltak együtt. Megállnak egy sarkon, ráfeled-keznek egy erkélyre, búsan néznek az ismerős kapu-bálványokra és hosszan időznek egy-egy ház előtt. Szá-mukra ez mind-mind: emlék. Édes órák, forró val-lomások, bujdosó séták, ellopott percek, szerelmes sza-vak emléke. Itt, éppen itt, a Grabovszky-kúria er-kélye alatt esküdött egy holdvilágos estén a férfi, hogy haláláig sem néz más asszonyra... Ott, a pózna alatt, melyről az olajlámpa argand-égője teríti széjjel éjsza-kánként a fény-legyezőjét, Róza egy este, theátrum után, — emlékszel, édes? múlt májusban volt! — odasimult a Prepeliczay karjához... Amott, tovább, mindjárt a Hal-téri kút mögött, egyszer megfogta a

kezét... ó, mennyi nagy esemény!... Ó, mily beszédes kövek és örök emlékezetre méltó helyek!

Átmentek a hajóhídon Budára. Kanyargó kis utcákon haladtak végig. Egy roskadt kis ház előtt a padon öreg néni ült. Fáradt szeme hunyorgott: nehezen bírta még az őszi verő fényt is. Mennyi ilyen öreg asszony van itt Budán!... A vén házakból, a dohos odúkból kicsalogatja őket a napsugár és a padkákon melengetik szüette csontjaikat.. . Oly gyorsan múlt az idő, hogy egyszerre ott találták magukat a hegyen, melyet Pest polgárai Blocksbergnek neveznek. Zöld lankáson, hatalmas vadgesztenyefa szétterülő arany lugasa alatt telepedtek le a füre, melynek színe földézte bennük a szép nyár emlékezetét. A hegy budai lejtőjén furulya szólt: egy pásztor legeltette ott fehérgyapjas nyáját. A lenyugvó nap még egyszer, utoljára, meggyújtotta a vén fa sárgult leveleit: lobogni kezdett a lombtető, mint egy arany máglya és reázáporozta röpködő, tüzes szikráit a íózácska hajára. Úgy ültek ott, összefonódva, egymást némán ölelve a szerelmesek, a búcsúzó őszi nap bús mosolygásában.

Odalenn, a Duna két partján nyújtózott a két város: Pest-Buda. A házak, a tornyok, a tetők. Az Orczy-kert, szép séta-útjaival, a tükörsima tóval és a kiutal. A hajlodozó jegenyék, az illatozó hársak. És a jözsefvárosi temető, az ezüstlevelű fűzfákkal. Aztán a kanyargós, szűk utcák. Ahol megösmerték egymást. Ahol először dobbant egy ütemre a szívük. Ahol örök szerelmet fogadtak egymásnak.

— Emlékszel, Rózám? «Télen és nyáron... közel és távol...»

Róza bólintott és folytatta:

— Amíg csak élek... és azon túl is...

Az utolsó szót már inkább sóhajtotta, mint mondta. Könnyben ázó arcát odarejtette a férfi kebelére. Megint hosszú, hosszú hallgatás kezdődött. Csak a pásztor fu-

rulyája szól. És a Dunáról hangzott fel a hajósok kiáltása: «Haj-hó ... Haj-hó ...»

Prepeliczay a Rózácska vörhenyes haját simogatta. Olyan volt az őszi alkony ragyogásában, mint a megolvadt arany.

— Ez a két fürt, Rózácskám, itt, jobbra-balra a halántékon, az enyém! Ő, hánszor csókoltam... Hánszor... ígérd meg, hogy ezt a két fürtöt megőrzöd és viselni fogod, amíg csak szeretsz engem.

— Ígérem, — sóhaj tolt a Rózácska és arany sugarú szeme rajongva tapadt a fiatalember barna arcára, — ígérem, hogy örökre viselni fogom, mert örökre szeretni foglak.

— Ha majd találkozunk és látom e két fürtöt a jobb és bal halántékon, édes, tudni fogom, hogy még szeretsz. Ha nem látom már rajtad, úgy azt is megértem, hogy nem szeretsz többé.

Rózácska hevesen rázta borzas fejét:

— Az nem lehet, hogy ne szeresselek!

Az ifjú odaszorította a könnyben ázó kis arcot a kebeléhez, fölneézett az égen messze vándorló bárányfelhőkre és halk visszhangban felelte:

— Örökké ...

A hegy lábához épült zeg-zugos sikátorokon át mentek haza: a kidőlt-bedült viskók között. Egykor a törökök Tabán-nak hívták ezt a városrészt. Egy szélütött ferde háztetőn fekete macska gubbasztott. A hold ezüst sajkája velük úszott, odafönn az ég tengerén. Rózácska ezüst szoborhoz hasonlított, amely életre kelt és bús arccal lépked lefelé a hepe-hupás köveken. Valahol hegedű cincogott.

— Ígérd meg — súgta a férfi, — hogy amikor a hold besüt az ablakodon, mindig rám gondolsz. Holdvilágon én is mindig, örökké rád gondolok. És minden este, mielőtt behunynám a szememet, bárhol járjak is, messze idegen országban, azt fogom suttozni: «Jóéjszakát, Rózácskám ... Szép álmokat, édes ...»

— Én is azt fogom suttozni: «Jóéjszakát, szerelmem... Szép álmokat... Álmom!»

— Mindörökké!

— Mindörökké ...

Másnap reggel a színjátszó társaság befelé szálíngózó tagjait azzal fogadta Renke József, hogy olvasópróba lesz: egy titokba burkolódzó magyar szerző vidám játékát fogja nekik bemutatni. A szerző — miként Benke atyus mondta — Kulcsár István úrhoz vitte művét és addig nem akarja fölfedni kilétet, míg biztosan nem tudja: számíthat-e sikerre? A játékszín társaság Benke köré telepedett és az «atyus» elkezdte a felolvasást. A vidám játék szereplőinek ilyenféle különös neveket adott a névtelenségben rejtőzködő író: Deresházy ... Deresházyné ... Muraközy ... Nyalóczyné ... Gyerfanoriszki ,...

Róza hallgatta, hallgatta Benke felolvasását és egyre idegesebb lett. A darab hőse gazdag nemes ifjú, bizonyos Gyerfanoriszki nevezetű, kit szülői magasabb tanulmányok céljából Pestre küldenek. Udvarmestere, Demerocsinyi, pajkos öreg úr, ki fölöttébb szereti a színésznőket. Bevezeti tanítványát a játékszín világába, ahol ez megösmelkedik Nyalóczynével, Muraközyvel, valamint a durva férjjel, Deresházyval, kit vakká tesz Gyerfanoriszki gazdagsága és megismerkedik nejével, a boldogtalan házasetű Deresházyné ifiasszonnyal. De akkor színre lép Finolányi, aki aztán igyekszik a tapasztalatlan legyecskét, szegény Gyerfanoriszkit, a pókok hálójából kimenteni.. .

Róza jelenetről jelenetre jobban megbizonyosodott, hogy az ismeretlen szerző őt és társait teszi csúffá. A «tapasztalatlan gazdag ifjú» nem más, mint Gyertyánffy, a durvalelkű, zsugori férj, a pénz előtt hajbókoló Deresházy nem lehet más, mint Déry István és Deresházyné, a boldogtalan színésznő — ő maga! Nyalóczyan Nagy Jánosra, Muraközyben Murányira ismert, míg Nyalóczynében Nagy Jánosné és

Teresa mama alakjának keverékét látta. Az író alaposan leszedte a keresztvizet az egész játékszini társaságról. Kissé nevetségessé tette Gyertyánffy is, ám-bár csak módjával: inkább jószándékú áldozatnak festette, aki beleesett a pókok hálójába, mint a tapasztalatlan légy szokott.

Róza otthagya az olvasó-próbát és egyenesen Kulcsár Istvánhoz ment. Szemét ellepték a könnyek.

— Ezt a darabot nem szabad előadatnia, tekintetes úr.

— Ugyan már miért nem, Déryné ifiasszony?

— Azért, mert engem állít pellengérré... Engem gyaláz! És tudja meg a tekintetes úr, ha ezt előadják, akkor én... én odahagyom a társaságot nyomban!

A csipkeszegélyű keszkenő is előkerült, amelynek sarkába S. R. betűket hímezett egy finom kis kéz. Kulcsár István nem tudta, miért fakad oly heves sírásra Déryné ifiasszony? Olyan nagyon szívére vette ezt a csúf szindarabot?

Rózácska ugyanis rápillantott a saját keszkenőjére, meglátta az S. II. betűket és erről eszébe jutott az a vén diófa, ott az «Arany Szita» udvarán, amelynek a kérgébe egykor, régen, szerelmük hajnalán a Prepeliczay zsebkése faragta bele ugyanezt a két betűt. A két betűt, amely mást jelentett a Rózácska zsebkendőjén és egészen mást a vén diófa kérgén.

Kulcsár István arcán jóságos mosoly terült széjjel. Zöldköves nagy gyűrűjét nézte zavarodottan, majd az aranylánccal babrált, amely a nyakából indult el, hogy az óráját tartsa a mellénye zsebében. Megpaskolta atyáskodólag a Rózácska keskeny vállát és így vigsztalta a síró fiatalasszonyt:

— Ne sírjon, Déryné lelkem! Kár azért, a szép szemért. Ezt a teátrumi darabot pedíglén szemétkbe vetem. Nem éri meg gyönyörű drágakő-szemének egyetlen könnycseppjét sem.

Rózácska fölszárította könnyeit és most már fag-
gatni kezdte Kultsár Istvánt:

— Mondaná meg a tekintetes úr: kinek a műve
is ez?

— Miért kíváncsi rá az ifiasszony?

— Csak! ... Most már megmondhatja.

— Igazsága van az ifiasszonynak! Nohát, meg-
mondom: a színi játékot, melyet íme, pusztulásra
ítélek, Katona József írta.

— Katona?!...

— Miért csodálkozik úgy, Déryné lelkem?

— Nem ... nem csodálkozom én ... csak ...

A fejét csóválta. Két karját csudálkozva tárta
széjjel és úgy ismételte, álmélkodva.

— Katona ...

XXI.

Azt beszelték a Rondella tájékán, hogy Katona József ötven forintot kapott Gyertyánffytól ezért a csúf bosszú-játékért. Színészpletyka volt, semmi egyéb! Katona József sohasem volt bér-tollnok, a pennáját a maga akarata vezette és senki zsoldja. Lehet, hogy hibázott, lehet, hogy elvakította boldogtalan szerelnie és sűrű vérében fekete méregként ék a soha ki nem elégült szerelem. De Katona József elvégre nem tett mást, mint annyi más nagy költő, mint akár Shakespeare, vagy Molière: bosszút állt egy kacér asszonyon. Kikiáltotta a világba megvetését azok iránt, akiket megvetett. Gyűlöletet azok iránt, akiket gyűlölt. Nyalóczyné, a vénülő, ármánykodó közvetítő, pletykahordó, szalakat szövögető színésznő, ifjabb társainak örökös duennája, aki egy kis nyalánkságért, piperéért, pénzecskéért és — élvezetből lesz szebb és hódítóbb társnőinek alkalmoszerzője: örök típus a színpad világában, örökéletű alak: a vénülő színésznő, aki szerelmet közvetít, mert az ő szerelme már nem kell senkinek. Deresházy, a brutális, pénz-sóvár, alacsony jellemű férj nem más, mint Déry István, akivel olykor szóba állt a gögös Katona, de akit mindig távolan ott magától és lenézett. Arra jó a olt, hogy álmatlan éjszakákon cimboráskodjék vele, mert akár milyen semmibe is vette, a Déry személye kapcsolat volt közte és az imádott Rózácska között: mert Déry is Rózácskát szerette és Rózácskáról beszélt előtte. Mi-

óta azonban Róza odanyújtotta a kezét Dérynek, Katona lenézte mind a kettőt: Rózát azért, hogy felesége tudott lenni és Déryt azért, mert olyan rosszul bánt Rózával. Féltékenykedett is: gyötörte az, hogy Róza bukott asszony lesz, házasságtörő, mint a többi. Leszáll arról a piederstárlól, ahova az ő álmai emeltek föl... Nem a Déry házasságának békéjét féltette ő, mikor Róza elé állott és óvta Prepeliczaytól. Ő a maga eszményképét védelmezte attól, hogy bemocskolodjék. Ki róná fel a nagy ifjú magányosnak, ha ebbe az ideális fogadatlan prókátorkodásába belevegyült a vér szava is: nem tudott róla, de valahol az öntudatának tudattalan mélységeiben ott forrott-sustorgott a keserűség, hogy íme, még most sem ő következik, még most sem, mikor Rózácska lezuhant a glóriás magasságból a házasságtörő asszonyok poklába ...

Gyertyánffy? Mit törődött Katona József Gyertyánffyval?! Ha igaz volna az, hogy ötven kemény forintokért fogta ilyen erősen a tollat és nyomta ily kíméletlenül a kék árkus papirosra, akkor bizonyára nem csúfolja ki a darab félszeg hőstét, akinek még a neve is Gyerfanoriszki, nehogy valaki másra gondolhasson, mint az ügyefogyott Gyertyán ff yra. Gyertyánffy ugyan nem volt szellemóriás, de azért még róla se lehet elhinni, hogy a saját pénzéért ország-világ előtt kicsúfoltassa magát.

Róza első haragjában és félelmében rontott be Kulcsár Istvánhoz és tiltakozott a darab előadása ellen. Első hallásra. És első félelmében, hogy magánéletének titkait viszik a színpadra. De aki figyelemmel olvasta végig Katona József kéziratát, az észrevehette, hogy a hősnővel, «Deresházyneval» milyen gyöngéden bánik a nagy bosszúálló. Bűbájosnak, tündérszépnek, elragadó modorúnak, boldogtalannak festi. Ez a bosszúállás bizony beillett — hódolatnak is! Mint ahogy Molière is csábítóan szépnek, ellenáll-

hatatlannak, bűbájosnak ábrázolja a hűtelent minden önmarcangoló komédiáiban, sebeit föltáró minden fájdalmas bohóckodásaiban: többek között abban a művében is, amelyet épp ez időtájt játszottak a Rondellában «Asszonyok oskolája» címen: sajnos, a bécsi Kotzebue úr átdolgozásában ...

Róza érzékenységét e napokban mindazok megértették volna, akik látják őt este és látják őt késő éjszaka és látják őt kora hajnalon. Álmatlanul, gyöt-rődve, szemét a puszta levegőbe függesztve, amint szólít valakit: valakit, akit messze ragadtak tőle a postakocsi kerekei. Prepeliczay idegen földre távozott és itt hagyta Róza testében-lelkében a sivár boldogtalanságot. Érezte, hogy a teste egyetlen nagy fájó seb, mintha leszakították volna kezét-lábát. Sokszor az a képzelődés kínozza, hogy nem tud beszélni, mert megbénult a szava és nem lát, mert hályog ereszkedett a szemére. Az utcán céltalanul ödögött és a lakása közvetlen közelében eltévedt. Különösen Dérytői íélt ezekben a napokban és ezeken az éjszakákon. Scuttek doktor már megmondta a férjének, hogy Róza egészséges. Déry éjszakánként ott strázsált csukott ajtaja előtt. Most, éppen most, mikor ő. .. ő nincs többé itt! ... Rózáat beteges lelkiállapot kerítette hatalmába: meg volt arról győződve, hogy árulást követ el, ha — a férjéé lesz.

Déry majdnem minden éjszaka elment hazulról. Róza hallotta az ajtó csapódását. Hol járt, merre járt, mit csinált kivilágos-kivirradtig? Nem tudta. Nem is nagyon törődött vele. Mikor fölkel a nap és józan világa betöltötte a szobáját, elmúlt a szorongása. Nem félt már Dérytől. Nappal nem félt tőle.

Három nappal «A rózsza, vagyis: a tapasztalatlan légy a pókok között» papírkosár-halála után Déry ájtött a Róza szobájába.

— Édes Rózám, — szólott igen komolyan, — én elutazom.

— Elutazol? Hová?

— A Szerémségbe, mert én tovább ki nem állom az életet melletted. Így, melletted és — messze tőled.

Déry szünetet tartott és fájdalmas pillantása körüljárta; körülsimogatta mégegyszer Rózácska gyengéd alakját. Déry valamire várt. A csodát várta. Azt, amire egyszer, udvarló-korában is olyan hiába várt, mikor azt mondta Rózácskának, hogy Törtelre megy ispánnak. És Rózácska akkor sem mondta, hogy ne menjen.

— Nem mondasz semmit ... ellene? — kérdezte szorongva és azt az ellenmondást, éppen azt az ellenmondást szomjazva. De az asszony most sem ellenkezett. Csak annyit mondott, ez volt minden, amit mondani tudott:

— Sajnálalak, Déry ... De magad vagy az oka.

Déry István minden férfi-büszkesége elapadt. Összetette a kezét, úgy rimázkodott:

— Állást szerzek ott magamnak, Rózácskám! Gazdaságot. És várlak, hű szerelemmel! Eljössz-e hozzám, ha így lesz?

— Soha! Mert én el nem hagyom a színészetet.

— És... engemet, hites uradat, elhagysz?

— El én, a világot is! De a színpadot soha. A színpad az én vágyam, a színpad az én szerelmem.

Kezét összekulcsolta a mellén, szeme a messzésgben merengett. Hangja olyan meghiúsított tremolóban remegett, ahogyan szegény Déry sohasem hallotta remegni:

— A színpad az én uram...

A férfiben fölgerjedt a hirtelen harag. Nagyot kiáltott:

— Maradj hát magadnak, örült!

Azzal kirohant a szobából. Róza nem akart utána menni, de azután föltámadt benne a vágy, hogy ebben a percben, a búcsú percében, gyöngéd legyen ehhez a hirtelenharagú, szeleburdi, különös emberhez, aki

mégis csak a hites ura. Ő ment hát utána a másik szobába, ahol Déry szapora, szeles mozdulatokkal pakolt. Mindent belegyömöszölt a ládába, bőröndökbe, batyukba. Az ágyneműjét is. Kifosztotta az ágyat teljesen.

— Add ide, lelkem, azt a rózsaszín selyem paplankát is.

Az a rózsaszín selyem paplanka Róza édesanyjának ifjúkori ruhájából volt szabva. Az takarta be a tagjait kisleánykora óta. De odaadta. Odaadott mindent, amit Déry elkért, vagy elvitt, anélkül, hogy elkérte volna. Déry Istvánban még a búcsú szomorú perceiben is a kapzsiság volt a leghatalmasabb ösztön. Valósággal kifosztotta a lakást és fosztogatás közben nem válogatott: elvitte Róza legszemélyesebb használati tárgyait is.

Aztán odaállt a felesége elé és mégegyszer így szólt:

— Szerellemmel szívemben megyek el, Rózám! És nem adom föl a reményt. Egyszer, nagysokára, ha elszáll testedből az ifjúság lángja, majd kigőzölög ez a nagy szerelem is a fejedből: ez a bolondság, ez a színészet...

Róza még a búcsú percében is elhúzta a száját, mert Déry azt mondta a színészetéről, hogy bolondság. A színészetéről, amely idáig neki is kenyeret adott.

Aztán: egy hideg búcsúcsók és — Déry elment.

Abban a pillanatban, mikor átlépte a küszöböt, megfényesedett a Rózácska szomorú szeme: könnyek harmatozták az arcát. Ott, valahol, a szíve mélyén megszólalt a Vádló. Azt mondta: te sem bántál mindig jól ezzel a szegény, furcsa, nagyorrú emberrel! És hű sem voltál hozzá! Pedig a férjed volt! Pedig az oltárnál esküdtél neki örök hűséget!

Rózácska ezen az estén megsiratta Déryt. És a Déry sorsában önmagát. Az éveket, amelyek elmúltak. Az életének ezt a fejezetét, amely most lezárult: ab-

ban a percben, mikor Déry kilépett a Molnár-utcai házból. De a színész nem adhatja át magát sem örömeinek, sem bánatának, Róza is letörölte hát könnyeit és egy órával azután, hogy útnak engedte Déry Istvánt, Déry Istvánné már kifestett arccal állott a színpadon, ahol a «Montfaucon Johanna» című «nézőjáték» egyik szerepét kellett eljátszania: igen szívfacsaró, könnyet patakozató hősnő-szerepet. Egy órája még azt nézte elborzadva, amint az örökre távozó férj durván belegyüri úti cókómokjába az édesanya selyem ruhájából szabott rózsaszín paplant. És most már Montfaucon Johanna sleppjében áll a színi deszkákon: ama bizonyos sleppben, amelyet Kulcsár István úr áldozatkész nejének zöldbársony ablakfüggönyéből szabott ő maga, személyesen. Teresa mama, aki még nem tudott Déry távozásáról, karonragadta Rózácskát és a színpadi előfüggönynek ahhoz a keskeny részéhez húzta, amelyet Rózácska vágott ki annak idején penecilussal, azért, hogy onnan lessé esténként, függönyhúzás előtt: ott van-e a théatromban szívének nagy szerelme?

— Nézd csak, Róza, már megint ott áll az oszlop mellett!

—Ott?... Ki? — kiáltott föl Róza és a résré szorította a szemét. Ő egészen másra gondolt. Nem arra a furcsa megjelenésű, talpig feketébe öltözött, gyászfátyolos kalapot szorongató, olajbarna arcú férfúra, aki a faoszlop mellett áll. Csalódottan húzódott el a nyílástól és Renket kereste, a rendezőt. De a nyílás körül valóságos tolongás volt. Murányiné izgatottan nézte a mulattképű férfit, aki estéről-estére ugyanazon a helyen áll. Murányiné szíve egy idő óta titokzatos lángolással voit tele az oly titokszerű és ah, oly vadregényes külsejű férfiú iránt. Osztozott izgalmas érdeklődésében a volt intendáns, Vida László úr szép neje, Bárány Katica is. Vidáék már beköltöztek Törteiről Pestre és néhány hete ők is a Molnár-utcában laktak, akol Déryék. Az öregedő Vida sokszor tré-

fálkozott azon, hogy szépséges neje «valósággal szerelmes lett egy idegen férfiúba...» Róza már megszokta, hogy hol Murányiné sűgja a fűlébe: «Nézd, most is olt á!!...» hol meg Vidáné kérdezze tőle színház után: «Rózácska, látta-e? Ma este is ott állt?...»

A «Montfaucon Johanna» negyedik felvonása alatt nagy eső zúdult Pestre. Szakadt a víz még az ötödik felvonás alatt is. A játéknak vége volt és az árnak nem akart vége lenni. A színésznők megszokott fiákerét valaki nyilván elvitte, másikat pedig nem lehetett kapni ebben a nagy esőben. Róza terítőkkel, kendőkkel borítva, nekiindult az éjszakának. De alig tett néhány lépést a sötét utcán, mikor magasnövésű férfi termett mellette és feje fölé tartotta az esernyőt. Róza megijedt, meri sötét volt az este, egy lélek sem járt az utcán és ő eleinte nem is ismerte még a férfit, aki nem volt más, mint a gyászruhás és titokszerű idegen.

— Bocsánat, asszonyság, — szőlt egy szomorú, de kellemes férfihang, — ne tartson tolakodónak. Sűrűn esik, átázik és beteg lesz.

— Köszönöm, uram, de én nagyon messze lakom, egész a Molnár-utca végén.

— Annál inkább szüksége leszen kísérőre és esernyőre.

Útközben alig beszéltek. A férfi elmondta, hogy a játék végén kocsi után nézett, mert nem volt nála ernyő. Mivel fiákerét sehol sem talált, futva ment házáig és elhozta az ernyőjét, hogy mire a művésznő átöltözködik, ő felajánlhassa szolgálatait. Rózát nagyon meghatotta gyászos lovagjának ez az éjszakai hőstette, de azért nem adott neki engedélyt a látogatásra, mikor a Molnár-utca ház kapujában oly esdeklően kérte ezt az engedélyt. Sorsát azonban nem kerülhette el Rózácska: néhány nap múlva már az ő gyöngéd fehér keze nyújtotta a kávécsészét Kovacsóczy Ádám

felé, a Vidáék szalonjában, mert Katica tekintetes asszony addig erőszakoskodott, amíg Vida László egyszer csak belekarolt az ismeretlenbe az utcán és hazavitte őt, hogy bemutassa a feleségének, «aki fülig szerelmes önbe». A kis Károlyi György gróf nevelője volt Kovacsóczy Ádám. Művelt, finom modorú ember, aki sokat mesélt külföldi utazásairól. De minél többet regélt messze tájakról, annál szomorúbb lett Rózácska arca. Ő egy másik férfire gondolt, aki most külföldi tájakon utazik.

Vidáékkal együtt mentek egyik este a német színházba, ahol a történelmi földesúr páholyt vett. Kovacsóczy velük tartott. Vidané széke mögött állt egész este, de a szemét le nem vette Rózácskáról. Czibulkáné énekelt, a Mérey Sándor szerelme és Rózácska nagy lelki bánata ellenére is boldog volt: a terebélyes asszonyság úgy rikácsolt, mint egy kotlóstyúk!

Gyalog mentek haza, a fogyó hold fényében. Amint a színházból kitóduló sokaságba keveredtek, Kovacsóczy hevesen megragadta Róza karját és előre ragadta őt, messze elhagyva Vidáékat. Heves hangon suttogott a fülebe:

— Asszony ... tündér... ördög ... vagy mi vagy? Róza megrémült. Azt hitte, hogy a gyászruhás embernek elment az esze. Igyekezett kiszabadítani a karját.

— Kérem... Menjen és vezesse Vidánét!

— Én nem tudom magamat tettetni, — lihegett Kovacsóczy — holnap ott leszek és akár beenged, akár nem, én betolakszom, mert megfojt ez az érzemény. Kicsi Déryné! Maga az én lelkem vágya. Ha leigázott, föl kell oldoznia ...

Róza zavarodottan felelt:

— Én föloldozom önt... de most vigyázzuk Vidáékat ...

— No, nézd csak, Katinkám! — harsant föl Vida hangja vidáman — féltettem a kisleányodat, hogy

agyontapodják a sűrű sokaságban! De itt van Kovacsóczy és kiragadta, mint hej a a csirkét!

Nem vették észre, hogy Róza vékony kis csirkekarja milyen szenvedélyesen igyekezett kiszabadulni a Kovacsóczy héja-karmaiból. De a héja szorosán tartotta a csirkét.

Attól kezdve minden délután megjelent Vidák házában Kovacsóczy. Mindenki tudta, hogy nem Vidané miatt jön. Rózácska menekült előle. Nagyon élvezte műveit társalgását, de rettegett a szenvedélyétől, amely folytonosan ki-kitört belőle. A gyászruhás ember korán elhalt mátkáját siratta és bár elmúlt harminc esztendő, nem nézett asszonyra, amíg Rózácskán nem felejtette a szemét. Róza azonban becsületesen megmondta neki, hogy ő mást szeret és sohasem fogja viszonozni érzelmeit. Kovacsóczy most már még gyászosabb arccal járkált a világban és még jobban felcsigázta Vidané és Teresa mama képzeletét ezzel a «búskomoly» és «romántos» magaviseletével.

Egy októbertévi napon öreg hintó döcögött a kerepesi országúton a városból kifelé. A hintóban Murányiné asszonyság mellett Rózácska gubbasztott. Szemben velük Kovacsóczy ült. A kalapján még szélesebb volt a gyászfátyol, mint előbb. Teresa mama epedő, bámuló szemeket meresztett a vadregényes férfúra, aki viszont Rózácskára meresztette a szemét. Kovacsóczy engedélyt kért arra, hogy az ifiasszonyt legalább Hatvanig elkísérhesse.

Nagy útibőröndöket rázott a vén hintó saroglyája. Rózácska nagyon bánatosan nézett ki az ablakon, az őszi borulatba. Elmaradtak mögötte a jól ismert utcák és házak. Búcsúzott a várostól, hová gyermekkorában került és hol a színészettel örök frigyre lépett. A várostól, ahol asszonnyá lett és ahoi először szeretett. Rózácska kicsi kézitáskájában egy levél lapult. Olykor szívéhez szorította a táskát és tökéletes volt a képzelődése, hogy odabent, a gyönggyel him-

zett selyem táska kebelében hangosan dobog a Prepeliczay külsországból érkezett levelének minden szava és a levél szívdobogása mennyei harmóniában vegyül össze az ő szívének kopácsolásával, mennyei harmóniában ... Mi minden volt már mögötte! Házasság... Szerelem ... Csalódás ... Siker ... Nehéz kórság.. . Bű és boldogság ...

És csak huszonkettedik évében járt.

A hintó után kopott határok és parasztszekerek kocogtak a poros országúton. A «Pestvármegye által pártfogolt társaság» feje fölül lebontották a játékszín tetejét. Kulcsár úr ez időben még hiába írta lelkes felhívását: «Hazafiúi javallás magyar nemzeti tlieátrum építéséről...» Búsan elbocsátotta hát színészeit, e szóval: «menjenek és hirdessék a magyar nyelvet és terjesszék, mint hajdan az apostolok az egy igaz hitet!» És ők mentek. Kalandos vándorútra keltek, hirdetni a magyar hazában a magyar nyelv jogát és gyújtogatni a lápi tüzet, amely ha egyszer elharapod - zik majd a lelkek ingoványában, világosságát nem lehet többé eloltani.

XXII.

Őszi avart taposott a lovak patája, mikor az uraságoztól levetett öreg hintó nekiindult az ország útjának, Déryné ifiasszonnyal. Most kitavaszkodott már. Az égen báránfelhők gyapjas égi nyája vonult tova. És odalenn, a földön tovább vánszorgott a keshedt vén batár is, Rózácskával és Teresa mamával, nyomukban a bagázsias szekérral és a kopott karavánnal. Vedlett bőrfödele elhullatta már a színét, küllőinek fele odamaradt a sárban. Kínosan nyöszörgött szegény öreg alkotmány, amely megette már kenyere javát és bőven rászolgált a lomkamra nyugalma. De a sántikáló batár nem tudott megpihenni. Űzte-hajtotta tovább a sorsa: ki, ki az ország útjára. Egykor oly duzzadó párnáiból lázadva bújtak elő az elnyűtt rugók és deszkájában egyre hangosabban percegett a szű. Ez a köszvényes, korhadt vén kocsi volt a Róza otthona, óvó födele, létének ingó-bingó alapja. És a jövőndője.

Most hajtottak ki az egri városkapun. A szűk bolthajtásokról nagy időket látott, félelmetes láncok s évszázados pókhálók csüngtek alá. A városfal pereméről bizalmatlanul nézett a furcsa vándorok után az őrtorony két bagoly-szeme, a falak mögül sok-sok torony nyújtogatta nyakát kíváncsian a zöldelő lankások felé. Róza alvást színlelt, mert nem akart minduntalan felelgetni a pityókos Kőszegi bolondságaira.

Köszegit irgalomból vettek be a legkényelmesebb hintóba, a szemközt lévő ülésre, amelyen múlt ősszel a gyászfátyolos Kovacsóczy Ádám búsongott, Fest városától egészen Hatvanig. Köszegi nagyon rákapott az italra. Már Pesten elkezdte, de aztán Egerben, a vendégmarasztaló téli hónapokban volt módja rá bőven, Róza gyenge gyomrát is megviselték az örökös traktámentumok, különösen pedig a pincézések, mikor a hegyoldalba vájt boros-barlangokban szépen terített asztal várta a komédiás-vendégsereget, rajta roskadásig a sült malac, a rántott csirke, a béles: minden, mi szem-szájnak ingere. Ki nem fogytak a gazdák a szíves kínálásból: «No, még ebből az aszúból! Hiszen éppen csak hogy elkezdték! Hol a folytatás?» Alig győzték az asszonyok egyik-másik ehetős-ihatós színjatszóba öntögetni a fekete levest, a magukfőzte kávé, hogy szégyent ne hozzanak a «Pest vármegye által pártfogolt társaság» hírnevére.

Kievickéltek a zeg-zugos, ódon utcákból, elhagyták a liceumot, a csillagvizsgáló tornyot, el a tizennégy-szögletű török minaretet és a bicskások hírhedt tanyáját, a Fel-Németet is. Miskolc felé lihegett a kimustrált batár: a híres csizmadiák és a még híresebb rezgős kocsonya hazája felé. Rózácska a hosszú utazás alatt már-már azt képzelte, hogy megpenészedik a teste a dohos hintóban és őt is megrágya a moly, mint a kocsi vedlett kárpitozását. Nem volt valami vidám kedvében: tele-beszélték a fejét, hogy Miskolcon csupa fehér-fejkendős néni és széleskarimájú zsiros kalapot viselő atyafi ül majd a théatromban.

Amint késő este elérték a város szélét, minden arra vallott, hogy a komédiás-marasztaló egriek nyelvének igaza volt: földből alig kibújt viskók hosszú sora haladt el bukdácsolva a hepe-hupás utcán a hintó üveglakla előtt. Aztán, mintha megnyílt volna alattuk a föld, lesüllyedtek: a kocsi ugyanis mély árokba ereszkedett, Róza és Teresa mama feje összekocódott,

a kalapskatulyák a nyakukba estek, következő szempillantásban pedig a fejükkel majd bogy ki nem lyukasztották a tetőt, mert akkor már az árok túlsó partján kapaszkodott fölfelé a két táltos. Abban az időben ezen a mély árkon át lehetett csak bejutni a belső városba.

Alig bogy elhagyták az árok szélét, széles nagy utcán csoszogott tova a batár. Minden ablakból barátságos gyertyavilág mosolygott, mintha csak az ő tiszteletükre illuminálták volna ki a várost. Rózácskának föltűnt, hogy a szép tavaszi estén milyen sok nép sétál a takaros utcán. Ormótlan nagy épület, a «Korona» vendégfogadó előtt állottak meg. A kapubolt néhány perc alatt megtelt pincérekkel, kitérő vendégekkel, kíváncsi emberekkel. Kijött elébük a fogadós is, de azt hajtogatta, hogy sajnálja, ő ugyan szívesen adna szállást, de hát nem tehet róla: nincs szoba, még a padláson se tudna helyet szorítani, az egerek között sem... A kapubolt alatt gyertyák lobbantak föl, egyre több fej kandikált be a hintó ablakán és itt is, ott is felhangzott a korcsmából, kávéházból kitérő vendégek hangja:

— Jean, Jean! Szobát teremtsen a dámáknak izibe!

Róza fáradt volt és kedvetlen. A teste átfázott, a csontjai fájtak a rázós úttól. De azért most elmosolyodott. Ez az ő sikere! Mert a «segíteni kell, mindenáron... Jean, Jean, szobát!» — kiáltás az ő kocsijuk ablaka alatt hangzott fel legelőször, minek utána szakértő szemek kandikáltak be a kocsi mélységeibe és alaposan szemügyre vették őt, valamint Teresa mamát, aki sok gyermeke ellenére is még mindig mutatós aszszonyság volt.

— Adnék én helyet — védekezett a fogadós — de hát ha nincsen!

— Bánja a fene, hogy nincsen — reccsent fel egy goromba hang — legyen!

— Az a mestersége, hogy kvártélyt adjon!

De már akkor sűrűn állták körül a kocsikat az emberek. Végigfutott a fogadon, a kávéházon, az utcán az izgalmas hír:

— Színészek! ... A híres pesti társaság.

A sötét ablakokban is kigyulladt a gyertyafény. A szendergők is fölbredtek erre a hírre. Zsongott a város, mint a méhkas: «Színészek... hallottátok? Színészek ... A pestiek...»

Végre eszébe jutott valami a fogadósnak: meggyújtatta a gyertyákat a nagy táncos szalában és odakvártélyozta be az egész truppot: asszonyát, emberét és bagázsiját együtt. Pincérek és háziszolgák nagy nyalábokban cipelték be a szalmát, meg a takarókat. Közös éji szállást készítettek a fáradt vándoroknak. A földre, mert nem volt máshová. Nem is éppen puha derékaljakra, csak éppen szalmára. De Rózácska elfintorította a száját és legalább olasz falat kért, hogy berendezze a maga külön «hálószobáját», mert szégyenlős természetű volt.

A szófukar, kedélytelen Murányi Zsigmond mérgesen ballagott el, olaszfalat, «vagy miafenét» keresni: «Ennek a kapriciózának is mindig köll valami!» — morogta.

Olyan fáradtak voltak mindnyájan, hogy a bekvártélyozott huszár-népnek való szálláson mély álomba merültek. Már besütött az ablakon a nap, mikor Rózácska fölbredt. Délben nagyon nekidámodva jöttek vissza a társaság vezetői: Renke, Láng és Murányi. Tisztelegtek az alispánnál, végigjárták a vármegye és a város urait. Azt mondták: ritka derék hazafiak, vendégszerető, igaz magyar emberek. Különösen dicsérték Miskoltzy Györgyöt, a vármegye főpénztárosát, aki a város-alapító Miskóc-nemzetségből való és turulmadarat visel a címerében, magasztalták Szrogh Sámuel szenátort és a Ragályiakat. Belőlük áll a théatromi komité. Nagyon szíves emberek, készséges urak ők. Csak éppen a théatromi komiténak nincsen

— théátroma. Mire delet harangoztak, már be is topant a «Koronába» egy pirosképű, harsány hangú, termetes úri ember, akinek még a sarkantyúja is jókedvűen pengett. Kifelé invitálta a színjátszó társaságot a vendégfogadó téres udvarára, rámutatott egy négyszögletű, nyitott kocsiszínre, amelynek a zsidóes tetejét erős kőoszlopok tartották es így szolt:

— Itt a színház!

— Az istálló mögött? — kérdezte Murányiné.

— Ha jobb nincs, ténsasszony!

— De hol járnak be a színészek? — aggodalmaskodott Rózácska — itt öltözésre nincsen alkalmatosság. A fogadóépületben kell majd magunkra venni a maszkát.

— Hát a publikum között — adta meg a választ Erős főszolgabíró, mintha ez volna a tegtermészetesebb a világon. De a főbíróból annyi önbizalom, annyi megnyugtató jóakarát és egészséges derű áradt, hogy amit kimondott, arra mindenki csak bólintott: Úgy lesz az jó, majd csak megleszünk valahogyan...

Néhány napig eltartott a nagy építkezés, amíg a széljárta, nyitott kocsiszínt deszkákkal, gerendákkal, függönyökkel átalakították játékszinné. Addig is nagy vendégeskedés járta a városban, egymásnak adták a színészeket a jó miskolciak: a derűs, módos, vendégszerető színmagyar város apraja-nagyja, öregje, fiatalja, nemes urak, polgári renden lévő iparos emberek, mind-mind abban versengtek, hogy a nemzet napszámosait minél atyafiságosabban lássák el.

Az első előadáson egy kipróbált «nézőjátékot» adtak, amelynek ez volt a címe: «Tündérmagyal Magyar-honban». Déryné játszó La a főszerepet. De nem elégedett meg a prózával, hanem telerakta valamennyi jelenését szebbnél-szebb dalokkal, minduntalan elővette a gitárját és énekbe kapott. Az első nótája a «Cserebogár, sárga cserebogár» volt. A közönség majd hogy le nem szedte a színpadról. Mire elénekelte a

«Mariskám, Mariskám, eszem a szemedet» két strófáját, már őt akarták nagy lelkesedésükben megenni a miskolciak. De aztán rágyújtott arra, amelyiknek a kezdősora így szól, hogy «Akkor úszok öröm özönében...» Arra aztán kitört a földrengés: a jól patkolt miskolci csizmák úgy meghányták a földet, mintha óriások rengetnék belülről a kebelét, az Avas oldalán termett jó bortól ércesre nevelt gégek akkora rivalgást csaptak, mintha legalább is alispáni installáció volna, az asszonyok zokogtak örömükben, lelkes ifjak, alszolgabírák, vice-nótáriusok és csizmadia-legények összekeveredve, vegyesen megrohanták a színpadot, elrabolták onnan Rózácskát, kipenderítették a közönség közé, kézzől-kézre adták és senkinek se jutott eszébe, hogy a «mézőjáték» folytatása iránt érdeklődjék.

Egy ideig még a «Korona» nagy szákijában voltak kvártélyon és ott is tartották a próbákat. Az volt az; öltözőhelyiségük is. Onnan mentek a jelenésükre, kifeestve, öltözködve, az udvaron és a közönségen át. Néhány nappal a «Tündérkastély Magyar-honban» emlékezetes csonka előadása után, késő este Déryné ifi-asszony elővette a gitárját és énekbe kezdett. Próbát tartott a másnapi előadásra:

Ott, ahol én nevelkedtem,
Egy dombról egy patak folyt;
Hányszor ott nem estvéledtem! —
Éltem akkor boldog volt.

Murányi, aki az ablaknál állt, felkiáltott:
— Nézzétek csak!

A sötét termen át lábujjhegyen sompolyogtak a nyitott ablakhoz. Végesvéig a széles utcán nagy tömeg feketedett. Sűrűn álltak az emberek, százan, meg százan, a legnagyobb csöndben. A teremben idáig észre se lehetett venni, hogy odagyülekeztek az ablak alá. Sokan padokat, székeket hoztak ki a közeli udvarokból

és azokra álltak, hogy jobban hallják a bájoló hangot, amely a sötét «Korona»-szálából száll ki a langyos áprilisi éjszakába. Róza nagyon elszégyelte magát. De Teresa mama unszolta:

— Nem szabad most abbahagynod, Róza. Énekelj tovább. Hisz oly kedvesek ...

S Róza énekelt:

Ez idők az örökségbe,
Mint a vizek a mélységbe
Lefolytának — Hálaadó !
A jó hamar mulandó.

Nagy némaságban szorongott a tömeg. Néhány gyertya égett az ablakokban, a sarkon meg utcai olajmécses. Az ösztövért világosság emberi arcok holdvilágát emelte ki a homályból. Ezek az ezüstsápadt teliholdak áhítatosan figyelték Kisfaludy Sándor dalát, «A' kesergő szerelem» strófáit.

Mikor Róza befejezte, falrengető éljen riadt:

— Éljen, éljen Déryné if'iasszony!

— Halljuk, halljuk!

Már egy hete, hogy Miskolcon játszottak, mikor végre szállást kapott Róza egy özvegyasszonynál, akit Koródynének neveztek. Csak úgy tudott bejutni az utcai szobájába, ha keresztülment az özvegy hálókamráján és fölmászott hat deszkalépesőn. Nagyon örült ennek a «toronylakásnak», ahol magában lehetett, biztosságban lehetett.

XXIII.

Májusban volt Déryné ifiasszony jutalom játéka. Ő maga választotta azt a hatásos «nézőjátékot», melynek címe: «Matskássy Julianna, avagy az arany karperecek». Szerepe úgy kívánta, hogy férfinek öltözzék. Mivel pedig a lovak rezidenciája mögött nem szeretett öltözködni, magára vette szállásán a színpadi ruháját, föléje kanyarította a mindent eltakaró wiklerkabátot és jókor délután elindult a játékszín felé. Az volt a szokás, hogy a jutalmazandó színjászó maga üljön be a pénztárba és szíves mosollyal árusítsa a jegyet a nagyérdemű közönségnek, amely — tetszése szerint! — ad többet-kevesebbet a bilétáért, a szeretet és a mosoly szerint... Alig jutott el a küszöbíg, mikor egy szolgálégény futott feléje lelkendezve:

— Tisztelteti szépen a ténsasszonyt, a főszolga-bíró úr, tessén hamar felgyünni!

— Mi baj esett ?

— A főbíró úr föltörte a kasszaládát és mind eladta már a bilétákat. De még kell ám több is!

— Hiszen még csak két óra múlt.

— De már nincs biléta! — erősítgette a szolgálga — és a népek nem akarnak elmenni.

Déryné futott a «Korona» felé. Alighogy a kapu alá ért, nagy tömeg vette körül, tódultak feléje az emberek és követelőztek. Erős főbíró a pénztári asztalnál állt és éppen abban fáradozott, hogy megnyugtasson néhány tekintélyes külsejű polgárt, hogy ne búsuljanak

lesz mingyárt biléta. Mikor megpillantotta Dérynét, aki nagynehezen vergődött át a tömegben, harsányan elkialtotta magát:

— Gyere már te fülbemászó! Adj bilétát!

Erős főbírónak az volt a szokása, hogy Dérynét sohasem nevezte a nevéen. Mindig valami állatnevet adott neki: hol tücsöknek, hol leveli békának titulázta.

— Honnan adjak én bilétát, mikor ott van mind a fcasszalárában?

— Már nincs, te leveli béka, csak volt! Mert mind eladtam.

— No, akkor nincs is több, mert csak annyi ember fér be, amennyi jegy volt.

— De már — kiabáltak a körülállók — mi be akarunk jutni!

— Nekünk jegyet adjanak!

A közönség zúgott. A főszolgabíró intézkedett:

— Hordatunk széket, amennyi csak befér!

Azzal nekiállt, kis cédulákat szakított, elővette a pennát és elkezdte írni a beléptijegyeket a papíroszeletekre.

— Tíz forint az ára! — kiáltotta.

De a galéria vékonypéNZű közönsége nagyon neki-búsult erre. A mesterlegények, diákok, varrólánYok. Hát ők hová lesznek? Hát ők hová mennek?

— SeBaj — mondta ki az ítéletet a főszolgabíró — a palánkon köröszTül hallgatják az előadást, állva. Odafönt úgyis megfűlnának a galérián, ott meg járhatnak-kelhetnek, még pipázhatnak is csöndben. Csak fizessék meg az árát.

— De nem látunk ám semmit — fohászKodott föl egy szerény hang.

— Ejj, baj is az! — felelt meg a főbíró — ha egyszer hallanak! Itt vannak ni a bilétek!

Róza nagyon szégyelte magát. Odasúgta Erősnek:

— Bocsásson meg, tekintetes úr, ez magyarán szólva: rablás ...

A főbíró ráförmedt:

— Hallgass, kis tücsök és eredj a dolgodra!

Mire megkezdték az előadást, Erős főbíró háromszáz forintot adott át Rózácskának: ez volt a nagy «rablás» eredménye! Róza szívet facsaróan játszott a férfi-ruhában Matskássy Juliannát. Már a harmadik felvonás nagy monológjánál tartott, amely fölötté fájdalmas és megindító volt. A fehérkandós nénikék es a rókamálás mentébe öltözött, fekete főkötös nemzetes asszonyok egyaránt szipogtak, könnyeztek, sóhajtoztak. A férfiak a bajuszukat pödörgették a nagy meghatottságban. Egyszerre csak fölkiált a harmadik sorból egy öreg úr:

— Elég már a beszédből, lelkem! Énekeljen! Róza a szívfacsaró monológ közepén alig tudta visszafojtani a nevetését. Félrefordult, hátranézett, a kis keszkenőjét harapdálta és igyekezett tovább mondani a szerepét, mintha nem is hallotta volna a közbeszólási. De az öregúr nem hagyta magát:

— Mondom, hogy ebből elég mán! Énekeljen, húgom, az a szép... Ollyan a hangja, akár a pacsirtának!

Déryné előbbre lépett és duzzogva szólt le a színpadról az öregúrnak:

— Hiszen most nem lehet!

— Dehogyan nem lehet, ha mondom! Előbb énekeljen, aztán nem bánom, egye fene: elmondhatja a mondókáját is!

A közönség előbb zúgott, türelmetlenkedett, aztán nevetett. Megszólalt a visszhang innen is, onnan is:

— Énekeljen hát, Déryné lelkem!

— Gyűjtsen rá, arra, hogy: «Mariskám, Mariskám, eszem a szemedet...»

A cselédlány elszaladt az ifiasszony szállására, hogy elhozza a lantot, ő maga pedig megmagyarázta a közönségnek:

— Nem lehet ám lant nélkül énekelni! Mingyárt hozzák...

— Jó lesz, lelkem! Addig mondja csak tovább ... Róza tehát folytatta a monológot. Szeme rettegve tapadt egy messzi pontra, ajka vonaglott a fájdalomtól, hangja megreszketett és szívetgyömöszölő sikolyok közben alakította tovább Matskássy Julianna nagy jelenetét, míg egyszerre csak megjelenik az ál-falak közt a szolgáló és nyújtogatja ám befelé a lantot. Akkor, éppen a mondat közepén, abbahagyta a prózát és elkezdett énekelni.

De a szél, amely a Tetemvár lankásán nyargalt lefelé a Szinva völgyébe, átsüvöltött már a csizmadiaszínen. Elmúlt a tavasz, el a szép nyár is. Zimankót hozott Szent András hava és szaporán új hajlék után kellett nézni. A közönség kitarzott: subákban, botosokban, prémes mentékben ültek a gyalulatlan deszkapadon, nagykendőket kötöttek a fejükre az asszonyok, bepólyázták a nyakukat az érzékenyebb leányasszonyok. De a szegény színésznők mégsem játszhatták botosban, fekete subában, vagy nagykendőben a tündéretet és büszke királykisasszonyokat... Róza is köhécselt, náthás volt, az oldalát fájlalta. A játékszíni társaság együttese estéről-estére keservesebben krákogott. Más színház után kellett nézni.

A város sötét kőkapuja alatt rút külsejű, formátlan épület ácsorgott, üres, vakolatlan ablakokkal, foghíjas párkánnyal. Ez volt a csizmadia-szín, melyben a híresnevezetes miskolci csizmadiák árulták vásárok idején kordován-remekműveiket. Ebből a hodályból lett aztán a téli théâtreum, mivel hogy ennek még falai is voltak. A vörös téglával kirakott ablaknyílásokat betöltték szalmával. A tető csak egy sor zsindeleyel volt befödve és azon át bizony becsorgott az eső és befűjt a szél. A közönség mégsem zúgolódott. De a szegény színészek... Róza öltözője itt is csak egy olaszfal volt, magán a színpadon. Ott kellett olykor hétszer-

nyolcszor is átöltöznie egy este, mert gyakran adtak énekes egyveleget és a közönség megkívánta, hogy minden áriát más-más ruhában énekeljen. A «mézőjátékokkal» nem volt semmi baj: legföljebb dalbetétekkel tűzdelték tele azokat, mert a közönség minduntalan Dérynét akarta hallani. De operákat nem adhattak elő. Nem is volt semmiféle operájuk, nem voltak hangjegyeik s Dérynén és a fiatal Udvarhelyin kívül sem énekesük, sem pedig énekkaruk.

Így evickéltek át a télen, ebben a kedves, vendégszerető, igazi magyar városban, amely dédelgette őket. Ha testük didergett is a csizmadia-színben, lelküket átjárta az ősi magyar fészek patriarkális szívjósága, melegítő szeretete. Milyen más világ volt ez a Miskolc, mint az idegen Pest, ahol a német színészeké minden pénz és becsület. Ahol a magyar színésznek csak lenézés, csak koldus-kenyér jutott, meg a németektől odahagyott hodály, amelyet aztán — lebontottak a fejük fölött.

A tél elején Szathmáry József, a vármegye főfizikusa — vagyis főorvosa — figyelmeztette Dérynét, hogy vigyázzon, nagybeteg lesz, mert az ének nagyon fölhevíti és ugyanakkor hócsomagok ülnek a vörösen tüzelő nyakán. A lyukas csizmadia-színbe bizony becsurgott a hó és odatelepedett az énekesnő forró vállára. Déryné mosolygott ezen és játszott tovább. De Télutó havában, februáriusban, torokgyulladását kapott. A homloka is forró volt, a hideg is kilelte. Azért este elment a csizmadia-színbe és játszott. Elénekelte egy áriát is, amelyet a máskolciak még sohase hallottak, de nagy-gyönyörködve hallgattak. Bizonyos, régebben elhalt bécsi zenemester, Mozart nevezetű szerzetté azt a «Tündér síp» című operát, amelyből Rózácska a derék miskolciaknak oly igézően énekelte el, hidegleléstől rázva, forróságtól gyötörve, «az éjszaka királynőjének» nagy áriáját. A csizmadia-színben repültek fel a varázslatos trillák, a gyöngyöző futamok

az ingerlő staccatok. A miskolciak elbűvölve hallgatták a varázséneket. Nem is sejtették, hogy a bűvös csengettyű hideglázban vergődő testből szól hozzájuk és az énekesnő, «a fülbemászó», most mingyárt, a színpadi ál-falak között élettelenül esik össze.

A szép arcú Udvarhelyi Miklós és Szathmáry doktor a karjukban vitték haza Kórodyné asszonyság házába. A közönség megtudta, hogy milyen beteg és attól kezdve valóságos búcsújárás volt a házban. Mindenki hallani akarta: mikor gyógyul már meg az az édes, az a kedves, az a pacsirta-szavú kis asszonyság? De a kis asszonyság bizony nem akart meggyógyulni. Kocsiderékre való beföttet, bélest, kolbászt, oldal-szalonnát hordtak össze néhány nap alatt. De a kis asszonyság nem tudott enni. Szathmáry doktor egyre felhősebb arccal járkált körülötte, a közönség békétele-nkedett, a színészek a kenyerüket féltették. Nem volt más hátra: Benkő doktort kellett elhívni. Benkőnek babonás híre volt a városban. Azt mondták: a halottat is föltámasztja, ha odaigérik neki a elhalálozott va-gyonának a felét. Benkő különös ember is volt, annyi szent. Hórihorgas, sovány, sárgaképű. Fekete kabátját nyakáig begombolta és az a lötyögős ruhadarab a tér-dét verdeste. Fellegűző lebernyákot hordott. Ha neki-iramodott a szél és belekapott, úgy rázta, emelgette, fújta, dagasztotta, hogy a járókelők ijedten tértek ki a denevérszárnyú doktor elől, aki olyan volt, mint a garabonciás diák. Némelyek szerint ily fürgeteges idő-kben nem is a lábán járt, hanem fölkapta a szél és a háztetők fölött sodorta tova.

Ezenkívül azt mesélték, hogy akire megharagszik, arra ráolvas a szemével. Róza félt tőle.

— Ne hívják ide — nyöszörgött — a dajkáját is megvakította örökre, mert nem engedelmeskedett neki!

De Benkő egyszer csak megjelent hivatlanul. Beföttet hozott és mindenféle más édességet. A láztól kínzott Rózácska nagy erőlködéssel mozdult meg az

ágyban és a falhoz húzódott. Mintha menekülni próbálna az ijesztő alak elől, aki megállt a küszöbön, rávicsorította a fogát és így szólt:

— Édességet hoztam a nagy betegnek!

Leült az ágya szélére és megfogta a kezét. Róza testét hideglelés járta át: a doktornak olyan volt a tenyere, mint a varangyosbéka teste.

— Csak a pióca segíthet, lelkem — mondotta a doktor. — És én nem megyek el innen, amíg a piócat föl nem rakom a nyakára.

Róza nagy erővel szakította ki a kezét az orvos csontos ujjából.

— Nem, nem! — suttogta. Mert sikoltani nem tudott.

— Azt mondta az öreg Miskoltzy György úr, — folytatta az orvos — «Benkő, meggyógyítsa ám Déryné! Inkább tizenkét consiliárius haljon meg, mint ő! Mert derék honfi elég van a hazában, ki pótolandja amazok helyét. De Déryné nem születik több!»

Rózácska olyan beteg volt, hogy beszélni is alig tudott. A torkát éles késsel szaggatta a fájdalom. Félt Benkőtől, irtózott a piócatól. Most mégis mosolyogni próbált, mert asszony volt és főként — színésznő... Benkő, a nagy emberismerő, már megfogta Rózácskát: asszonyi és színésznői hiúságánál. Az nem is volt egészen bizonyos, hogy a nagytekintélyű Miskoltzy György úr bármit is mondott volna Benkő doktornak. Nem biztos az se, hogy ily könnyen halálra szánt egyszerre tizenkét derék consiliáriust is. De az már biztos, hogy amit Benkő doktor varázsló és ördögűző mivoltáról suttogtak a miskolciak, nem volt egészen mesebeszéd.

Még sokáig dúlt a harc a Déryné gyönyörű hattyúnyaka körül. Benkő, a varázsló, beültette ebbe a fehér talajba a vérszívó piócákat és azok elégedetten habzsolták a Róza vérét. De egyszer csak betoppant a vármegye protomedikusa, Szathmáry fő-fődoktor,

éktelen haragra lobbant a kuruzsló eljárásán, nekiesett Déryné nyakának és letépte a piócákat. Haragjában olyan erőszakosan szakította le a vérszopókat, hogy a tüzes daganat föllázadt és borzalmas fájdalmakat okozott a betegnek. Szathmáry szerette volna fölszúrni a daganatot, de Róza kétségbeesetten védekezett. Rettgett a késtől. Végre cselhez fordultak és elküldték látogatóba azt a katona-doktort, akinek nagy híre volt a városban: úgy beszéltek, hogy boszorkányosan ügyei a keze, mikor kést forgat. A katona-doktor negédesen mosolygott és megnyugtatta Rózát, hogy dehogy bántja ő, eszeágában sincs fölszúrni a torkát, csak éppen megtapogatja, hogy mikorra érik meg... A katona-doktor elrejtette a lancettát a kabátja ujjában és — orvul szúrta le a daganatot. Nagyon fáj, a beteg borzalmasat sikoltott, de — meggyógyult. És azon az estén már nemcsak enni tudott, de hangosan veszekedni is.

XXIV.

Lejebb, egyre lejebb szállt az ólomszürke ég, már azt hitték: mingy árt a fejükre zuhan, mint egy végtelen terjedelmű, óriási ponyva, amely alól a fürgeteg kirántotta a tartópóznákat. Amerre a szem el látott, a fenyegető felhősátor alatt végtelen vizek világtalan tükre terült széjjel. Az özönből szürkén emelte ki a hátát egy-egy tenyérnyi földdarab. Nagy, lomha állati tetemnek látszott, mely elnyúlva hever az óriási pocsolójában. Egy-egy kopasz fa targallya rajzolódott rá a sötétedő láthatárra: fejfák az elmerült, világból. A többit beborította a vadvizeket duzzasztó, féktelen Tisza és az emberek jószágára orvul leselkedő Bodrog. A lovak teste szürke párában lihegett, alig bírták már a nehéz napszámot. Orrlikaik tágultak, foguk vicsorgott és szemük kidülledt. Az ostorhegyesnek fenyegetően hegyesedett ki a bal lapockacsontja, a nyergesnek ijesztően reszketett a szügy e. A sörénye ázott, csapzott volt mind a négynek, a víz locsogott a patáik alatt, a tomporuk hol bele süppedt a szennyes lébe, hol meg kiemelkedett abból párologva. A vén födeles-hintó is úgy imbolygott a vizeken, mint a Noé bárkája. Néha jégre dobbant a lovak patája. Ijesztően recsegett, ropogott a vékony réteg, repedezett, töredezett a tükör, amelynek szürke színe visszaverte a hintó fekete árnyékát. Akik e kísérteties tükörbe néztek a hintó ablakán át, libabőrös háttal, borzongó tagokkal fordultak el: a tükör mélységeiből a halál nézett vissza reájuk...

Déryné ifiasszony és Baloghné ifiasszony alatt nagyott ugrott az ülés, fülsiketítő reccsenést hallottak, majd a következő pillanatban vizesek lettek, egészen a kendőbe burkolt hajukig. A jég beszakadt a batár alatt, a lovak kötésig álltak a vízben, a főrspontos ember káromkodott és azt mondta: nem megy tovább, semmi pénzért. Balogh István és Benke kérelték előbb. Ott álltak, térdig a vízben, megfagyott a lehelletük, vacogott a foguk. A két asszony ijedten bámult ki a kocsiból és várta, hogy mi lesz. Balogh István nem alkudozott tovább, hanem benyúlt a hintó ülése alá és elővette onnan féltett kincsét: a puskáját.

— Előre, ha az élted kedves! Agyonlőlek, mint a veszett kutyát, ha cserben hagysz bennünket!

A főrspontos a nyomós érvek hatása alatt beható tanácskozásba kezdett a kocsissal. Abban a hadiplánumban egyeztek meg, hogy a főrspontos kifogja a két lovát, megüli az egyiket, aztán belemegy a vízbe, hogy kitapasztalja: milyen mély és hol lehet keresztülgázolni rajta? Róza és Baloghné, a szépséges Tenkler Lizi, összebújva lestek a hintó keskeny ablakából, amint a főrspontos, lelkét Istennek ajánlva, a vízbe ereszkedik. Taposták, taposták az árt szegény fáradt párák, egyre mélyebben süllyedtek belé, már csak a magasra tartott fejük látszott ki, azután eltűntek, a főrspontos emberrel együtt.

— Oda van! — sikoltott Róza.

— Befelőltak! — suttogetta halálraváltan Lizi.

De néhány pillanat múlva, néhány méterrel arébb, kibukkant a vízből a főrspontos feje, aztán nyomban a prűszkölő lovak is.

Szárazra értek!

De most már vissza is kellett ám jönni a két lóval. A főrspontos átkiabált:

— Nem megyek vissza, a verebélyi szent Szűz kedvéért se!

Balogh István célbavette a puskával és átkiáltott a vizén:

— Ha nem jössz vissza, lövök!

A főrspontos megadta magát sorsának, ismét belegázolt a vízbe és az asszonyok sikoltozása közben ismét elmerült abban lovastól. A másik percben irgalmatlan káromkodás hallatszott az árvízi mélységekből, annak jeléül, hogy a főrspontos és lovai a körülményekhez képest jól érzik magukat. Vasvillaszemcset vetve Balogh Istvánra, sandán pislogva az elszánt színész kezében fenyegető mordályra, mászott ki a gödörből a főrspontos és befogta a lovait újra. Megint csak tanácskozni kezdtek a férfiak, hogy mitévők legyenek. Nekimenni hintóstól, asszonyostól a mélységnek és a vízi végtelennek: Istenkisértés! De itt maradni is az, mert más sors nem várhat rájuk, minthogy elalszanak és meg [agynak az éjszakában.

— Itt a sötétség íziben — mutatott az ég aljára Benke atyus.

— És a sötétséggel együtt itt vannak a farkasok is, — toldotta meg Balogh István.

A hintóból halk sírdogálás hallatszott és a szipogó-szepegő, félig gyermeki, félig asszonyi hangokba az imádság szavai vegyültek: «Édes, szép Szűz Mária ... segíts meg. .. csak most az egyszer még segíts meg, ó, Istennek szent Anyja»...

Az előfogat istrángját a helyére igazították, a gyeplős ló hátára felkapaszkodott a kocsis, a nyergesre pedig a főrspontos, aki még folyvást káromkodott. A kocsi egyik hágesójára Balogh István állt, kezében a puskával, a másakra, erősen megkapaszkodva, Benke atyus. Csettintett az ostor, borúsán és vésztijszólan hangzott fel a «hó-ha-hó» és a lovak berántották a kocsit a vízbe. A két ember hangosan riogatta a fáradt állatokat, hogy ússzanak, de a riasztó hang bugyborékolva némult el, lovak és emberek egyszerre buktak a víz alá és miközben az asszonyok két-

ségbeesetten, félájultan sikoltoztak és a víz csak úgy zúdult be a hintó ablakán, egyszerre hangzott összevissza Balogh és Benke kiáltozása:

— Hajts! Hajts! Előre, előre!

— Riaszd a lovakat, hé!

Meddig tartott ez, meddig nem: ki tudta volna megmondani a hintó két ájult kis utasa közül? Annyi bizonyos, hogy a kocsi tele lett vízzel, őket facsarni lehetett volna, minden bagázsiajuk átázott, de a lovak a kocsisokkal együtt kievickéltek a szárazra, Balogh is meg volt, kezében a puskával és Benke atyus is, ámbár csuromvizesen. Közben megérkezett a sötétség is: olyan sűrűn tapadt rájuk, mint a vizes ruha. Messziről, a Bodrog nádasai felől elnyújtott üvöltés hallatszott, jajgató, vonító hang, amelytől végigfutott minden ember hátgerincén a hideg.

— Farkasok, — suttopta Balogh,

— Nádi toportyán — csikorgatta fogát a kocsis.

Ott álltak megint mozdulatlanul, kerékgagyig vízben, átázva, vacogva, vaksötétben és nem tudták: hová, merre? A vízben utat vesztettek már napvilágnál. Mi reményük lehet arra, hogy e sűrű-sötét éjben ösvényre leljenek? A farkasok velőt fagyasztó vonítása egyre közelebb, közelebb sikoltott és az átázott ruhában egyre jobban rázta őket az éjszaka hidege. Fogyó reménységgel járt körül a szemük a sötétségben. Már" jó fertály órája rostokoltak így, azon gondolkozva, hogy melyik halálnem a jobbik: megfagyni, vízbe fűlni, vagy ordasak eledelélül szolgálni?

— Ott...! Nézzétek, ott ni!

Abból az irányból, amerre Róza mutatott, alig-alig szivárgott, de mégis csak szivárgott valami viláosság. Az ostor csattogni kezdett, a kocsisok nógatták a lovakat és vaktában nekihajtottak víznek, sötétnek: arra, amerre az a két pislogó bagolyszem mutatta az irányt.

Nemsokára kidült-bedült csárdához érkeztek, amely a vízből kiemelkedő földszigeten állt. Mikor benyitották az ajtót, elvakította őket a világosság és elkábította a melegség: a boglyakemence nyitott ajtaján át dült a hívogató fény és meleg. Berontottak a konyhára, körülállták a tüzet és melengették fagyos tagjaikat. A csaplárosné ugyancsak csodálkozott, mikor meghallotta, hogy a vízen jöttek át.

— Szobát? Jaj, lelkeim, szoba nincsen. Csak az az egy odabe', ahol az emberek isznak... Meleg ételt se adhatok, csak tojást. Más nincsen a kamrámban!

Az egyetlen szobában sűrű pipafüst fellegéből könyökölt neki az asztalnak öt mogorva arcú ember. Pálinkagőz, verejtékszag, subák kigőzölgése, komisz kapadohány büze keveredett össze az alacsony helyiségben. Az emberek sandán pislogtak a jövővényekre: mifélek lehetnek? A csaplárosné, meg a szolgálója szalmát cipelt be és a földre dobta. Néhány gyanús színű kék vászon vánkossal is megadta a módját a nyoszolyának. Róza és Lizi az alsószoknyájukból csináltak rá huzatot. A rántotta is megérkezett, de a szolgáló ijedt szemmel állt a küszöbön, kezében tartotta a lábást, nem merte odatenni az asztalra, ahol a mogorva vendégek még folyvást szóltalanul pipáztak.

Déryné közeledett hozzájuk először. Odament a legsötétebb arcú emberhez, a szemébe mosolygott és így csicssergett:

— Ugyan, édes bácsikám, ideülhetünk-e? Mert hogy nagyon éhesek vagyunk.

— Megférünk, — mordult vissza a vén ember. Balogh István ott állt a küszöbön. A puskát kezében tartotta.

— Jöjjön ide, Pista, — invitálta a szép Lizi.

— Nem vagyok éhes, inkább innám.

Nem éhes? Napestig azt hajtogatta, hogy nagy ehetnékje van! Mi lelte ezt a Balogh Istvánt? Déryné

nem tudta, mi az, amit érez, de a szíve körül hideg mászkált.

Az egyik hetyke fiatalabb legény megcsikorgatta a szót:

— Hijnye! Be szép puskája vagy az úrnak! Balogh hol a legényre, hol a kezében tartott puskára vetette a szemét és igen komoly hangon felelt:

— Jó is, meg szép is! Szeretem a jó fegyvert, amék — célba talál!

Déryné ezt sem értette. De a szép Lizi se. Mióta lett az ő ura ilyen hazug? Soha életében nem volt vadász és most mégis ezzel a mesebeszéddel traktálja az embereket. Róza egyre jobban érezte, hogy valami nincsen rendjén. De Balogh István egy lépést tett az asztal felé. Az emberek kivették az öklüket az álluk alól és szembe néztek vele. Folyvást a pipájukat szítták. Balogh István kezében megcsillant a puskacsőve, mikor a mestergerendáról lógó méces alá ért. Az öt pipában fölparázlott a tűz. Egy percig szembenéztek vele némán. Akkor megszólalt a színész:

— Ugyan, földi, kínáljanak meg egy ital borral! Nagyon átfáztam, meginnám a kénköves istennyilát is.

Róza és Lizi rémülten néztek egymásra. Micsoda szavakat használ ez az ember? «Meginnám a kénköves istennyilát...» Mintha csak szerepet játszana. Csak az nem akart eszükbe jutni, hogy melyik nézőjáték-ból való ez a rollé?

A nyalkabajuszú, aki úgy megdicsérte a szép puskát, töltött a pálinkából. Nem szólt egy szót se, csak mogorván odatolta Balogh István elé a poharat. Az meg kiitta egy szuszra. Róza ettől még jobban megijedt, mert tudta, hogy a fiatal színész sosem iszik. Mi bújt ebbe? Amellett álmos volt, kegyetlenül álmos. A szempillája elnehezedett, mint a kortina, amelyre mázsás követ kötnek, hogy lehúzza a vásznat, mikor vége a felvonásnak. Ez a pálinkázás,

meg ez a különös beszéd mód a kénköves istennyilával, valami rosszat jelenthet! Róza még nem egészen tudta, hogy hányat ütött az óra, de már sejtette. A szempillája egyszeriben fölszabadult, az álmodást messze űzte átfázott kis testéből a rémület. Balogh István, miután lenyelte az italt, még mindig mozdulatlanul állt a sötét ábrázatú emberek előtt, kezében a puskával. Róza remegő térdekkal lépett közelebb. A szava is úgy rebent föl, mint a menekülő éji pillangó, amely csapkod a szárnyával és neki-neki ütődik a mestergerendának, mialatt kétségbeesetten keresi a repedést, ahol kirepülhetne a szobából a szabad éjszakába.

— Italhoz nőta illik, — szólalt meg félénken, — én majd... majd énekelek. Attól megmelegsünk és... elmúlik az éjszaka is.

Maga se tudta, hogyan bátorkodott neki ilyen nagyon. Látta a Balogh és a Lizi tágranyitott, csudálkozó szemét. A betyárok arca lomhán és éppen csak hogy alig, feléje fordult. Nagy csönd lett az alacsony odúban. Róza remegő ujjai megérintették a gitár húrját. És abban a szempillantásban eltűnt a félelme, mint a tovaszálló éji bogár, amely kirepült az ablakon. Nem ütődött össze már a térde, a hátán se futkározott a hideg. Pedig az imént csigolyáról csigolyára ugrándozott, akár a nyirkostestű varangyos béka. Hangjának ezüst sípja megszólalt a dohos pádimentumon, a korhadt mestergerenda alatt, az árva mécs fényében. A Fáy András szerzeményét énekelte, amelyet az «Arany szitá»-ban tanult, a vendégszerető Fáy asztalánál. Az öreg azóta hirtelen elhalálozott, még 1813 május havában, a hivatalt nem kedvelő András pedig kiadta műveit, «Bokréta» címen. Abban is benne van ez a kedves dal, amit most az útszéli csárdában, vízáradás közepében, sötét éjszakában énekei, vonító farkasoktól, fákat tépő fürgetegtől kísérve, véreskező betyároknak:

Hová, hová barna kislány? Az erdőre ...

Legelőször is a nyalkabajszú fordította feléje az arcát egészen: az, aki úgy megdicsérte a Balogh István puskáját. A szemében kigyulladt a mécsvilág. Aztán a többiek is előrenyújtották a nyakukat és komor ábrázatukat: mind az öt viharvert szegény-legény. A szemekben fölparázlott a tűz, a sötét férfiarcon lidéres fény világított. Ez már nem a hunyó pipatűz visszfénye volt, mert a pipákban régen kialudt a láng, elhamvadt a parázs. A boglyakemence is hideg volt már. Onnan se se jöhetett ez a világosság. Az éj sötétjéhez szokott mogorva arcokon, melyek magukkal hozták az éjszaka sötétségét még a verőfényes nappalokba is, fényesség volt. Szomjasan hallgatták az éneket. Kóza pedig egymás után zendítette meg a dalokat, egyiket a másikba fonva. A Fáy András nótája után Lavotta János következett. Előbb a «Hevesi nótát» énekelte, aztán a legeslegújabbat, azt, amelyik éppen így született, valami kidőlt-bedült hegyaljai csárdában, boros kupa mellett, a mámoros Lavotta nyiretytyűje alatt:

Cserebogár, sárga cserebogár...

Egy vén betyár karja hirtelen elnyúlt az asztal lapján. Az erek kidagadtak rajta és mély sebhely éktelenítette el a húsát. Az öreg fej előre billent és ráhanyatlott a kézre. A nagybajszú mozdulatlan, me-reven ült a lócán. Arcának barna barázdájában fényes-vízű patak folydogált. Ott eredt ez a patak valahol a betyár szemében... A küszöbön a csaplárosné törölgette öklével a könnyeit, mögötte az ijedszemű szolgáló báméskodott és a padkán, egészen a falhoz tapadva, félig-vak rongyos cigány hallgatta a nótát. Künn üvöltöttek a farkasok ...

... Ugyanazon az estén egy másik énekesnő, aki-nek a hangja olyan nagyon hasonlított a Rózácskáéhoz, Madame Catalani, éppen a párizsi Operában

énekelt. A zenekart, amely százhusz muzsikusból állt, maestro Rossini vezette. A páholyokban és a földszinten tündöklő asszonyságok és díszruhás uraságok tapsoltak. Ott voltak a hercegek, a grófok és a márkik: a születés főrangúí. Ott voltak a bankárok és uzsorások: a pénz főrangúí. A szellem arisztokráciája is ott volt: írók és művészek. Sőt, a Bourbon liliommal és koronával ékes, kék-bársony függönyös udvari páholyban maga a király hallgatta elbűvölve az énekesnőt és fehérkesztyűs kezét sűrűn ütötte össze.

Vége az első kötetnek